

ISSN 2410-5333 (print)
ISSN 2522-1132 (online)

Міністерство культури та інформаційної політики України
Харківська державна академія культури
Ministry of Culture and Information Policy of Ukraine
Kharkiv State Academy of Culture

Вісник
Харківської державної академії культури
Visnyk of Kharkiv State Academy of Culture

Збірник наукових праць
Scientific Journal

За загальною редакцією А. А. Соляник
Editor-in-Chief A. A. Solianyuk

Засновано в 1999 р.
Founded in 1999.

Випуск 62
Issue 62

Харків, ХДАК, 2022
Kharkiv, KhSAC, 2022

УДК [008+316.77+378](062.552)

В 53

Засновник і видавець — Харківська державна академія культури

Рекомендовано до друку рішенням вченої ради

Харківської державної академії культури (протокол № 4 від 25.11.2022).

Свідцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації
серія КВ №13567-2541Р від 26.12.2007 р.

Збірник увійшов до переліку наукових фахових видань України
(категорія «Б», Наказ Міністерства освіти і науки України від 9 лютого 2021 р. №157),
спеціальність — 029 Інформаційна, бібліотечна та архівна справа.

Збірник поданий на порталі Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського в
інформаційному ресурсі «Наукова періодика України», у реферативних базах «Україніка на-
укова» та «Джерело». Індується в наукометричних базах «WorldCat», «Index Copernicus
International», Directory of Open Access Journals (DOAJ), Directory of Open Access Scholarly
Resources (ROAD) та в пошукових системах «Google Scholar», «BASE». ХДАК є представле-
ним учасником PILA.

Founder and publisher — Kharkiv State Academy of Culture

Recommended for publication by the decision of the Academic Board
of the Kharkiv State Academy of Culture (record № 4, 25.11.2022).

Certificate of state registration of printed mass media, series KB №13567-2541P of 26.12.2007.

The journal is included in the list of scientific professional publications of Ukraine
(category «B», Order of the Ministry of Education and Science of Ukraine № 157 of 9.02.2021),
specialty — 029 Information, library and archival science.

The journal is submitted to the portal of Vernadsky National Library of Ukraine in the Information
resource “Scientific Periodicals Ukraine”, in bibliographic databases “Ukrainika scientific” and
“Dzherelo”. Indexed in the bibliographic databases “WorldCat”, “Index Copernicus International”,
Directory of Open Access Journals (DOAJ), Directory of Open Access Scholarly Resources (ROAD)
and in academic search engines “Google Scholar”, “BASE”. KhSAC is the Sponsored Member of
PILA.

Статті, подані до редакції, рецензуються членами редколегії або зовнішніми незалеж-
ними експертами. Редакція здійснює перевірку статей за допомогою онлайн-сервісу пошуку
плагіату Strikeplagiarism.com

Вебсайт збірника: <http://v-khsac.in.ua>

E-mail ред.-видавн. відділу ХДАК: rvv2000k@ukr.net

Вісник Харківської державної академії культури : зб. наук. пр. / М-во
В 53 культури та інформ. політики України, Харків, держ. акад. культури ; за заг.
ред. А. А. Соляник. — Харків : ХДАК, 2022. — Вип. 62. — 136 с.

У науковому збірнику розглядаються методологічні, історичні, теоретичні, методичні
й організаційні проблеми інформаційної, бібліотечної діяльності; сучасні тенденції розвитку
інформатики й інформаційної, бібліотечної та архівної справи.

Для науковців, викладачів, аспірантів, докторантів, працівників сфер інформаційної,
бібліотечної та архівної справи.

The scientific journal discusses the methodological, historical, theoretical, methodological
and organizational issues of information, library operation; the current trends in the development of
Informatics and Sciences of information, library and archival.

For researchers, teachers, graduate students, postdoctoral students, employees of fields of
information and information, library and archival activities.

ISSN 2410-5333 (print)

ISSN 2522-1132 (online)

УДК [008+316.77+378](062.552)

© Харківська державна академія культури, 2022

Головний редактор

Соляник А. А., доктор педагогічних наук, професор, Харківська державна академія культури

Заступник головного редактора

Давидова І. О., доктор наук із соціальних комунікацій, професор, Харківська державна академія культури

Відповідальний секретар

Шелестова А. М., кандидат наук із соціальних комунікацій, доцент, кафедра інформаційних технологій, Харківська державна академія культури

Редакційна колегія

Бездрабко В. В., доктор історичних наук, професор, Київський національний університет культури і мистецтв;

Білушак Т. М., кандидат історичних наук, асистент кафедри соціальних комунікацій та інформаційної діяльності, Національний університет «Львівська політехніка»;

Войцеховська М., доктор габлітований, Гданський університет, Польща;

Гранчак Т. Ю., доктор наук із соціальних комунікацій, старший науковий співробітник, Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського;

Коробійчук І., доктор технічних наук, професор, Варшавський політехнічний університет, Польща;

Кушнарєнко Н. М., доктор педагогічних наук, професор, Харківська державна академія культури;

Лоренз Б., доктор філософії, доцент, Університет прикладних наук у галузі державного управління і правових питань, Німеччина;

Мазур П., доктор педагогічних наук, професор, Державна вища професійна школа в Холмі, Польща;

Мар'їна О. Ю., доктор наук із соціальних комунікацій, доцент, Харківська державна академія культури;

Федушко С. С., кандидат технічних наук, доцент кафедри соціальних комунікацій та інформаційної діяльності, Інститут гуманітарних та соціальних наук Національного університету «Львівська політехніка».

Editor-in-Chief

Solianykh A. A., Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Kharkiv State Academy of Culture

Deputy Editor-in-Chief

Davydova I. O., Doctor of Sciences in Social Communications, Professor, Kharkiv State Academy of Culture

Executive Editor

Shelestova A., PhD in Social Communication Studies, Associate Professor, Information Technologies Department, Kharkiv State Academy of Culture

Editorial Board

Bezdrabko V. V., Doctor of Historical Sciences, Professor, Kyiv National University of Culture and Art;

Bilushchak T. M., Candidate of Historical Sciences, Assistant of the Department of Social Communications and Information Activities, Lviv Polytechnic National University;

Wojciechowska M., Dr hab., Professor, University of Gdansk, Poland;

Hranchak T. Y., Doctor of Sciences in Social Communications, Senior Researcher, Vernadsky National Library of Ukraine;

Korobiichuk I., Professor, Doctor of Technical Sciences, Politechnika Warszawska, Warsaw, Poland;

Kushnarenko N. M., Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Kharkiv State Academy of Culture;

Lorenz B., Ph.D, Associate Professor, University of Applied Sciences, Germany;

Mazur P., Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, the State School of Higher Education in Chełm, Poland;

Marina O. Yu., Doctor of Sciences in Social Communications, Associate Professor, Kharkiv State Academy of Culture;

Fedushko S. S., Candidate of Technical Sciences, Associate Professor at the Social Communications and Information Activities Department of the Institute of Humanities and Social Sciences of Lviv Polytechnic National University.

Зміст (Contents)

Розділ 1. Теорія та історія соціальних комунікацій (Part 1. Theory and history of social communications)

Р. В. Гула (R. Hula),

І. Г. Передерій (I. Perederii),

В. В. Сажко (V. Sazhko)

**ВІТЧИЗНЯНІ АРХИВИ, БІБЛІОТЕКИ ТА МУЗЕЇ ЯК ОБ'ЄКТ І СУБ'ЄКТ
КОНСЦІЕНТАЛЬНОЇ ВІЙНИ В УМОВАХ ЗБРОЙНОЇ АГРЕСІЇ РФ ПРОТИ УКРАЇНИ**
(DOMESTIC ARCHIVES, LIBRARIES AND MUSEUMS AS OBJECT AND SUBJECT
OF CONSCIENTIAL WAR IN THE TERMS OF THE RUSSIAN FEDERATION
ARMED AGGRESSION AGAINST UKRAINE)..... 7

Розділ 2. Теоретико-методологічні засади книгознавства, бібліотекознавства та архівознавства

(Part 2. Theoretical and Methodological Foundations
of Book Science, Library Science and Archival Science)

Н. А. Коржик (N. Korzhuk)

БІБЛІОТЕКИ УКРАЇНИ ЯК ЦЕНТРИ НАЦІОНАЛЬНОГО СПРОТИВУ
(LIBRARIES OF UKRAINE AS CENTERS OF THE NATIONAL RESISTANCE) 41

Сі Сінвен (Xi Xinwen)

ПУБЛІЧНІ БІБЛІОТЕКИ КИТАЮ: БАЗОВІ ПРИНЦИПИ МОДЕРНІЗАЦІЇ
(PUBLIC LIBRARIES OF CHINA: BASIC PRINCIPLES OF MODERNIZATION) 50

В. О. Ярута (V. Yaruta), **Г. Г. Асеєв** (H. Asieiev)

ПРОБЛЕМИ ЗБЕРІГАННЯ БІБЛІОТЕЧНИХ ФОНДІВ
(STORAGE PROBLEMS OF LIBRARY COLLECTIONS) 61

А. В. Гуменчук (A. Humenchuk)

ВИЩА БІБЛІОТЕЧНА ОСВІТА В КРАЇНАХ ЛАТИНСЬКОЇ АМЕРИКИ
(HIGHER LIBRARY EDUCATION IN THE COUNTRIES OF LATIN AMERICA) 72

Н. А. Бачинська (N. Bachynska)

**ОСВІТНЬО-ПРОФЕСІЙНА ПРОГРАМА «МЕДІАКОМУНІКАЦІЇ ТА ДІДЖИТАЛ
ПРОДАКШН»: КОНЦЕПТУАЛЬНІ ПІДХОДИ ДО ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ
ЗА СПЕЦІАЛЬНІСТЮ «ІНФОРМАЦІЙНА, БІБЛІОТЕЧНА ТА АРХІВНА СПРАВА»**
(EDUCATIONAL AND PROFESSIONAL PROGRAM "MEDIA COMMUNICATIONS
AND DIGITAL PRODUCTION": CONCEPTUAL APPROACHES TO THE TRAINING
OF SPECIALISTS IN THE SPECIALTY OF "INFORMATION, LIBRARY
AND ARCHIVE AFFAIRS")..... 86

В. І. Маслак (V. Maslak),

О. М. Тур (O. Tur),

В. В. Шабуніна (V. Shabunina)

КОНЦЕПЦІЯ ПІДГОТОВКИ БІБЛІОТЕЧНИХ ФАХІВЦІВ ЛЕВКА БИКОВСЬКОГО
(LEVKO BYKOVSKYI'S TRAINING CONCEPT OF LIBRARY SPECIALISTS) 100

I. М. Павленко (I. Pavlenko)

**АКТУАЛЬНІ БІБЛІОГРАФЗНАВЧІ ПИТАННЯ НА СТОРІНКАХ ФАХОВОГО
ВИДАННЯ «ВІСНИК ХАРКІВСЬКОЇ ДЕРЖАВНОЇ АКАДЕМІЇ КУЛЬТУРИ»**

(CURRENT BIBLIOGRAPHICAL QUESTIONS ON THE PAGES OF A PROFESSIONAL
EDITION "VISNYK OF KHARKIV STATE ACADEMY OF CULTURE") 112

Розділ 3. Прикладні соціокомунікаційні технології

Part 3. Applied Communication Technologies

S. Nykolyshyn (С. П. Николишин)

N. Khomytsia (Н. О. Химиця)

VIRTUAL MANAGERS AS BRANDING TOOLS

(ВІРТУАЛЬНІ МЕНЕДЖЕРИ ЯК ІНСТРУМЕНТИ БРЕНДИНГУ) 125

Розділ 1. Теорія та історія соціальних комунікацій

Part 1. Theory and history of social communications

■ <https://doi.org/10.31516/2410-5333.062.01>

УДК 02+930.25+069]:[32.019.5:316.485.26](477)

Р. В. Гула

доктор історичних наук, професор, професор, Національний університет «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка», м. Полтава, Україна
rslnhula1@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0002-8177-1565>

І. Г. Передерій

доктор історичних наук, професор, завідувач кафедри, Національний університет «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка», м. Полтава, Україна

iryna.perederii@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0001-7473-5868>

В. В. Сажко

кандидат історичних наук, доцент, доцент, Національний університет «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка», м. Полтава, Україна
sazhkovv@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0002-4372-3570>

ВІТЧИЗНЯНІ АРХИВИ, БІБЛІОТЕКИ ТА МУЗЕЙІ ЯК ОБ'ЄКТ І СУБ'ЄКТ КОНСЦІЄНТАЛЬНОЇ ВІЙНИ В УМОВАХ ЗБРОЙНОЇ АГРЕСІЇ РФ ПРОТИ УКРАЇНИ

Охарактеризовано зміст поняття «консцієнтальна війна». З'ясовано основні її складники і форми. Наголошено, що її сутність полягає в знищенні або деструкції інтелектуального ресурсу нації та руйнуванні універсальних духовних констант населення держави-конкурента (супротивника, ворога). Доведено, що людина, культурна спадщина, бібліотечна, музейна й архівна системи держави, з одного боку, стають об'єктами впливу та маніпуляції в умовах ведення консцієнтальної війни, а з іншого, є суб'єктами ефективного інформаційно-психологічного протиборства. На основі досвіду російсько-української війни з'ясовано роль і місце бібліотечної, архівної та музейної систем у таких складниках консцієнтальної війни, як археологічна війна та «переписування» історії. Виокремлені та детально схарактеризовані форми війни, у яких національні інститути культурного «капіталу» виконують функції ефективного протиборства в контексті зазначених форм, і результати варварського, дикунського поводження з пам'ятками, що фіксують національний культурний код, зі сторони агресора в ході російсько-української війни.

Ключові слова: інформаційна безпека, консцієнтальна війна, археологічна війна, бібліотека, бібліотечна система, архів, архівна система, музей, комеморація.

1 This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0 International License.

R. Hula

Doctor of Historical Sciences, professor, Yuri Kondratyuk National University Poltava Polytechnic, Poltava, Ukraine

I. Perederii

Doctor of Historical Sciences, professor, Head of the Department, Yuri Kondratyuk National University Poltava Polytechnic, Poltava, Ukraine

V. Sazhko

Candidate of Historical Science, assistant professor, Yuri Kondratyuk National University Poltava Polytechnic, Poltava, Ukraine

DOMESTIC ARCHIVES, LIBRARIES AND MUSEUMS AS OBJECT AND SUBJECT OF CONSCIANTIAL WAR IN THE TERMS OF THE RUSSIAN FEDERATION ARMED AGGRESSION AGAINST UKRAINE

The relevance of the study. The priority of information confrontation in the postmodern era is to change the mentality of the nation and the deformation of national memory patterns, which is clearly reflected in the events of Russian-Ukrainian war. Complex transformation processes in the development of the modern library system, the problem of determining its role and place in the protection of national cultural heritage, resisting attempts to purposefully instill hostile cultural values in the Ukrainian state in the context of integrated use of information warfare are given in conditions of the consciential war.

The purpose of our scientific research is to reveal the essence of the socio-cultural dimension of consciential war (war for consciousness) in its constituents. This is archeological warfare and the falsification of history. Reveal and identify the potential for library, archival and museum systems functioning in the context of consciential war (war for consciousness) in the conditions of the Russian Federation armed aggression against Ukraine.

The methodology. The author's vision of the problem is based on the main principles of science: scientificity and objectivity. A systematic approach to determining the functionality of libraries enabled to establish the content and prospects of transformation processes of the modern library, archival and museum systems in the consciential war (war for consciousness) and to determine its effectiveness in terms of performing tasks of effective armed and information confrontation.

The results. It is proved that the archival, library and museum systems, as a traditional collector and translator in the time and space of documented knowledge, the guardian of the national cultural heritage becomes the object of influence and manipulation in the terms of consciential war (war for consciousness). At the same time, they can and should be an effective tool for information and psychological confrontation. It reveals the role and place of the cultural heritage institutions in the consciential war (war for consciousness) — archeological warfare and the rewriting of history. A number of forms of consciential war in confrontation in Russian-Ukrainian war are characterized.

The scientific novelty. For the first time, an attempt was made to comprehensively analyze the role of archives, libraries, museums in the consciential war (war for consciousness). The tasks and functions of the archives, libraries, museums as an effective tool for the protection of the national information space are specified in conditions of Russian-Ukrainian war.

The practical significance. The results of the study can be used by librarians, archivists, museum workers as well as higher education institutions that implement

educational programs in the specialties 029 "Information, Library and Archival Affairs" and 027 "Museum and monument studies" in the development of new disciplines (e.g., "Information Warfare and National Security", "Archival studies", "Library studies", "Museology", etc). It will provide training for library, archive, museum and information specialists at modern requirements level, taking into account the peculiarities of modernization processes development in the library and archives.

Keywords: *information security, consciential war, archeological war, library, library system, archive, archival system, museum, commemoration.*

Постановка проблеми. В умовах відкритої збройної фази російсько-української війни посилилися загроза розмивання культурного осердя та світоглядних підвалин суспільства за допомогою маніпулятивних технологій пролонгованої дії зі сторони нашого ментального супротивника. Отже, значно загострилася **проблема** інформаційної безпеки соціального суб'єкта, українського соціуму загалом, що потребує особливої дослідницької уваги з метою поглиблення теоретичного знання в межах цієї проблематики з перспективою їхнього подальшого практичного застосування. Дедалі очевиднішим стає той факт, що за цих умов вітчизняні заклади культури (архіви, бібліотеки та музеї), які за своєю сутністю, до того ж, є документно-інформаційними установами, постають одночасно об'єктами та суб'єктами цього гострого протиборства, зокрема, з погляду теорії консієнтальної війни, яка активно зреалізовується в маніпулятивних практиках ворога. Наявний безперечний потенціал цих закладів у забезпеченні ефективності такого протистояння з боку України визначає інструменти захисту світоглядних цивілізаційно-ментальних основ українського суспільства.

Отже, **мета статті** — розкрити сутність соціокультурного виміру консієнтальної війни, з'ясувати її складники та основні форми, виявити та схарактеризувати прямі загрози й потенціал ефективного функціонування вітчизняних архівної, бібліотечної та музейної систем у російсько-українському протиборстві в умовах відкритої агресії рф проти України й пов'язаних з нею маніпулятивних практик ворога та ефективних інструментів протистояння й захисту світоглядних цивілізаційно-ментальних основ суспільства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У сучасних вітчизняних дослідженнях теоретичні та практичні аспекти консієнтальної війни ґрунтовно розглядаються в працях вітчизняних і зарубіжних дослідників М. Бейліна, Ю. Громика, Ю. Крупнова, Н. Комлевої, В. Макарова, Г. Почепцова. Проблемам місця й ролі музеїв, архівів, бібліотек у процесах інформаційного протистояння вітчизняні науковці приділяли, на наш погляд, недостатньо уваги. Праці із загальної тематики про місце й роль бібліотек у цифрову епоху належать О. Онищенко, О. Сербіну,

В. Горовому, Т. Гранчак та ін. Єдина публікація, яка наразі безпосередньо висвітлює потенційний функціонал бібліотечної системи в сучасних інформаційних війнах, належить нашому авторству й була оприлюднена в одному з попередніх номерів Вісника ХДАК за два місяці до початку повномасштабної збройної агресії РФ проти України (Гула, Передерій, Сажко, 2021). Певною мірою вона стала реакцією на появу в держави-агресора — РФ — праць саме із зазначеної проблематики.

З царини музейництва та архівістики відповідних публікацій було дещо більше, однак усі вони зосереджувалися, переважно, на тематиці майже виключно проблем історичної пам'яті та комеморації, які хоча і стосуються ширшої теми інформаційних воєн сучасності через призму такого явища, як «війни пам'яті», але не охоплюють усі її аспекти. І це стосується як вітчизняної науки (праці Ю. Половинчак, А. Киридон, Г. Касьянова, С. Власюка, І. Передерій та ін.), так і зарубіжної (П. Нора, Е. Уйтмарш, Р. Шелленберг та ін.)

Фахівці західної спільноти Library and information science (далі — LIS), зокрема, Б. Альварес, К. Демпсі, К. Каміссо, П. Лор, М. Салліван, поглиблено й системно займаються питаннями протистояння маніпулятивним інформаційним технологіям і фейкам з боку бібліотечних та інших документно-інформаційних установ. На нашу думку, варто все ж комплексно поглянути на увесь загальний документно-інформаційний культурних закладів (музеїв, бібліотек та архівів) як крізь призму відповідних загроз, так і дієвого потенціалу в інформаційному протистоянні, зокрема, з позицій теорії консцієнтальної війни, що набула нового ступеню загострення в практичній площині з початком повномасштабної збройної агресії РФ проти України.

Виклад основного матеріалу дослідження. Концепція консцієнтальної війни ґрунтується на основах структури мережевого суспільства та має логічний зв'язок з принципами гібридної війни і теорією «зіткнення цивілізацій» С. Хантінгтона. Зміст концепції розкривається через зміст дефініції «самоідентифікація індивіда», оскільки саме ця самоідентифікація є провідним суб'єктом впливу консцієнтальної війни, коли засобами агресивного інформаційно-психологічного впливу інформаційно-комунікативних мереж формується штучно запрограмована етнорелігійна ідентичність індивіда, його ціннісні маркери, стиль життя, культурні пріоритети (Хелд, Гольдблатт, Макґрю, Перратон, 2004).

У науковому дискурсі консцієнтальна війна визначається дослідниками як одна із найефективніших форм інформаційної війни. Сутністю консцієнтальної війни — поняття, введеного до наукового обігу 1996 р., — є системне заміщення та/або ліквідація основних цін-

ностей масової свідомості тієї чи іншої спільноти з метою зміни його самоідентифікації для забезпечення його латентної повної керованості ззовні (Гула, Ткачук, Сивак, 2015, с. 116–118). Тому стисло сутність консцієнтальної війни можна визначити як війну смислів або війну на ураження свідомості.

Інформаційна війна не настільки ефективно змінює свідомість людини, як це робить війна смислова. В інформаційних операціях змінюється зміст інтерпретації інформації, а у смислових — відбувається трансформація віри, знань і переконань. Знання відрізняються від інформації більшим ступенем стабільності світоглядних і методологічних принципів. Факти мають тенденцію до змін, а принципи, відповідно до яких людина їх сприймає, інтерпретує та створює смисли, тривалий час можуть залишатися незмінними (Grunszpan, 2017). Тому смисли є більш глибинними утвореннями, які лише зрідка маніфестуються на поверхні, але саме вони визначають нашу ментальність і поведінку.

Основна мета консцієнтальної війни: діаспоризація нації, фрагментація регіональних та соціально-стратових спільнот у результаті руйнування існуючих ідентичностей.

Головним завданням консцієнтальної війни є нав'язування країною-агресором своїх домінантних світоглядних настанов до всього населення країни-жертви і, як наслідок, — моральна дестабілізація, деформація психології індивіда та соціуму, загальна культурно-духовна деградація суспільства. Консцієнтальна війна базується на використанні наявних у державі внутрішніх протиріч. Військова агресія є однією з традиційних форм актуалізації агресії в суспільстві. Але боротьба між збройними формуваннями країни-агресора та країни-жертви в цьому випадку другорядна і виноситься, як правило, на периферію стратегічного ментального протистояння.

Визначальною ознакою концепції консцієнтальної війни є її *суб'єктно-об'єктне спрямування*. «Культурний капітал» (людина, культурна спадщина, архіви, музеї, бібліотеки) одночасно фігурує як *об'єкт* цієї форми теоретичного рівня пізнання, на який спрямована діяльність держави-агресора (конкурента) з метою руйнування пам'яток духовної та матеріальної культури і деформації культурного коду індивідуальної й суспільної свідомості держави-жертви. З іншого боку, цей культурний капітал є водночас і *суб'єктом*, що має бути дієвим інструментом плекання й захисту основоположних для формування й збереження національно-культурної ідентичності патріотичних констант вітчизняного суспільства.

Отже, головними *об'єктами і суб'єктами* консцієнтальної війни стає «культурний капітал» суспільства. Цей термін запроваджено фран-

цюзьким соціологом П. Бурдьє для позначення одного з видів капіталу. Він є комплексом результатів інтелектуальної та духовної діяльності на стику з ментальним простором, що включає психосоціальні характеристики суспільства. За визначенням вченого, «культурний капітал може виступати у трьох станах: інкорпорованому стані [embodied state], тобто у формі тривалих диспозицій розуму та тіла; об'єктивованому стані [objectified state] — у формі культурних товарів (картин, книг, словників, інструментів, машин і т. д.), що являють собою відбиток або втілення теорій або їхньої критики, деякого кола проблем; нарешті, інституціо-налізованому стані [institutionalized state], тобто у формі об'єктивації» (Bourdieu, 1986, p. 245).

Результатом застосування консцієнтальної війни має бути: а) зниження загального рівня свідомості людей, які живуть на конкретній території; б) руйнування стійкої системи світоглядних цінностей та їхнє заміщення різноманітними аксіологічними симулякрами; як результат — знищення колективної історичної та культурної пам'яті людей, психотизація та невротизація суспільства, що призводить до появи значної кількості маніакально-неврівноважених і водночас абсолютно керованих суб'єктів; в) нівеляція усталених механізмів самоідентифікації та заміна їх механізмами ідентифікації нового типу за допомогою формування різноманітних «груп участі»; упровадження в суспільну спільноту спеціально створених матриць цінностей, норм поведінки та реакцій як єдиноможливої моделі життєдіяльності населення; г) ліквідація здатності висувати масштабні та стратегічні цілі і, як наслідок, — знищення суб'єктності цілих народів, етонсів, націй, реалізація їхнього цивілізаційного «перепрошивання» тощо (Knight, 2011).

Отже, *консцієнтальна війна* — це війна, психологічна за формою, цивілізаційна за змістом та інформаційна за засобами, у якій об'єктом впливу є знищення або деструкція інтелектуального ресурсу нації та руйнування універсальних настанов населення (Гула, Дзьобань, Передерій, Павліченко, Філь, 2020, с. 252).

На нашу думку, у сучасний період державного будівництва України, ускладнений збройною агресією РФ, реалізується екстремальна форма консцієнтальної війни — процес переформатування масової свідомості та соціальної самоідентифікації української політичної нації. Зараз українське суспільство перебуває у фазі світоглядного протистояння смислів — протистояння ординської імперії та республіки, протистояння авторитаризму та демократії, протистояння, зрештою, минулого та майбутнього, архаїки та модерну.

До *ключових складників* ведення консцієнтальної війни ми відносимо т. зв. археологічну війну та «переписування історії» (на відміну від деяких зарубіжних дослідників, які вважають їх формами).

Археологічна війна — це тип цивілізаційно-ментального, інформаційного, соціокультурного та збройного протистояння між державами, етносами, націями, спільнотами з метою або збереження свідчень матеріальної культури автохтонного етносу, а в бібліотеках та музейних сховищах — автентичних матеріальних субстратів їхньої духовної культури «культурного капіталу» нації або розмивання культурного ядра та ментальних засад народу держави-конкурента (супротивника, ворога) і в результаті свідомого знищення (як правило, сакральних, «серцевинних») пам'яток історії та культури певної цивілізації: будівель, творів мистецтва та письмових джерел.

В археологічній війні умовно можна виокремити два блоки — **оборонний й наступальний**, кожен з яких представляє кілька форм цього складника консцієнтальної війни. Розглянемо ці форми детальніше.

Наступальний блок використовує наразі держава-агресор. Він представлений такими формами:

1. Свідоме знищення пам'яток історії і культури.

Не маємо жодного сумніву, що РФ здійснює цю форму консцієнтальної війни, адже окупанти завдають шкоди не тільки життям людей, житловим будинкам та інфраструктурі населених пунктів, але й вітчизняним закладам культури, що є зберігачами матеріального субстрату українського культурного капіталу — бібліотекам, архівам та музеям (Драмтеатр у Маріуполі і не тільки).

Конвенція про захист культурних цінностей у ході збройного конфлікту (прийнята у Гаазі 14 травня 1954 р.) забороняє (ст. 4, п. 1) використання архітектурних пам'яток історії та культури «з метою, яка може призвести до руйнування або пошкодження цих цінностей у ході збройного конфлікту», постулює необхідність «припиняти будь-які акти крадіжки, пограбування або незаконного присвоєння культурних цінностей у будь-якій формі, і навіть будь-які акти вандалізму щодо зазначених цінностей» (ст. 4, п. 3) (Конвенція 1954 р. про захист культурних цінностей у разі збройного конфлікту). Однак російська армія вимоги конвенції грубо порушує.

Ворог не випадково намагається знищити, зокрема, архівні, документальні, музейні колекції, бібліотечні фонди, пам'ятки культури, оскільки саме вони і є носіями знання, яке формує відповідні наративи історичної пам'яті, впливає на процеси національного усвідомлення українського громадянства. Свідомі ракетні обстріли та бомбардування,

що призвели до пошкодження та руйнування численних закладів культури, підтверджують цей факт.

Наприклад, на Запоріжжі окупанти вдалися до замінування археологічного комплексу «Кам'яна Могила» біля Мелітополя. На його території збереглися тисячі давніх петрогліфів (наскельних зображень) від доби пізнього палеоліту до Середньовіччя. З особливо резонансних руйнувань слід згадати знищений у ніч на 6 травня Національний літературно-меморіальний музей Григорія Сковороди на Харківщині, а також історико-краєзнавчий музей в Іванкові Київської області, де зберігалось близько двох з половиною десятків творів усесвітньовідомої художниці Марії Примаченко. Не слід нагадувати, яке місце посідають ці дві непересічні постаті в культурно-ментальному коді українців.

За даними Міністерства культури та інформаційної політики України станом на 30 липня 2022 р. російськими військами в 14-ти областях та м. Києві скоєно 450 злочинів проти культурної спадщини нашої держави (на початок жовтня ця цифра вже зросла до 540). Лише серед об'єктів культурної спадщини зруйновано чи пошкоджено 135, з-поміж яких 23 пам'ятки національного значення; зазнали руйнацій чи пошкоджень 34 будівлі та комплекси музеїв та заповідників, 111 споруд будинків культури, театрів та бібліотек, 48 меморіальних пам'ятників на честь видатних постатей та історичних подій XIX — початку XXI ст., що, за Гаазькою конвенцією 1954 р., кваліфікується як воєнні злочини. Якщо аналізувати ці втрати за областями, то найбільше постраждала Харківська область (103 об'єкти), далі йдуть Донецька (99), Київська (79), Луганська (48), Чернігівська (38) та Сумська (28), Запорізька (17) (детальніше див. інфографіку в додатках). Для повного розуміння вже наявних втрат зазначимо, що до війни Україна мала понад 500 музеїв, 65 історико-культурних заповідників, майже 170 тис. пам'яток, серед яких сім об'єктів належать до Світової спадщини ЮНЕСКО (одна з яких — на тимчасово окупованій території) (Білаш, 2022).

Постраждали й вітчизняні бібліотеки. Станом на середину травня 2022 р. було достеменно відомо про зруйнування чи пошкодження 27 бібліотечних закладів. Зокрема, лише на Харківщині за п'ять місяців війни знищено 10 бібліотек, близько третини опинилися в окупації, де ворог уже знищив частину фондів. Адже, як засвідчують самі бібліотекарі, після початку повномасштабної війни найбільшим попитом у бібліотеках громад Харківської області користуються книжки українських авторів та українською мовою (Близько 10 бібліотек Харківщини знищені внаслідок війни, 2022). В окупованому Маріуполі рашисти вдалися до інвентаризації бібліотек з метою вишукування виявів «екстремізму».

До «екстремістських» зарахували всі підручники історії України, літератури та взагалі україномовні — дитячі книжки, художню та наукову літературу. Інвентаризацію книгосховищ здійснювали працівники бібліотеки ім. Крупської, яких спеціально відрядили для цього з Донецька. (В окупованому Маріуполі інвентаризують бібліотеки, 2022). Книги з історії України цілеспрямовано були вилучені окупантами з бібліотек і в Мелітополі з аргументацією, що вони «просувають ідеї націоналізму» (Окупанти воюють з книгами, 2022).

У зв'язку з ракетними обстрілами Харкова ворожою армією постраждала Харківська наукова бібліотека імені В. Г. Короленка, що є однією з найбільших бібліотек не лише в Україні, а й у Європі. У будівлі бібліотеки пошкоджень зазнали два книгосховища й головний корпус (У Харкові через бомбардування росією постраждала одна з найбільших бібліотек Європи, 2022).

В окупованому Маріуполі окупанти спалили всі книги з бібліотеки імені Василя Стуса при храмі Святителя Петра Могили ПЦУ (відомий, як єдиний у світі храм, розписаний знаменитою петриківкою), що налічувала близько 2000 примірників книг, переважно українською мовою, серед яких було декілька й унікальних, які тепер втрачені назавжди. Цей акт вандалізму було здійснено після приїзду до міста представників московського патріархату (а фактично, агентів ФСБ у рясах) з інспекцією (Піріг, 2022). Ця «делегація» наказала місцевим попам УПЦ МП посилити пропаганду, а сам унікальний храм Петра Могили — знести або переробити під стандарти РПЦ. Отже, ворог намагається повністю нівелювати українську ідентичність і натомість насадити власну.

Ця форма археологічної війни болісно торкнулася й вітчизняних архівів. Так, було знищено архівний підрозділ у Чернігівському управлінні СБУ, який зберігав, крім поточних документів Служби, ще й документи радянських спецслужб, що мають виняткове історичне значення щодо викриття злочинів радянського тоталітарного режиму. Це документи, що відображають репресії українців, радянську політику Великого терору, боротьбу з дисидентами тощо (загалом — понад 12 тис. архівно-кримінальних справ і інших архівних документів) (Шуміхін, 2022).

У Бучі окупанти знищили архів В'ячеслава Чорновола, колишнього кандидата в президенти України. Знищені всі книги з Фонду Чорновола, понад 60 повних комплектів десятитомника В. Чорновола, а також архіви політв'язня радянської системи, жертви каральної психіатрії Миколи Плахотнюка (Окупанти знищили архів В'ячеслава Чорновола в Бучі, 2022). Рашисти безперечно воюють з історичною пам'яттю та бажанням наших громадян бути українцями.

2. Мародерство культурних цінностей.

Воно має на меті викрадання об'єктів матеріальної та духовної культури державою-агресором після окупації території держави-жертви. Після 2014 р. з окупованого Криму до Ермітажу було доправлено колекції артефактів «Херсонеса Таврійського», Музею Тавриди в Сімферополі, Історико-культурного музею-заповідника в Керчі. А 2016 р. в Третьяковській галереї на виставці до 200-річчя з дня народження І. Айвазовського експонували 38 робіт, вивезених з Феодосії, які сам художник свого часу передав у спадок рідному місту (Украдене частя: як росія краде нашу культурну спадщину, 2022).

За час окупації Маріуполя російські війська спустошили і знищили два музеї міста — краєзнавчий і художній. Вони вивезли в злочинний спосіб понад 2 тис. експонатів: живописні твори, археологічні знахідки, цінні книги. Зокрема, це 700 унікальних експонатів медальєрного мистецтва Юхима Харабета; картини Архипа Куїнджі «Червоний захід», «Осінь», «Ельбрус»; картину Івана Айвазовського «Біля берегів Кавказу»; стародавні ікони та Євангеліє 1811 р.; твори скульптора Володимира Беклемішева; унікальний рукописний сувій Тори. Для того, щоб зберегти експонати, музейники, як і під час Другої світової, змушені замурувати експонати в стіни, закопувати в землю. Саме таким чином, за свідченнями співробітників Мелітопольського краєзнавчого музею, ховали скіфське золото, поки його не знайшли загарбники (Осадча, 2022).

До речі, є міжнародна група науковців і експертів з цифрових технологій, яка спеціально відстежує викрадення історичних, а також мистецьких артефактів з України до Росії під час повномасштабного вторгнення. З лабораторії, яка знаходиться в штаті Вірджинія (США), вони стежать за розграбуванням та знищенням культурної спадщини від самого початку вторгнення росії в Україну. Вони виявили закономірності в злочинах. Зокрема, відзначили полювання росіян за скіфським золотом, яке викрадають так часто, що тут можна йти про стратегію. Антрополог Б. Деніелс з цієї групи зазначає, що «є дуже вагомі докази того, що це навмисний крок Росії, коли певні картини та прикраси вишукувалися й були вивезені до Росії». Учені не надають остаточного висновку, що є основною причиною масштабних викрадень таких артефактів — їхня коштовність чи культурна цінність. Тим не менше, вони припускають, що «все це є частиною стратегії підризу ідентичності України як окремої країни, з претензією на законне володіння Росією усіма їхніми експонатами». Деніелс наголошує, що загарбники усе рідше вдаються до пошуків схованих музейниками артефактів у захоплених містах пунктах, погрожуючи при цьому музейним працівникам (Рощина, 2022).

Для нас такий висновок міжнародних експертів є очевидним, адже Московщина вдавалася до привласнення української культурної та історичної спадщини неодноразово протягом своєї історії, адже її «велика культура» у всі часи ґрунтувалась на мародерстві. Згадаємо історичний факт, коли одна з найвідоміших православних святинь, Вишгородська ікона Божої матері, була викрадена з монастирської церкви Вишгорода володимиро-суздальським князем Андрієм Боголюбським 1155 р. й вивезена до Успенського собору у Володимирі-на-Клязьмі. Пізніше вона з'явилася у Москві під назвою Володимирської ікони Божої матері й тепер перебуває при Третьяковській галереї. І саме про неї шовіністи сьогодні кажуть «Де вона – там Русь» (Украдене щастя: як росія краде нашу культурну спадщину, 2022). Зважаючи на загальновідомі псевдоісторіографічні російські концепти, зокрема, й щодо належності назви «Русь», усі ці факти вкладаються в один логічний ланцюжок, який не потребує додаткових коментарів.

Від мародерства страждають і вітчизняні архіви. На захоплених тимчасово окупованих територіях, де ворог готує «повномасштабну анексію», за твердженням очільника Укрдержархіву А. Хромова, така анексія передбачає й крадіжку архівних документів з метою включення їх «до складу російського архівного фонду», подібно, як це було 2014 р. під час анексії Криму. Тоді Росія в порушення міжнародного права й свого власного законодавства у сфері архівів та інформації, без проведення експертизи цінності, незаконно привласнила документи держархівів в АР Крим та м. Севастополя, а також держархівів Донецької та Луганської областей, які не були евакуйовані, включивши їх до складу архівного фонду рф. На території так званих ДНР/ЛНР було започатковано такі собі «квазі» архіви. Водночас, документи, створені за часів незалежності України з 1991 по 2014 рр., також були визнані державою-агресором документами «з історичного минулого Росії».

Доволі чітку відповідь на питання, з якою метою росіяни викрадають українські архівні документи, надав очільник Укрдержархіву. Він, зокрема, підкреслив, що це «частина пропаганди країни-агресора», адже «Росархів працює для державної машини пропаганди». Не випадково керівник російської архівної галузі, демонструючи деякі архівні документи, обґрунтовує «історичну справедливість» російської агресії проти України і навіть заперечує існування України й Української держави (Робота архівів під час війни, 2022).

Після початку повномасштабного вторгнення, за попередньою інформацією, окупанти вже викрали та вивезли документи з Волновахи до Донецька. Загалом свідченням того, що такі дії непоодинокі та вчинялися агресором або готувалися до вчинення, є те, що було підготовлено

рішення про запровадження санкцій щодо 15 фізичних осіб та 7 юридичних осіб рф «за фактичні діяння або за намагання викрасти чи незаконно використовувати архівні документи щодо Криму та окремих районів Донецької й Луганської областей» (Шуміхін, 2022).

3. Реанімація символічних культурних архетипів — поновлення пам'яток матеріальної культури, які несуть у змісті основи ментально-го коду держави-агресора.

Прагнучи реанімувати імперську державу-«франкенштейна» як суміш царської росії та радянського союзу, ворог намагається реанімувати на окупованій території відповідні пам'ятники й меморіали. Так, в окупованих росіянами Генічеську та Новій Каховці Херсонській області на центральних площах російські військові встановили пам'ятники В. І. Леніну.

У травні до окупованого Маріуполя приїхали російські посадовці, які привезли з собою й урочисто встановили пам'ятник «бабусі з радянським прапором» (вона на короткий час стала одним із «символів» російського вторгнення в Україну). Тоді ж окупанти в Мангуші демонтували український пам'ятник гетьману Петру Сагайдачному — українському гетьману-воєначальнику XVII ст., який, між іншим, здійснював успішні походи на Москву. Не менш кричущим прикладом стало встановлення в окупованому Мелітополі пам'ятника чекісту, убивці Євгена Коновальця, одному з кривавих радянських борців з ОУН та УПА Павлу Судоплатову.

Як слушно стверджує культуролог Яна Левченко, «пам'ятник — це спосіб застовпити й помітити територію». Окупувавши якусь територію, загарбники одразу встановлюють там свої пам'ятники та змінюють вивіски. Фактично — це створення своїх анклавів, спосіб «застовпити їх у будь-який спосіб». «Це символічна демаркація простору» (Голубева, 2022).

Раціональною є й думка Івана Курилли, який аргументує появу пам'ятників Леніну та інших радянських символів на захоплених територіях тим, що ці символи найкраще підходять для пояснення дій росії в Україні. Оскільки ідея денацифікації швидко зазнала краху як пояснювальна модель, то цілі агресії проти України найпростіше пояснити російським громадянам, як спробу відновлення СРСР, але вже не як комуністичного режиму, а як імперії. Саме тому червоний прапор стає найлогічнішим символом, оскільки іншої символіки, якою можна було виправдати те, що відбувається, рф не вигадала (Голубева, 2022). Це ж пояснює просування ідей з відновленням пам'ятників російським царям. Так, окупаційна «влада» в Херсоні має намір встановити пам'ятник

Катерині II (У Херсоні так звана «влада» хоче встановити пам'ятник Катерині II, 2022).

Завзятість, з якою ворог намагається реалізувати встановлення таких пам'ятників, має очевидне пояснення. Вони повинні нагадувати про культурну матрицю, у якій опинилося місцеве населення, адже не дарма радянська влада здійснювала подібне з таким осатанілим запалом, встановлюючи пам'ятники Леніна в кожному населеному пункті, на кожному підприємстві чи в колгоспі (Нерез, 2022).

В археологічній війні як компоненті війни консцієнтальної Україна не лише є жертвою, вона активно чинить опір і наразі здебільшого вдається до оборонних її форм (хоча, безумовно, з кардинальною зміною військово-політичної обстановки восени 2022 р. і переходом ЗСУ до контрнаступальних дій з подальшим звільненням окупованих територій, Україна також вдається до наступальних форм — наприклад, до демонтажу пам'ятників та інших російських імперських та радянських символів, до того ж цей процес набирає обертів не лише на звільнених від окупації територіях, а й там, де окупації не було, але відповідні пам'ятки залишилися). Цими **оборонними формами археологічної війни** наразі є такі.

1. Порятунком документно-інформаційних установ (музеїв, бібліотек, архівів) та їхніх фондів, об'єктів культурної спадщини в умовах війни.

Здійснюються цілеспрямовані заходи з урятування цінних у духовному, культурно-історичному сенсі, матеріальних, а серед них і багатющих документних колекцій на відповідних територіях. Архівні установи взяті під охорону Національної гвардії. Тимчасово припинено роботу читальних залів (частина наразі вже відновили свою роботу). Усі документи повернуто до архівосховищ. Де це можливо, Укрдержархів координує і допомагає військовим адміністраціям з евакуацією фондів. Державні архіви Луганської та Донецької областей фактично повністю евакуйовані в інші місця. Але це невеличка частина, яка зібрана Україною протягом 8 років тобто з 2014 по 2022 рр. на підконтрольній території. Ведеться робота з евакуації зі сходу інших колекцій (Інтерв'ю з Анатолієм Хромовим, 2022).

Щодо музейних установ, то слід зауважити наявність помітних проблем, тому що якогось єдиного чіткого алгоритму дій на випадок гострої фази війни, незважаючи на те, що Україна має гіркий досвід від 2014 р., на жаль, державою розроблено не було, хоча заради справедливості все ж слід зауважити, що певна підготовча робота, зокрема, тренінги з працівниками музейних установ, проводилась. Крім того, кожна музейна установа має індивідуальні протоколи дій у випадку екстраординарної ситуації, а також розподіл музейних предметів на евакуацію у відповідних

переліках. Але проблема в тому, що на початок повномасштабного вторгнення музеї не мали чіткого алгоритму дій і навіть конкретних евакуаційних маршрутів, кожна установа повинна була діяти самостійно, не була зреалізована координація рішень і дій. Тому не всі музейні заклади виявилися готовими діяти оперативно в надзвичайних умовах війни. А коли йдеться про конкретні приклади евакуації та збереження музейних колекцій, це може означати різне – від вивезення об'єктів за межі країни чи до іншої області, до переміщення їх із експозиційних вітрини в підвальні приміщення. А може означати реалізацію й того, і іншого (Білаш, 2022, Червня 19).

Немало музеїв спрацювало на випередження – встигли евакуювати частину експонатів у західні регіони країни ще до початку ворожого вторгнення. Зрозуміло, що такі перевезення не афішували й реалізували як гостьові виставки – наприклад, ще в січні подібні виставкові експедиції були зорганізовані в західні області з одеських закладів, а у зруйнованому Маріупольському художньому музеї на момент бомбардування вже не було кількох оригіналів творів Архіпа Куїнджі (Білаш, 2022, Квітня 1).

Серед небагатьох прикладів успішної евакуації уже після початку повномасштабної війни – Харківський літературний музей. Основний фонд колекції закладу налічує понад 30 тис. предметів. А його ядро становлять автографи, епістолярій, особисті речі, неопубліковані архіви, документи видатних письменників (Хвильового, Йогансена, Куліша, Тичини), а також живопис харківських художників (Білаш, 2022, Червня 19).

Відомо також про вивезення частин колекцій музеїв Вінниці, Житомира, Сум і Чернігова, Дніпровського історичного музею, а музейники Національного музею історії в Києві здійснювали консервування та переміщення експонатів уже після 24 лютого.

Масштабну роботу також проведено в львівських музеях. Незважаючи на те, що вони розташовані далеко від лінії фронту, вони, утім, не обезпечені від російських ракетних обстрілів. Їхні експонати консервують і переносять до сховищ. Зокрема, на відповідне збереження спрямували всю колекцію Національного музею Львова, яка нараховує 180 тис. одиниць музейних предметів.

Від початку війни зреалізовано немало низових ініціатив на підтримання невеликих культурних установ та інституцій. Наприклад, активно працює Штаб порятунку спадщини. Його представники – директор музею Революції гідності Ігор Пошивайло та голова ГО «Тустань» Василь Рожко – до того ж є членами профільної робочої групи при Міністерстві культури та інформаційної політики (далі МКІП). Своїм

завданням штаб убачає захист музейних колекцій, документування втрат, координацію з іншими подібними ініціативами. Зокрема, ними проводяться онлайн-опитування, які допомагають зібрати інформацію про нагальні потреби музейних установ.

Не менш активно діє волонтерський Музейний кризовий центр, створення якого стало своєрідною відповіддю на виклики війни. Зініціювала появу такого центру директорка львівського музею «Територія терору» Ольга Гончар. Його мета — допомогти невеликим музейним закладам (насамперед, у невеликих містах і селищах на сході та півдні країни), яким бракувало власних ресурсів на евакуацію. Центр забезпечує їх вогнегасниками та пакувальними матеріалами, допомагає евакуювати експонати, підтримує фінансово працівників, які не виїхали, не покинули свої музеї та опинилися фактично на межі виживання.

У справі збереження української культурної спадщини помітну роль відіграють й іноземні ініціативи. Провід тут бере дружня Польща. Там з'явився Комітет допомоги музеям України, до складу якого увійшли керівники понад 40 польських музеїв. Діяльність Комітету підтримує Міністерство культури Польщі. Спільно вони закупають матеріали для пакування, консервації й транспортування мистецьких творів та інших експонатів українських музейних закладів. Польські реставратори беруть участь у захисті львівських культурних пам'яток, здійснюючи консультування та безпосередні реставраційні й консерваційні роботи в Україні.

Особливо цінним українські реставратори вважають практичний досвід порятунку культурних цінностей хорватських колег, адже вони пережили війну. Міністерство культури цієї країни долучилося до проведення онлайн-зустрічей розмаїтої тематики, під час яких пояснено методику захисту різних експонатів та пам'яток в умовах бойових дій.

Німецький уряд ініціював створення Мережі захисту культурних цінностей України, яку очолив Німецький національний комітет Міжнародної ради музеїв (ICOM), а також увійшли представники Німецької національної бібліотеки, Федерального архіву та національної комісії ЮНЕСКО. Інституція збирає інформацію про культурні потреби України та координує роботу з допомоги різних німецьких організацій (Білаш, 2022, Квітня 1).

Щодо бібліотечних установ, то тут справа евакуації фондів з окупованих територій наразі є найскладнішою. У Черкасах в середині липня 2022 р. презентували мандрівну Луганську обласну бібліотеку, яка 2014 р. вже евакуювалася до Старобільська.

На початку російсько-української війни не було можливості вивезти книжки з окупованих регіонів, тоді ексдиректорка Інна Риб'янцева

змогла забрати лише документи та печатку, що дозволило зберегти Луганську ОУНБ в реєстрі українських бібліотек. Але з початком нового етапу російсько-української війни у 2022 р. бібліотеці довелося виїхати й зі Старобільська. За сім років після першої евакуації бібліотека закумулювала близько 17 тис. абсолютно нових книжок до фонду, проте зі Старобільська, як і свого часу з Луганська, книжки вивезти не вдалося. Евакуюються переважно колективи (що, безперечно, надзвичайно важливо) (Луганська обласна бібліотека переїхала зі Старобільська до Черкас, 2022). На жаль, більшість фондів залишаються в окупації, де, як уже зазначалося, вони піддаються цільовій інвентаризації з подальшим вилученням і знищенням.

2. Дотримання норм міжнародного гуманітарного права щодо збереження об'єктів культурної спадщини під час ведення бойових дій.

Україна чітко дотримує норм міжнародного гуманітарного права щодо об'єктів культурної спадщини, зокрема, Гаазької конвенції 1954 р., згідно з якою руйнування таких об'єктів — це воєнний злочин. Так, ще 2020 р. для військовослужбовців ЗСУ презентували посібник-пам'ятку з охорони культурних цінностей «Археологічні пам'ятки і війна». Ці методичні рекомендації в доступній формі запитань та відповідей орієнтують військових у ситуації, коли в районі бойових дій виникає загроза знищення археологічної спадщини. Надаються поради, що робити в таких випадках («Археологічні пам'ятки і війна», 2020).

3. Цілеспрямована дерусифікація / десовєтизація / деїмпєріалізація історичного та культурного простору, яка об'єктивно викликана діями держави-агрєсора.

Фактично цей процес триває протягом усього періоду після проголошення української державної незалежності. Він то набував певної динаміки (зокрема, у перші роки незалежної України, а також у 2014 — 2016 рр., одразу після початку російсько-української війни), то помітно сповільнювався в процесі гострих дискусій всередині українського суспільства, що відбувалися не без втручання агентів російсько-імперського впливу. Але наразі він набув нового потужного імпульсу, пов'язаного, з одного боку, саме з подіями агресивної і надзвичайно жорстокої з боку російських окупантів війни проти України, що має своїми цілями не лише знищення Української держави, а й геноцид українського народу. З іншого боку, лавинну потужність цього імпульсу слід шукати ще й у тому, що в Україні відбулася зміна поколінь. І нова генерація, яка народилася й сформувалася вже в незалежній Україні, на слушну думку Тарася Радя, виплекала «нову парадигму в оцінці, сприйнятті та переосмисленні колоніального минулого України, сприймаючи його як давно минулу історію, а не як частину особистого досвіду, як це осмислювало попереднє покоління батьків (а тим більше дідів)» (Радя, 2022).

Ці різні покоління перебувають у відмінному семантично-семіотичному полі, яке й пояснює розбіжність змісту розуміння поняття «дерусифікація», наприклад, на початку 1990-х рр. і сьогодні. Зокрема, ця розбіжність стосується критеріїв оцінки — до якої міри така «дерусифікація» може бути всеохопною, тобто, якими межами має визначатися допустиме толерування російської культури в просторі України.

Отже, наразі можемо спостерігати й сам процес цілеспрямованої і досить рішучої дерусифікації й одночасні дискусії навколо нього як серед фахівців-істориків (прикладом може бути оприлюднена у віртуальному просторі дискусія щодо дерусифікації топоніміки Львова істориків Тараса Радя та Івана Сварника), так і пересічного українського громадянства, яку легко помітити в соціальних медіа.

Держава, очевидно, прагне надати цьому процесові певної системності й раціональності, запобігти надмірному домінуванню емоційних чинників. З цією метою в червні 2022 р. при МКІП створено Експертну раду з питань декомунізації та дерусифікації. Її завдання — розробляти рекомендації та узагальнювати практики щодо очищення громадського простору від монументів та інших культурно-меморіальних об'єктів, що мають на меті цементувати в Україні російські пропагандистські наративи. До складу Ради увійшли громадські діячі, а також фахівці з різних галузей (Створено Експертну раду МКІП з питань декомунізації та дерусифікації, 2022).

Процес дерусифікації / десовєтизації торкнувся й бібліотечних установ, оскільки у фондах українських книгозбірень накопичилося чимало літератури, яка з погляду сьогодення має очевидно антиукраїнський зміст. У травні 2022 р. МКІП розробило рекомендації щодо актуалізації бібліотечних фондів у зв'язку зі збройною агресією російської федерації проти України. Згідно з ними передбачено вилучення частини старих бібліотечних фондів пропагандистського змісту, оскільки їхнє подальше зберігання в бібліотечних установах «є неприпустимим з точки зору інформаційної безпеки нашої країни та впливу на суспільну свідомість громадян».

Згідно з цим документом до вилучення передбачено такі видання: зміст яких порушує вимоги статті 2 закону «Про захист суспільної моралі»; внесені Держкомтелерадіо до переліку видань, які не рекомендовані до ввезення на територію України; внесені Держкомтелерадіо до переліку видань, яким відмовлено у ввезенні на територію України; автор (один із них) яких внесений до переліку осіб, що становлять загрозу національній безпеці; до авторів або видавництв застосовано санкції відповідно до рішення Ради національної безпеки і оборони; автори яких публічно підтримують агресію росії проти України.

Водночас у міністерстві наголошують, що установи будь-якої форми власності не можуть вилучати з фондів цінні, рідкісні, а також унікальні документальні пам'ятні видання. Національним бібліотекам рекомендовано при цьому не популяризувати такі збережені фонди та прибрати їх з відкритого доступу.

Також у відомстві вважають, що бібліотекам не варто надалі поповнювати фонди виданнями, які мають походження, виготовлені чи введені з території росії або окупованих територій України (Мінкультури розробило рекомендації щодо актуалізації бібліотечних фондів у зв'язку зі збройною агресією Росії проти України, 2022)

Немало бібліотек уже здійснюють заходи відповідно до цих рекомендацій. Так, наприклад, у Полтавській обласній науковій бібліотеці імені І. П. Котляревського вилучили 4,5 тис. книг із відкритого доступу. Загалом же таких видань, які підлягають списанню в цій бібліотеці, майже 7 тис. Книжковий фонд у Полтавській обласній бібліотеці для дітей імені Панаса Мирного «почистили» від радянських видань, розпочавши цю роботу ще з 2019 р. А останні вісім років купують лише українські видання. Списані книжки забороненого змісту передадуть на макулатуру, деякі зберігатимуть у сховищах (Бондаренко, Гасенко, 2022).

У червні 2022 р. МКІП, Комітет Верховної Ради України з питань гуманітарної та інформаційної політики, Рада з питань розвитку бібліотечної справи ініціювали серію публічних експертних дискусій, що мали на меті підвищення поінформованості фахівців бібліотек України щодо організаційно-правових механізмів та успішних практик актуалізації бібліотечних фондів в умовах військової агресії рф.

Водночас зазначається, що бібліотечні фонди, які є складником інформаційних ресурсів держави, потребують особливої уваги, а також розвитку і захисту, зокрема й від поширення ворожих інформаційних впливів. Їхня актуалізація є необхідною, але водночас її реалізація потребує виваженості, поступовості, урахування виду бібліотеки, дотримання індивідуального підходу до кожного документа, який зберігається в її фонді.

4. Прискорення темпів створення цифрового фонду користування.

Протягом двох останніх років перед початком повномасштабної війни темпи інформатизації архівної галузі зросли кардинально, за свідченням очільника Укрдержархіву — у 500 разів. Оцифрування архівної документальної спадщини здійснює реалізацію багатьох важливих завдань, що змінюють парадигму функціонування архівної системи країни. Насамперед, це забезпечення відкритості архівів та удоступнення архівних документів для широких кіл споживачів ретроспективної доку-

ментної інформації. Але в умовах війни особливого значення набуває також завдання створення страхового фонду документів.

З останніх досягнень у цій сфері слід відзначити запуск 11 травня онлайн-проєкту єдиної інформаційної системи архівної галузі України у форматі Міжархівного пошукового порталу за назвою «Єдине вікно доступу до цифрових ресурсів українських архівів», створеного українською компанією «Архівні інформаційні системи» на платформі ARCHIUM, який у перспективі може інтегрувати всі оцифровані колекції. Кінцева мета проєкту – фонди всіх центральних та обласних архівів онлайн з можливістю повнотекстового пошуку. Наразі до нього включено 3 центральні державні архіви – ЦДАВОУ, ЦДАГОУ, ЦДАМЛМ.

Проєкт представляє описи фондів та анотації до фондів, переведені в машиночитаний формат (набрані або розпізнані), деякі картотеки тощо, а також 1,5 млн повнотекстових сканкопій архівних документів (Презентація онлайн-проєкту «Єдине вікно доступу до цифрових ресурсів українських архівів», 2022).

Укрдержархів також активно використовує міжнародні інституції у захисті національних інтересів. За його ініціативи Міжнародна рада архівів припинила членство всіх представників рф та білорусі в її установах. То ж будь-яка співпраця з ними неможлива до тих пір, доки не буде підписана мирна угода на умовах, які відповідають інтересам законного уряду України.

5. Резервне зберігання оцифрованих документних ресурсів у хмарних сховищах міжнародних партнерів.

Крім проблем діджиталізації, існує також і проблема надійного зберігання вже переведених у цифровий формат даних. Тому Укрдержархів продовжує співпрацю з міжнародними партнерами на предмет надання можливості резервного зберігання цифрових копій документів НАФ України та довідкового апарату до них у хмарних сховищах іноземних архівних інституцій. Так, уже 25 березня 2022 р. відбулося підписання Угоди про тимчасову передачу між Укрдержархівом та Національним архівом Сполученого Королівства Великобританії (Перша Угода про резервне зберігання цифрових копій документів НАФ України у хмарних сховищах іноземних партнерів, 2022).

Метою угоди є забезпечення зберігання в хмарних сховищах даних, резервних копій цифрових матеріалів вітчизняних державних архівних установ, щоб убезпечити їх від втрати через війну. Це сховище створено безоплатно на окремому, достатньому за обсягом сервері, і дозволяє не лише зберігати цифровий контент, а й здійснювати незалежно його копіювання всіма державними архівними установами України.

З подібною ініціативою, спрямованою на архівістів, бібліотекарів, науковців з України, а також на організації, які вони представляють і які потребують безпечного місця для збереження наукових/дослідницьких даних (архівні колекції, польові дослідження, записи усної історії тощо), виступив і U-ART Альбертського університету (Канада). Проєкт має назву «Збережемо українську культурну спадщину онлайн» (Saving Ukrainian Cultural Heritage Online – SUCHO). Він згуртував понад 1300 бібліотекарів, архівістів та програмістів. Їхня мета здійснити ідентифікацію та архівування об'єктів, а також цифрових даних у закладах культури України, які є під загрозою (Пасіковська-Шнас, 2022). Лише за місяць було архівовано понад 2600 сайтів вітчизняних бібліотек музеїв, віртуальних турів, фотодокументів з відкритого доступу. Очолив роботу зі створення вебархіву, Себастьян Майсторович, боснієць за походженням, який має індивідуальний родинний досвід втрати культурних пам'яток.

Обсяг цього вебархіву вже перевищує 10 ТБ. Його копії будуть збережені в хмарних сервісах Українського інституту в Гарварді (США), а також канадського Університету Альберти, навіть якщо сервери в Україні будуть знищені фізично або зазнають хакерських атак.

До речі, як би це не подивувало, але такі атаки вже мали місце. Зокрема, 16 березня зафіксовано перший з початку війни випадок віртуального знищення культурного архіву (йдеться про архів зібрання народних пісень України Folk-Ukraine) (Білаш, 2022, Квітня 1).

6. Запровадження ініціативного фондоутворення в документно-інформаційних установах.

Наразі здійснюються не лише заходи з урятування цінних у духовному, культурно-історичному сенсі, матеріальних, а серед них і багатючих документних колекцій на відповідних територіях, а й розпочата робота, спрямована на якнайширше документування фактів, подій, пов'язаних з російською агресією.

Причому саме документно-інформаційні установи йдуть в авангарді цієї роботи. Так, зокрема, у регіонах, де немає активних бойових дій, архіви отримали доручення Державної архівної служби України запровадити ініціативне фондоутворення, задля якого закликали громадян до збереження в різних формах (фото, спогади, відео, електронні файли тощо) відомостей, що відображають «боротьбу українського народу проти російського вторгнення». Очільник Укрдержархіву Анатолій Хромов 11 квітня 2022 р. наголосив: «Наша позиція зберегти не тільки офіціоз, не тільки документи державних органів, а щоб наші нащадки отримали доступ до всього різноманіття життя, яке задокументовано в архівах»

(Порятунок архівів і початок створення архівних фондів, присвячених війні, 2022).

Так, у травні 2022 р. на постійне зберігання до Центрального державного кінофотофоноархіву України імені Г. С. Пшеничного (наразі архів уже має нову назву після об'єднання його з Центральним державним електронним архівом України — Центральний державний аудіовізуальний та електронний архів України) надійшов документальний відеофільм «Маріуполь. Хроніки пекла», 2022 р., створений режисеркою Єлизаветою Татаріною та ТОВ «ТТБ СТУДІО». Фільм розповідає про життя в Маріуполі під час облоги міста путінськими окупантами з перших днів російсько-української війни і до початку квітня 2022 р. Основу стрічки склали розповіді людей, яким вдалось вижити в пеклі війни й вирватися з міста. Герої фільму, серед яких є місцеві журналісти, волонтери та інші маріупольці, говорять про страшні біль і втрату близьких людей, про військові злочини росії проти українського народу, тотальне руйнування та гуманітарну катастрофу в півмільйонному місті (Маріуполь. Хроніки пекла, 2022).

Ініціативним фондуванням наразі активно займаються вже й музейні установи, накопичуючи й навіть експонуючи артефакти цієї війни. Наприклад, у Національному музеї історії України у Другій світовій війні відкрилася виставка артефактів російської військової агресії в Україні — «Україна. Розп'яття», присвячена Дню пам'яті та примирення, який у період активної фази війни набув, на слухну думку міністра культури та інформаційної політики України О. Ткаченка, нових сенсів та символів (У Національному музеї історії України у Другій світовій війні відкрилась виставка про реалії війни в Україні, 2022).

Цей процес торкнувся й бібліотечних установ, але тут, крім ініціативи знизу, важливим є вплив держави, про що йшлося в процесі розкриття проблеми цілеспрямованої дерусифікації. Комітет гуманітарної та інформаційної політики Верховної Ради України та Український інститут книги ініціювали передати бібліотекам України, де перебуває значна кількість переселенців, приблизно 2,5 тис. книжок.

Другим ключовим складником консцієнтальної війни є *«переписування історії»* — вид соціального впливу, який використовується для свідомого викривлення історичних подій шляхом фальсифікації фактів історії, їх специфічного тлумачення, інтерпретації, які стають відмінними від прийнятого на цьому просторі раніше та часто суперечать самим історичним фактам. Російська влада послідовно протягом останніх десятиліть використовує історичну політику як останній інструмент для політичної мобілізації населення, підтримання рейтингів першої особи, а також з метою дезінтеграції українського суспільства.

На нашу думку, форми такого складника консцієнтальної війни, як «переписування історії», на сучасному етапі російсько-української війни також можна також умовно поділити на **наступальний та оборонний блоки**.

Агресивна державна історична політика рашизму (путінізму, сучасного російського фашизму) є відверто **наступальною** і в умовах війни реалізується в таких формах:

1. *Войовничий неоміфологізм*. У сучасній росії активне використання історії характеризується найвищим градусом політизації та міфологізації історичних сюжетів і наративів, а також крайнім ступенем агресивності державної історичної політики. А трансляторами й провідниками цих міфологізованих наративів є, зокрема, документно-інформаційні заклади сфери «Культура» — музеї, бібліотеки та архіви.

2. *Свідома історична автаркія*. Спроба створення альтернативних платформ інтерпретації процесів цивілізаційного розвитку людства, виходячи із маніпулятивних «історичних» кліше. Це проявляється в жорсткому імперативному регулюванні процесів фондування бібліотек, як на території рф, так і на окупованих територіях, створенні штучних музейних експозицій, які ретранслюють офіційні, далекі від об'єктивних, відверто заідеологізовані історичні наративи, зокрема, росієцентризму (чого варті лише Мульгimedійний музей нової хронології в Ярославлі, що просуває псевдонаукову теорію радикального перегляду всесвітньої історії авторства А. Т. Фоменка) (Гула, Передерій, 2022, с.253).

До цього можна віднести також ініційований В. Путіним «проект» альтернативної російської Вікіпедії («Вікіпутії») (Енциклопедія плюс пропаганда: у Росії створили альтернативу «Вікіпедії», 2022). Ініціатори її створення зазначають, що, на відміну від «Вікіпедії», цей віртуальний сервіс подаватиме «лише достовірні дані» і від імені «надзвичайно авторитетних осіб».

3. *Замовчування та ігнорування ролі та місця України у світовому історичному процесі*. Це, зокрема, проявилось в абсолютизації ролі Новгороду та Пскова, ігноруванні Києва як «матері міст руських» в результаті нового розкручування тези проімперського російського історика В. Ключевського: «Новгород — старший сын России, родившийся, однако ж, прежде матери». А найголовніше, наявний імперативний тиск державних інституцій рф на академічну спільноту й видавничу галузь з метою недопущення використання терміна «Україна» в сучасних посібниках історії росії (Шаповал, 2022)

З метою захисту національного історичного простору, збереження ментальних констант українського громадянського суспільства в умовах

війни, наша держава ефективно використовує форми **оборонного блоку**. Це насамперед:

1. *Послідовна практика відкритості архівів з метою розвінчання маніпуляцій і фальсифікацій історичної політики рашизму (путінізму, сучасного російського фашизму)*. «Українські архіви є одними з найбільш відкритих, тоді як у рф саджають лише за спробу відкрити таємниці радянського режиму. Архіви в росії обслуговують політичну еліту та російську пропаганду, в Україні — допомагають історикам», — зазначив Голова Державна архівна служба України А. Хромов (Інтерв'ю А. Хромова телеканалу «Рада», 2022)

2. *Оновлення музейних експозицій на основі поповнення фонду установ за наслідками російсько-української війни, а також створення цілком нових музейних установ, покликаних популяризувати вітчизняну історію, зокрема в тематиці героїчної боротьби за державну незалежність*. Ми вже згадували про відповідні факти в контексті археологічної війни, акцентуючи на необхідності ініціативного фондування документно-інформаційними установами, зокрема й музеїв (Катаєва, 2022). Ці нові фонди повинні використовуватися для створення нових чи оновлених музейних експозицій, роль яких полягає у формуванні / трансформуванні історичної пам'яті українських громадян, яка може і має бути підвалиною засвоєння ними державницьких за своєю сутністю смислів.

Відповідним прикладом тут може слугувати ініціатива Полтавської обласної ради щодо створення в Полтаві нового музею (робоча назва «Музей визвольної боротьби ХХ–ХХІ ст.ст: шлях до незалежності»), яка вже опрацьовується спеціально створеною робочою групою, до складу якої увійшов і один з авторів цієї статті.

Відповідну роботу, зокрема, виставкову, популяризаційну, культурно-просвітницьку, мають ще активніше, ніж раніше, провадити також архіви й бібліотеки.

3. *Розширення мережі безкоштовних електронних бібліотек з військово-патріотичною та національно-патріотичною тематикою*. Така форма, на наш погляд, виглядає неабияк перспективно, особливо з погляду можливості досить оперативної її реалізації.

Висновки. Отже, консцієнтальну війну можна концептуалізувати як прояв синтезу соціального, інформаційно-психологічного та культурно-духовного впливу й власне військової агресії та інших дій, що вживаються на вирішення протиріч цивілізаційного розвитку.

Розпочате 24 лютого 2022 р. масштабне вторгнення рф до України по всій довжині спільного кордону, а також з території Білорусі гостро заактуалізувало питання організації діяльності документно-інформаційних соціальних інститутів національної пам'яті — архівів, музеїв та

бібліотек — у екстремальних умовах ведення бойових дій та консцієнтального (цивілізаційно-ментального, інформаційного, соціокультурного) протистояння агресору.

Оперативне реагування вітчизняних закладів культури на швидку зміну воєнно-політичної обстановки продемонструвало здебільшого їхню готовність до ефективного збереження свідчення матеріальної та духовної культури нації в тісній взаємодії з державами-партнерами. У цьому процесі було використане все різноманіття форм і методів захисту національного культурно-історичного простору. Це сприяло зміцненню ментальних констант українського громадянського суспільства в умовах війни. Свідченням цього є також і безпрецедентно високий рівень морально-психологічного стану вітчизняного війська, яке впродовж усього часу героїчного спротиву продемонструвало майже еталонні зразки патріотизму, мужності та героїзму. І в цьому, безумовно, є досягнення інститутів збереження національного «культурного капіталу» — музеїв, архівів, бібліотек.

Список посилань

- «Археологічні пам'ятки і війна»: для військовослужбовців ЗСУ презентували посібник з охорони культурних цінностей. (2020, Грудня 14). *Armyinform*. <https://armyinform.com.ua/2020/12/14/arheologichni-pamyatky-i-vijnadlya-vijskovosluzhbovcziv-zsu-prezentuvaly-posibnyk-z-ohorony-kulturnyh-cinnostej/>.
- Білаш, К. (2022, Квітня 1). Від архітектури до віртуальних архівів: як Україна захищає культурні цінності. *LB.ua*. https://lb.ua/culture/2022/04/01/511860_vid_arhitekturi_virtualnih.html
- Білаш, К. (2022, Червня 19). Музейна евакуація: що пішло не так? *LB.ua*. https://lb.ua/culture/2022/06/19/520455_muzeyna_evakuatsiya_shcho_pishlo_tak.html
- Бондаренко, В., Гасенко, В. (2022, Серпня 14). У полтавських бібліотеках поступово прибирають із полиць книги антиукраїнського змісту. *Суспільне*. <https://suspilne.media/270128-u-poltavskih-bibliotekah-postupovo-pribiraut-iz-polic-knigi-antiukrainskogo-zmistu/>
- Вітюк, Л. (2022, Жовтня 11). Драмтеатр у Маріуполі і не тільки. Які пам'ятки української культури постраждали через вторгнення Росії та куди повідомляти про них. *НВ*. <https://nv.ua/ukr/art/kulturni-pam-yatki-yaki-zruynuvali-rosiyski-okupanti-pid-chas-viyni-v-ukrajini-spisok-z-foto-50226298.html>
- Голубєва, А. (2022, Червня 24). Війна і пам'ятники: в Україні зносять Пушкіна, а на окупованих територіях повертають Леніна. *BBC*. <https://www.bbc.com/ukrainian/features-61921265>
- Гула, Р. В., Дзьобань, О. П., Передерій, І. Г., Павліченко, О. О., Філь, Г. О. (2020). *Інформаційна війна: соціально-онтологічний та мілітарний аспекти: монографія*. Київ.
- Гула, Р., Передерій, І. (2022). Переписування історії як один з ключових складників консцієнтальної війни (на прикладі російсько-українського протистояння). *Трансформаційні процеси соціально-гуманітарної сфери сучасної України*

- в умовах війни: виклики, проблеми та перспективи: збірник матеріалів міжнародної науково-практичної конференції, Тернопіль, 2–3 червня 2022 р., 252–255. О. Є. Гомотюк (Ред). Університетська думка.
- Гула, Р. В., Передерій, І. Г., Сажко, В. В. (2021). Соціокультурний вимір інформаційних війн XXI століття з погляду місця й ролі в них бібліотек. *Вісник Харківської державної академії культури*, 60, 7–23.
- Гула, Р. В., Ткачук, П. П., Сивак, О. І. (2015). *Інформаційна війна і національна безпека: монографія*. АСВ.
- Енциклопедія плюс пропаганда: у Росії створили альтернативу «Вікіпедії». (2022, Серпня 23). *Фокус*. <https://focus.ua/uk/digital/526525-enciklopediya-plus-propaganda-v-rosii-sozdali-alternativu-vikipedii>
- Інтерв'ю з Анатолієм Хромовим, головою Укрдержархіву. (2022). *Public administration reform*. <https://par.in.ua/en/information/publications/85>.
- Інтерв'ю А. Хромова телеканалу «Рада». (2022, Травня 16). *Facebook*. https://www.facebook.com/minjust.official/videos/968791180460816/?extid=NS-UNK-UNK-UNK-AN_GK0T-GK1C
- Катаєва, М. (2022, Травня 10). У столиці музейну виставку про російсько-українську війну відкрили для відвідувачів. *Вечірній Київ*. <https://vechirniy.kyiv.ua/news/66211/>
- Конвенція 1954 р. про захист культурних цінностей у разі збройного конфлікту. *UNESCO*. <https://en.unesco.org/protecting-heritage/convention-and-protocols/1954-convention>
- Леошко, В. (2022, Травня 26). В окупованому Маріуполі інвентаризують бібліотеки — вишукуватимуть вияви «екстремізму». *Голос України*. <http://www.golos.com.ua/article/360567>
- Луганська обласна бібліотека переїхала зі Старобільська до Черкас. (2022, Липня 18). *Читомо*. <https://chytomo.com/luhanska-oblasna-biblioteka-pereikhala-z-starobilska-do-cherkas/>
- Маріуполь. Хроніки пекла*. [Відео]. Youtube. https://www.youtube.com/watch?v=s3hs4fbIWnQ&ab_channel=24
- Мінкультури розробило рекомендації щодо актуалізації бібліотечних фондів у зв'язку зі збройною агресією Росії проти України. (2022, Травня 23). *Interfax-Україна*. <https://interfax.com.ua/news/general/834306.html>
- Нерез, М. (2022, Липня 9). Монументальна пропаганда — зброя окупантів. *Правий сектор*. <https://pravyysektor.info/novyny-poglyad/monumentalna-propaganda-zbroya-okupantiv>
- Окупанти воюють з книгами: з бібліотек Мелітополя вилучили всю українську літературу. (2022, Вересня 9). *Духовний фронт України*. <https://df.news/2022/09/20/okupanty-voiiuit-z-knyhamy-z-bibliotek-melitopolia-vyluchyly-vsju-ukrainsku-literaturu/>
- Окупанти знищили архів В'ячеслава Чорновола в Бучі. (2022, Квітня 20). *Читомо*. <https://chytomo.com/okupanty-znyshchyly-arkhiv-v-iacheslava-chornovola-u-buchi/>
- Осадча, Я. (2022, Квітня 27). Росіяни вивезли з музеїв Маріуполя оригінал картини Айвазовського та інші цінні експонати. *Українська правда*. <https://lifepravda.com.ua/culture/2022/04/27/248430/>

- Пасіковська-Шнасс, М. (2022). Війна Росії проти культурної спадщини України. Стилий огляд. *Дослідницька служба Європейського парламенту*. Квітень 2022. https://ukraine.europarl.europa.eu/cmsdata/250651/0133_1258078_EPRS-AaG-729377-Russias-war-Ukraine-cultural-heritage-FINAL-ForTrad.pdf
- Перша Угода про резервне зберігання цифрових копій документів НАФ України у хмарних сховищах іноземних партнерів. (2022, Березня 25). *Державна архівна служба України*. <http://surl.li/cqbnq>
- Пиріг, В. (2022, Червня 25). Окупанти спалили всі книги з бібліотеки Храму Петра Могили у Маріуполі. *Zaxid.net*. https://zaxid.net/okupanti_spalili_vsi_knigi_z_biblioteki_hramu_petra_mogili_u_mariupoli_n1545172
- Порятунок архівів і початок створення архівних фондів, присвячених війні. (2022, Березня 25). *Державна архівна служба України*. <https://archives.gov.ua/ua/2022/04/12/>
- Почепцов, Г. (2019, Березня 22). Когнитивная война может совершенно незаметно прятаться в телесериале, романе, песне. *Украина криминальная*. <https://cripo.com.ua/likbez/kognitivnaya-vojna-mozhet-byt-sovershenno-nezametno-pruyatatsya-s-teleserialo-romane-pesne/>
- Презентація онлайн-проєкту «Єдине вікно доступу до цифрових ресурсів українських архівів». (2022, Листопада 6). *Укрінформ*. <https://www.ukrinform.ua/rubric-presshall/3476031-prezentacia-onlajnproektu-edine-vikno-dostupu-do-cifrovih-resursiv-ukrainskih-arhiviv.html>
- Радь, Т. (2022, Квітня 21). Дерусифікація свідомості або українська нарація міського простору. *Історична правда*. <https://www.istpravda.com.ua/articles/2022/04/21/161239/>
- Робота архівів під час війни. Інтерв'ю Голови Державної архівної служби України Анатолія Хромова телеканалу «Рада». (2022, Березня 25). *Державна архівна служба України*. <http://surl.li/cqbnh>
- Рощина, О. (2022, Червня 12). Російська банда цілеспрямовано краде «скіфське золото» в Україні — ЗМІ. *Українська правда*. <https://www.pravda.com.ua/news/2022/06/12/7352047/>
- Солодовнік, М., Кривко, Р. (2022, Липня 30). Близько 10 бібліотек Харківщини знищені внаслідок війни, 219 опинилися в окупації. *Suspilne.media*. <https://suspilne.media/266068-blizko-10-bibliotek-harkivsini-zniseni-vnaslidok-vijni-215-perebuvaut-v-okupacii/>
- Створено Експертну раду МКІП з питань декомунізації та дерусифікації. (2022, Червня 10). *МКІП*. <https://mkip.gov.ua/news/7262.html>
- Украдене щастя: як росія краде нашу культурну спадщину. (2022, Травня 29). *Vogue*. <https://vogue.ua/ua/article/culture/art/ukradene-shchastya-yak-rosiya-kradenashu-kulturnu-spadshchinu.html>
- У Національному музеї історії України у Другій світовій війні відкрилась виставка про реалії війни в Україні. (2022, Травня 8). *МКІП*. <https://mkip.gov.ua/news/7121.html>
- У Харкові через бомбардування росією постраждала одна з найбільших бібліотек Європи. (2022, Березня 13). *Культура. Район*. <https://kultura.rayon.in.ua/news/497051-u-kharkovi-cherez-bombarduvannya-rf-postrazhdala-odna-z-naybilshikh-bibliotek-evropi/>

- У Херсоні так звана «влада» хоче встановити пам'ятник Катерині II. (2022, Червня 19). *Суспільне*. <https://suspilne.media/251828-u-hersoni-tak-zvana-vlada-hoce-vstanoviti-pamatnik-katerini-ii/>
- Хелд, Д., Гольдблатт, Д., МакГрю, Э., Перратон, Дж. (2004). *Глобальные трансформации политика, экономика, культура. Монография*. Практис.
- Шаповал, К. (2022, Квітня 24). З російських шкільних підручників прибирають згадки про Київ та Україну. *Chas.News*. <https://chas.news/news/z-rosiiskih-pidruchnikiv-pribirayut-zgadki-pro-kiiv-ta-ukrainu>
- Шуміхін, Є. (2022, Травня 18). Голова Укрдержархіву Хромов: Наша галузь, як і вся країна, залежить від результату війни. Інтерв'ю голови Державної архівної служби України Анатолія Хромова агентству «Інтерфакс-Україна». *Інтерфакс-Україна*. https://interfax.com.ua/news/interview/833040.html?fbclid=IwAR23owF2hqbicTJ3tbfnrYW0x0MxgEmm20Zr9-Wj11IGdh_bW0ZhsCX9zk
- Bourdieu, P. (1986). The forms of capital. In: *Richardson, J., Handbook of Theory and Research for the Sociology of Education*. Westport, CT: Greenwood: 241–58.
- Grynszpan, E. (2017, February 27). Russian official: Information war part of 'battle for the consciousness of the masses'. *Euractiv*. <https://www.euractiv.com/section/global-europe/news/russian-official-information-war-part-of-battle-for-the-consciousness-of-the-masses/>
- Knight, M. B. (2011). Using information technology as a strategic weapon: lessons from the red baron. *Knowledge Management Research & Practice*. January, 3 (1), p. 1–12.

References

- “Archaeological monuments and war”: a manual on the protection of cultural values was presented to servicemen of the Armed Forces of Ukraine. (December 14, 2020). *Armyinform*. <https://armyinform.com.ua/2020/12/14/arheologichni-pamyatky-i-vijna-dlya-vijskovoslužbovcziv-zsu-prezentuvaly-posibnyk-z-ohorony-kulturnyh-czinnostej/>. [In Ukrainian].
- An exhibition on the realities of the war in Ukraine opened in the National Museum of the History of Ukraine in the Second World War. (May 8, 2022). *MKIP*. <https://mkip.gov.ua/news/7121.html> [In Ukrainian].
- Bilash, K. (2022, June 19). Museum evacuation: what went wrong? *LB.ua*. https://lb.ua/culture/2022/06/19/520455_muzeyna_evakuatsiya_shcho_pishlo_tak.html [In Ukrainian].
- Bilash, K. (April 1, 2022). From architecture to virtual archives: how Ukraine protects cultural values. *LB.ua*. https://lb.ua/culture/2022/04/01/511860_vid_arhitekturi_virtualnih.html [In Ukrainian].
- Bondarenko, V., Hasenko, V. (August 14, 2022). Poltava libraries are gradually removing anti-Ukrainian books from their shelves. *Suspilne*. <https://suspilne.media/270128-u-poltavskih-bibliotekah-postupovo-pribiraut-iz-polic-knigi-antiukrainskogo-zmistu/> [In Ukrainian].
- Bourdieu, P. (1986). The forms of capital. In: *Richardson, J., Handbook of Theory and Research for the Sociology of Education*. Westport, CT: Greenwood: 241–258. [In English].

- Convention on the Protection of Cultural Property in the Course of Armed Conflict dated May 14, 1954. *UNESCO*. <https://en.unesco.org/protecting-heritage/convention-and-protocols/1954-convention>. [In Ukrainian].
- Encyclopedia plus propaganda: in Russia, an alternative to “Wikipedia” was created. (August 23, 2022). *Focus*. <https://focus.ua/uk/digital/526525-enciklopediya-plyus-propaganda-v-rosii-sozdali-alternativu-vikipedii> [In Ukrainian].
- Grynszpan, E. (2017). (February 27, 2017). Russian official: Information war part of “battle for the consciousness of the masses”. *Euractiv*. <https://www.euractiv.com/section/global-europe/news/russian-official-information-war-part-of-battle-for-the-consciousness-of-the-masses/> [In English].
- Held, D., Goldblatt, D., Makgryu, E., Perraton, Dzh. (2004). *Global transformations of politics, economy, culture. Monograph*. Praxis. [In Russian].
- Holubieva, A. (June 24, 2022). War and monuments: Pushkin is being demolished in Ukraine, and Lenin is being returned to the occupied territories. *BBC*. <https://www.bbc.com/ukrainian/features-61921265>. [In Ukrainian].
- Hula, R. V., Dzoban, O. P., Perederii, I. H., Pavlichenko, O. O., Fil, H. O. (2020). *Information warfare: socio-ontological and military aspects: monograph*. [In Ukrainian].
- Hula, R. V., Perederii, I. H., Sazhko, V. V. (2021). Sociocultural dimension of information wars of the XXI century from the point of view of the place and role of libraries in them. *Visnyk Kharkivskoi derzhavnoi akademii kultury*, 60, 7–23. [In Ukrainian].
- Hula, R. V., Tkachuk, P. P., Syvak, O. I. (2015). *Information warfare and national security: monograph*. ASV. [In Ukrainian].
- Hula, R., Perederii, I. (2022). Rewriting history as one of the key components of the consciential war (on the example of the Russian-Ukrainian confrontation). *Transformational processes of the social and humanitarian sphere of modern Ukraine in the conditions of war: challenges, problems and prospects: coll. Materials of the international scientific and practical conference, Ternopil, June 2-3, 2022*. 252–255. O. E. Homotyuk (Editor). Universytetska dumka. [In Ukrainian].
- In Kharkiv, one of the largest libraries in Europe was damaged by the Russian bombing. (March 13, 2022). *Kultura. Raion*. <https://kultura.rayon.in.ua/news/497051-u-kharkovi-cherez-bombarduvannya-rf-postrazhdala-odna-z-naybilshikh-bibliotek-evropi/> [In Ukrainian].
- In Kherson, the so-called “authority” wants to erect a monument to Catherine II. (June 19, 2022). *Suspilne*. <https://suspilne.media/251828-u-hersoni-tak-zvana-vlada-hoce-vstanoviti-pamatnik-katerini-ii/> [In Ukrainian].
- Interview by A. Khromov of the Rada TV channel. (May 16, 2022). *Facebook*. https://www.facebook.com/minjust.official/videos/968791180460816/?extid=NS-UNK-UNK-UNK-AN_GK0T-GK1C [In Ukrainian].
- Interview with Anatolii Khromov, head of Ukrderzharkhiv. (2022). *Public administration reform*. <https://par.in.ua/en/information/publications/85>. [In Ukrainian].
- Kataieva, M. (May 10, 2022). In the capital, a museum exhibition about the Russian-Ukrainian war was opened for visitors. *Vechirnyy Kyiv*. <https://vechirniy.kyiv.ua/news/66211/> [In Ukrainian].

- Knight, M.B. (2011). Using information technology as a strategic weapon: lessons from the red baron. *Knowledge Management Research & Practice*. January, 3 (1), p. 1–12. [In English].
- Leoshko, V. (May 26, 2022). Libraries are being inventoried in the occupied Mariupol — to vishukuvatimut viyavi “extremism”. *Holos Ukrainy*. <http://www.golos.com.ua/article/360567> [In Ukrainian]
- Luhansk Regional Library moved from Starobilsk to Cherkasy. (July 18, 2022). *Chytomo*. <https://chytomo.com/luhanska-oblasna-biblioteka-pereikhala-zi-starobilskado-cherkas/> [In Ukrainian].
- Mariupol Chronicles of Hell*. [Video]. Youtube. https://www.youtube.com/watch?v=s3hs4fbIWnQ&ab_channel=24 [In Ukrainian].
- Nerez, M. (July 9, 2022). Monumental propaganda is the weapon of the occupiers. *Pravyi sektor*. <https://pravyysektor.info/novyny-poglyad/monumentalna-propaganda-zbroya-okupantiv> [In Ukrainian].
- Osadcha, Ya. (April 27, 2022). The Russians took away the original painting by Aivazovsky and other valuable exhibits from the museums of Mariupol. *Ukrainska pravda*. <https://life.pravda.com.ua/culture/2022/04/27/248430/> [In Ukrainian].
- Pasikovska-Shnass, M. (2022). Russia’s war against the cultural heritage of Ukraine. A brief overview. *Research Service of the European Parliament*. April 2022. https://ukraine.europarl.europa.eu/cmsdata/250651/0133_1258078_EPRS-AaG-729377-Russias-war-Ukraine-cultural-heritage-FINAL-ForTrad.pdf [In Ukrainian].
- Pocheptsov, G. (March 22, 2019). Cognitive warfare can hide completely imperceptibly in a television series, a novel, or a song. *Ukraina kriminalnaia*. <https://cripo.com.ua/likbez/kognitivnaya-vojna-mozhet-byt-sovershenno-nezametno-pryatatsya-s-teleeriale-romane-pesne/> [In Russian].
- Presentation of the online project “One-stop access to digital resources of Ukrainian archives”. (November 6, 2022). *Ukrinform*. <https://www.ukrinform.ua/rubric-presshall/3476031-prezentacia-onlajnproektu-edine-vikno-dostupu-docifrovih-resursiv-ukrainskih-arhiviv.html> [In Ukrainian].
- Pyrih, V. (June 25, 2022). The occupiers burned all the books from the library of the Church of Peter the Great in Mariupol. *Zaxid.net*. https://zaxid.net/okupanti_spalili_vsi_knigi_z_biblioteki_hramu_petra_mogili_u_mariupoli_n1545172 [In Ukrainian].
- Rad, T. (April 21, 2022). De-Russification of consciousness or the Ukrainian narrative of urban space. *Istorychna pravda*. <https://www.istpravda.com.ua/articles/2022/04/21/161239/> [In Ukrainian].
- Roshchyna, O. (June 12, 2022). Russian gang purposefully steals “Scythian gold” in Ukraine — mass media. *Ukrainska pravda*. <https://www.pravda.com.ua/news/2022/06/12/7352047/> [In Ukrainian].
- Salvage of archives and the beginning of the creation of archival funds dedicated to the war. (March 25, 2022). *State Archive Service of Ukraine*. <https://archives.gov.ua/ua/2022/04/12/> [In Ukrainian].
- Shapoval, K. (2022, April 24). Mentions of Kyiv and Ukraine are removed from Russian school textbooks. *Chas.News*. <https://chas.news/news/z-rosiiskih-pidruchnikiv-pribirayut-zgadki-pro-kiiv-ta-ukrainu> [In Ukrainian].

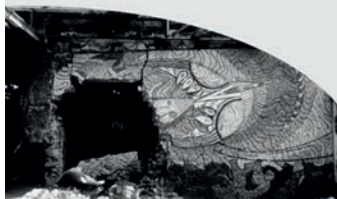
- Shumikhin, Ye. (May 18, 2022). Head of Ukrderzharkhiv Khromov: Our industry, like the whole country, depends on the outcome of the war. Interview of the head of the State Archive Service of Ukraine, Anatoliy Khromov, to the Interfax-Ukraine agency. *Interfaks-Ukraina*. https://interfax.com.ua/news/interview/833040.html?fbclid=IwAR23owF2hqbicTJ3tbfnhrYW0x0MxgEmm20Zr9-Wj11IGdh_bW0ZhsCX9zk [In Ukrainian].
- Solodovnik, M., Kryvko, R. (July 30, 2022). About 10 libraries of Kharkiv region were destroyed as a result of the war, 219 were under occupation. *Suspilne.media*. <https://suspilne.media/266068-blizko-10-bibliotek-harkivsini-zniseni-vnaslidok-vijni-215-perebuvaut-v-okupacii/> [In Ukrainian].
- Stolen happiness: how Russia is stealing our cultural heritage. (May 29, 2022). *Vogue*. <https://vogue.ua/ua/article/culture/art/ukradene-shchastya-yak-rosiya-kradenashu-kulturnu-spadshchinu.html> [In Ukrainian].
- The Expert Council of the MKIP on issues of decommunization and de-Russification was created. (June 10, 2022). *MKIP*. <https://mkip.gov.ua/news/7262.html> [In Ukrainian].
- The first Agreement on backup storage of digital copies of documents of the National Defense Fund of Ukraine in the cloud storage of foreign partners. (March 25, 2022). *State Archive Service of Ukraine*. <http://surl.li/cqbnq> [In Ukrainian].
- The Ministry of Culture has developed recommendations for updating library funds in connection with Russia's armed aggression against Ukraine. (May 23, 2022). *Interfax-Ukraine*. <https://interfax.com.ua/news/general/834306.html> [In Ukrainian].
- The occupiers are at war with books: they removed all Ukrainian literature from Melitopol libraries. (September 9, 2022). *Dukhovnyi front Ukrainy*. <https://df.news/2022/09/20/okupanty-voiiut-z-knyhamy-z-bibliotek-melitopolia-vyluchyly-vsiv-ukrainsku-literaturu/> [In Ukrainian].
- The occupiers destroyed the archive of Viacheslav Chornovil in Bucha. (April 20, 2022). *Chytomo*. <https://chytomo.com/okupanty-znyshchyly-arkhiv-v-iacheslava-chornovola-u-buchi/> [In Ukrainian].
- The work of archives during the war. Interview of the Head of the State Archive Service of Ukraine, Anatoliy Khromov, on the Rada TV channel. (March 25, 2022). *State Archive Service of Ukraine*. <http://surl.li/cqbnh> [In Ukrainian].
- Vitiuk, L. (October 11, 2022). Drama theater in Mariupol and beyond. What monuments of Ukrainian culture were affected by the invasion of Russia and where to report them. *NV*. <https://nv.ua/ukr/art/kulturni-pam-yatki-yaki-zruynuvali-rosiyski-okupanti-pid-chas-viyni-v-ukrajini-spisok-z-foto-50226298.html> [In Ukrainian].

Додатки

ВОЄННІ ЗЛОЧИНИ РОСІЙСЬКИХ ВІЙСЬК ПРОТИ КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ УКРАЇНИ, ЗАФІКСОВАНІ МКІП

450

станом на 2 серпня 2022 року

МІКІП

ЗЛОЧИНИ ЗАФІКСОВАНІ НА ТЕРИТОРІЇ 14 ОБЛАСТЕЙ УКРАЇНИ ТА В М. КИЄВІ:

103 – в Харківській області	6 – в Житомирській області
99 – в Донецькій області	5 – в м. Києві
79 – в Київській області	6 – в Херсонській області
38 – в Чернігівській області	9 – в Миколаївській області
48 – в Луганській області	5 – в Дніпропетровській області
28 – в Сумській області	4 – в Одеській області
17 – в Запорізькій області	1 – в Львівській області
	2 – в Вінницькій області

МІКІП

РОСІЯ КРАЇНА-МАРОДЕР:
КУЛЬТУРА

Маріупольська міська рада

Російські окупанти вивезли з Маріуполя унікальну колекцію медальєрного* мистецтва Юхима Харабета. Колекція зберігалася у музеї та налічувала понад 700 експонатів, розміщених на 16 стендах.

*медальєрне мистецтво – виготовлення монет і медалей, гравіювання штампів

РОСІЯ КРАЇНА-МАРОДЕР:
КУЛЬТУРА

Омбудсмен Людмила Денісова

З художнього музею імені Куїнджі загарбники викрали стародавні ікони «Ісус Христос Вседержитель», «Богоматір з Немовлям» та «Іоанн Хреститель», а також унікальний рукописний сувій Тори та виготовлене венеціанською друкарнею для маріупольських греків Євангеліє 1811 року

Де Росія знесла та поставила нові пам'ятники

після нападу Росії на Україну 24 лютого 2022 року

 Поставили пам'ятник Володимиру Леніну

Джерела: повідомлення місцевої влади, активістів та ЗМІ.
Дані на 22 червня 2022 року. Інформація може бути неповною.
Усі права на зображення належать їхнім правласникам

В В С

Надійшла до редколегії 02.08.2022

Розділ 2. Теоретико-методологічні засади книгознавства, бібліотекознавства та архівознавства

Part 2. Theoretical and Methodological Foundations of Book Science, Library Science and Archival Science

<https://doi.org/10.31516/2410-5333.062.021>

УДК 021.4

Н. А. Коржик

кандидат наук із соціальних комунікацій, доцент кафедри цифрових комунікацій та інформаційних досліджень, Харківська державна академія культури,

м. Харків, Україна

nktvlya@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0002-0305-2864>

БІБЛІОТЕКИ УКРАЇНИ ЯК ЦЕНТРИ НАЦІОНАЛЬНОГО СПРОТИВУ

Розглянуто діяльність українських бібліотек як центрів національного спротиву та психологічної підтримки суспільства під час російської військової агресії проти України. Акцентовано на необхідності посилення інформаційної, рекреаційної та культуротворчої функцій бібліотек, диверсифікації комунікаційних засобів й інструментів їх реалізації. Представлено інноваційний погляд на зміст та організацію базових напрямів соціокультурної діяльності українських бібліотек. Наголошено на необхідності посилення інформаційного впливу на користувачів через соціальні мережі, використання комунікаційного потенціалу копірайтингу та сторітелінгу. Доведено наявність потужних можливостей і резервів формування бібліотеками навичок критичного мислення, медіаграмотності й інформаційної гігієни.

Ключові слова: *публічні бібліотеки України, російсько-українська війна, соціокультурна діяльність, інформаційна функція, рекреаційна функція, копірайтинг, сторітелінг, центр національного спротиву.*

N. Korzhyk

Candidate of Sciences in Social Communications, assistant professor of the Department of Digital Communications and Information Studies, Kharkiv State Academy of Culture, Kharkiv, Ukraine

LIBRARIES OF UKRAINE AS CENTERS OF THE NATIONAL RESISTANCE

The relevance of the article. Ukrainian society is experiencing a difficult period of existence, in 2022 began a full-scale Russian aggression against our country, which aggravated many complex issues of physical survival and psychological endurance of Ukrainians. Current life of Ukrainian citizens is characterized by instability, threats of physical destruction, information disorientation, unpredictability, the need to simultaneously solve many vital problems, which is a significant stress factor. Under these conditions, Ukrainian librarians, despite the destruction of many library premises, actively engaged in helping the society in all possible directions.

1 This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0 International License.

The purpose of the article. To prove the availability of information and resource potential of public libraries of Ukraine as centers of national resistance through diversification of their basic functions, attraction of innovative instruments of activity and channels of communication.

The methodology. The article considers the activity of Ukrainian libraries as centers of national resistance and psychological support of the society during the Russian military aggression against Ukraine.

The results. The article presents an innovative view on the content and organization of the basic directions of socio-cultural activity of Ukrainian libraries. The need to strengthen the information impact on users through social networks, use of communication potential of copywriting and Storytelling was emphasized. The availability of powerful capabilities and reserves of critical thinking, media literacy and information hygiene skills for libraries has been proved.

The scientific novelty. The article presents an innovative view on the content and organization of the basic directions of socio-cultural activity of Ukrainian libraries.

The practical significance. The author analyzes the activity of Ukrainian libraries as centers of national resistance and psychological support of the society during the Russian military aggression against Ukraine.

Keywords: *Public libraries of Ukraine, Russian-Ukrainian war, socio-cultural activity, information function, recreational function, copywriting, storytelling, center of national resistance.*

Актуальність теми. Українське суспільство переживає складний період існування — у 2022 році розпочалась повномасштабна російська агресія проти нашої країни, яка загострила багато складних питань фізичного виживання та психологічної витривалості українців. Сучасне життя громадян України характеризується нестабільністю, загрозами фізичного знищення, інформаційною дезорієнтацією, непередбачуваністю, необхідністю одночасно вирішувати багатого життєвоважливих проблем, що є суттєвим стресовим чинником. У цих умовах бібліотекарі України, незважаючи на руйнацію багатьох бібліотечних приміщень, активно долучились до допомоги суспільству на всіх можливих напрямках. Щодо підтримки внутрішньо переміщених осіб та допомоги в реабілітації бійців АТО, то цей досвід публічні бібліотеки України накопичували з 2014 р., а нині він посилюється і збагачується інноваційними формами роботи. У контексті розширення соціокультурної діяльності бібліотек обов'язковим є національно-патріотичне виховання, формування громадянської свідомості та активності, інформаційної грамотності, пробудження любові до своєї малої батьківщини.

Постановка проблеми. Якщо раніше соціокультурна діяльність бібліотек розглядалася як системно організований бібліотекою процес, спрямований на «сприяння вдосконаленню інтелектуального, матеріального та естетично-духовного стану суспільства шляхом доведення до свідомості різних соціальних груп громадян, конкретних користувачів

наукових знань, емпіричних фактів, естетичних і морально-етичних цінностей, акумульованих у бібліотечних документних зібраннях на різних носіях, організації різних виставок, творчих зустрічей із письменниками, митцями, політиками та ін.» (Матвійчук, 2015), то зараз акцентується на необхідності долучення українського суспільства до достовірного інформаційного поля, поширення серед населення медіаграмотності, навичок розпізнавання ворожих фейків, боротьби з інформаційно-психологічними операціями та підтримки інформаційної гігієни особистості.

Аналіз наукових досліджень і публікацій. Серед сучасних українських бібліотекознавців проблеми ефективної організації соціокультурної складової діяльності бібліотек розробляли Т. Вилегжаніна (2018), Н. Захарова (2018), О. Кузьменко та В. Загуменна (2020), О. Матвійчук (2015), Л. Лупіка (2015), Я. Ніколаєнко (2019), Т. Сидоренко (2017) та ін. Так, у працях О. Матвійчук опрацьовувались як термінологічні, так і змістовні складові соціокультурної діяльності бібліотек. Дослідниця наголошує на необхідності розгляду сучасних бібліотек як унікальних соціокультурних центрів, що можуть фігурувати як інформаційні посередники в трансляції достовірного інформаційного, культурного, освітнього контенту для користувачів, а також організації змістовного відпочинку та дозвілля.

У наукових розвідках Л. Лупіка (2015), Т. Новальської (2011), Т. Вилегжаніної (2018) та інших доводилась необхідність трансформації всіх напрямів діяльності публічних бібліотек до сучасних реалій, її відповідності очікуванням суспільства. Ця вимога актуальна і під час російсько-української війни, в умовах якої найактивніші бібліотеки стають реальними центрами національного спротиву. Цей досвід перебудови діяльності на військові рейки потребує вивчення, узагальнення та актуалізує проблематику цієї публікації.

Мета статті — довести наявність інформаційного та ресурсного потенціалу публічних бібліотек України як центрів національного спротиву, здійснивши диверсифікацію їх базових функцій, залучення інноваційних інструментів діяльності та каналів комунікації.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сучасні вимоги суспільства до українських бібліотек як соціокультурних центрів громад приводять до диверсифікації їх базових функцій: інформаційно-комунікаційної, освітньо-виховної, рекреаційної. У діяльності багатьох публічних бібліотек утілюються їх різновиди, як-от: інформаційно-просвітницька, культурно-виховна, пізнавальна, комунікаційно-організаційна, розважальна, естетично-творча, релаксаційна, меморіальна (функція пам'яті), культуротворча тощо.

Участь бібліотек України в національному спротиві збагачує новим сенсом реалізацію означених функцій. Так:

– освітня функція — трансформується в допомогу користувачам набути навичок медіаграмотності. Це надалі сприятиме становленню критично-мислячого суспільства. Нині на сайтах багатьох публічних бібліотек є цілі кластери групових та масових заходів, що присвячені медіаграмотності та фактчекінгу (показовий приклад телепрограми «Віч-на-віч», під час якої директорка ЦБС Хмельницької територіальної громади Т. Козицька провела урок формування медіаграмотності населення в умовах війни);

– культурно-виховна та соціалізуюча функції — реалізуються у формуванні бібліотеками в складних умовах військового стану патріотичної свідомості населення. Вивчення досвіду роботи кращих українських бібліотек дозволило визначити, що вони використовують інноваційні формати проведення патріотичних заходів, найпопулярнішими з яких є акції-реквієми, уроки мужності, вечори пам'яті (проводяться в кооперації з військовими частинами, представниками територіальної оборони та волонтерами, спілками ветеранів, краєзнавчими, історичними музеями). У багатьох приміщеннях бібліотек організовано волонтерські пункти підтримки українського війська, плетення маскувальних сіток, збір гуманітарної допомоги переселенцям. Нині актуалізовано започатковані ще у 2015 р. всеукраїнські благодійні акції «Бібліотечка українського воїна», «Українську книгу — Донбасу», у межах яких користувачі бібліотек та спонсори дарують книги для формування пересувних фронткових бібліотек і поповнення фондів публічних бібліотек Донеччини й Луганщини, що функціонують на вільних від російських загарбників територіях;

– меморіальна (функція пам'яті) — реалізується в тому, що бібліотеки тих територій, які потрапили в зону бойових дій, збирають факти, документальні свідчення й речові докази військових злочинів російських загарбників, щоб після закінчення війни використовувати цю інформацію в якіснішій реалізації завдань національного спротиву.

Бібліотеки як комунікаційні установи, які постійно шукають шляхи ефективної самопрезентації, демонструють, що інформаційна та просвітницька функції проявляються як ретельний відбір та надання користувачам достовірної інформації. Саме бібліотеки нині є активними учасниками інформаційного фронту у зв'язку з боротьбою з численними фейками, інформаційно-психологічними операціями, дезінформацією й ворожою пропагандою.

Рекреаційна функція бібліотек, яка традиційно реалізувалася в організації змістовного та естетичного дозвілля користувачів, нині

спрямована також на підтримку й відновлення їх психологічних та фізичних сил, швидку адаптацію до нових умов існування, особливо тих, які викликані війною. Досвід роботи багатьох українських бібліотек свідчить, що користувачі «все частіше звертаються до бібліотеки з метою вирішення психологічних проблем, подолання психоемоційного дискомфорту, викликаних негативними наслідками перехідного періоду, що супроводжуються радикальними змінами в соціальній сфері» (Бібліотека як традиційний соціальний інститут, 2010).

Бібліотеки як центри психологічної підтримки населення демонструють, що рекреаційна функція може також реалізуватися і в результаті практичного застосування методів бібліотерапії (зокрема використання психотерапевтичних ресурсів художньої літератури), прийомів бібліопсихології та залучення фахівців, які можуть надати необхідну спеціалізовану консультативну допомогу. У багатьох публічних бібліотеках можна отримати безоплатні консультації професійних психологів, а це особливо важливо для внутрішньо переміщених осіб. Крім зазначених методів, ефективними є рекреаційні заходи – інструменти соціокультурної діяльності бібліотек, що мають перевірений терапевтичний ефект, а саме арттерапія, казкотерапія, музична терапія, медитативні практики.

Отже, означені приклади диверсифікації функцій бібліотек демонструють неабиякий потенціал їх ресурсних можливостей під час застосування широкого спектру інструментів та методів, спрямованих на надання населенню всього асортименту актуальних бібліотечно-інформаційних продуктів і послуг.

Контент-аналіз досвіду роботи українських бібліотек у напрямі соціокультурної діяльності засвідчив, що нині в окрему групу дієвих заходів можна віднести:

а) інформаційно-просвітницькі заходи, що розкривають та презентують важливу й необхідну для українського користувача інформацію, застосовуючи такі інструменти:

- виставкова діяльність бібліотек, зокрема й віртуальна;
- лекції або подкасти (наприклад, лекції на теми: «Подолання кризових ситуацій під час війни» (Охтирська ЦПБ) або «Етнічне походження українців» (ПБ ім. Лесі Українки м. Києва); подкасти на теми «Життя під час війни», «Психологічна витривалість під час кризових станів» (Рівненська ОУНБ) та ін.);
- сторінки та рубрики на сайтах, що присвячені важливим сучасним питанням, наприклад, рубрика «Вчимося радіти життю» (ПБ ім. Лесі Українки м. Києва);

- блоги бібліотек як канали трансляції достовірної та актуальної інформації (НМВ ім. Ярослава Мудрого);
- постинг у соціальних мережах (Охтирська ЦПБ, ПБ ім. Лесі Українки м. Києва та ін.);
- психологічні тренінги, курси медіаграмотності, семінари та майстер-класи з формування навичок фактчекінгу (Рівненська обласна НБ, Охтирська ЦПБ та ін.).

б) бібліотеки як центри психологічної підтримки – рекреаційні заходи, а саме заходи, спрямовані на підтримку емоційного стану постраждалих від війни користувачів (Бібліотеки ЦМБМ м. Одеси, Охтирська ЦПБ, Закарпатська ОУНБ ім. Ф. Потушняка, Вінницька ОУНБ ім. В. Отамановського та ін.), бібліотеки як пункти незламності (під час тривалої відсутності світла можна завітати до багатьох бібліотек підзарядити гаджети, отримати вільний доступ до комп'ютера та Інтернету, поспілкуватися чи почитати, взяти участь у безкоштовному заході, отримати психологічну підтримку, переглянути фільм/мультфільм тощо).

Отже, публічні бібліотеки майже всіх територіальних громад застосовують достатньо широкий спектр різноманітних інструментів соціокомунікаційної та культуротворчої діяльності, що спрямовані на соціальну адаптацію й морально-психологічну підтримку громадян України, розширюють спектр інформаційних і рекреаційних заходів.

Фокусування зусиль бібліотек на найнеобхідніших користувачам інформаційних продуктах та послугах демонструє професійний підхід до справи, уміння кваліфіковано застосувати фахові навички, презентує бібліотеку як сучасну та затребувану установу.

Для посилення комунікаційної взаємодії з користувачем, збільшення присутності в інформаційному просторі бібліотекам слід активніше використовувати популярні канали комунікації, як-от соціальні мережі та Youtube, створюючи цікавий контент й опановуючи сучасні інструменти відтворення інформації, наприклад, копірайтинг, цифрову журналістику тощо. Метою копірайтингу є не лише реклама, але системне й цілеспрямоване просування бібліотекою за допомогою соціальних мереж своїх ресурсів, продуктів та послуг.

Такий прийом у копірайтинзі як сторітелінг може стати ефективним інструментом під час і презентації соціокультурної діяльності бібліотек у соціальних мережах (сайтах, блогах тощо), і організації роботи бібліопсихолога та бібліотерапевта. Загальновідомо, що інформація, яка представлена у вигляді захоплюючої історії, сприяє більшій зацікавленості слухачів і краще на них впливає.

Сторітелінг (Storytelling, Storynet) англомовні джерела пропонують трактувати як діяльність, метою якої є написання або читання історій, або як інтерактивне мистецтво використання слів і дій для розкриття елементів й образів історії, що спрямовані на зацікавлення користувача.

Уперше сторітелінг як комунікаційний прийом застосував D. Armstrong, розкривши розуміння цього методу в книзі «Managing by Storying Around» (1992). Найкраще визначення сторітелінгу — це «мистецтво захоплюючої розповіді та передачі за її допомогою необхідної інформації з метою впливу на емоційну, мотиваційну, когнітивну сферу слухача» (Сторітеллінг як метод навчання, 2018). Отже, опанування прийомами цього методу роботи з інформацією, текстом, контентом розкриває широкі можливості для бібліотек з метою зайняття власної унікальної ніші в інформаційному просторі.

Слід розуміти, що сторітелінг має власну технологію й такі основні етапи створення контенту:

- визначення теми та мети майбутньої історії;
- розробка сценарію детального сюжету й окреслення основних подій розповіді;
- вибір головного героя;
- створення інтриги;
- перегляд головної історії та додавання метафор (цитат та всього, що дозволить посилити враження).

Крім того, сторітелінг як ефективний прийом донесення інформації до користувача охоплює такі різновиди розповідей (Сторітеллінг як метод навчання, 2018): соціокультурну; дружню; соціальну; міфологічну; jump story; сімейну; особистісну. Отже, сторітелінг — це ефективна комунікаційна технологія, яку можна успішно застосовувати в будь-яких видах соціокультурної діяльності публічних бібліотек.

Висновки. Таким чином, незважаючи на повномасштабну російську військову агресію, сучасні українські бібліотеки успішно адаптувалися до діяльності в екстремальних умовах та поступово перетворилися на унікальні соціокомунікаційні заклади, що формують навички критичного мислення й протидії ворожій дезінформації, стають центрами культурної та психологічної підтримки громади, територією емоційного комфорту, оснащуючи населення потужним інструментарієм національного спротиву.

Перспективи подальших досліджень полягають у визначенні найефективніших бібліотечних засобів, інструментів та форм національно-патріотичного виховання населення, формування громадянської свідомості й любові до великої і малої Батьківщини.

Список посилань

- Бібліотека як традиційний соціальний інститут. (2010). *Освіта в Україні — Освіта.ua. Культура*. <https://osvita.ua/vnz/reports/culture/11084/#:~:text=Рекреаційна%20функція%20бібліотеки%20полягає%20в,до%20умов%20праці%20і%20побуту.>
- Вилегжаніна, Т. І. (2018). Трансформація функцій публічних бібліотек у реаліях сьогодення. *Бібліотечна планета, 1*, 4–5.
- Захарова, Н. (2018). Соціокомунікаційна діяльність академічної бібліотеки в XXI столітті. *Бібліотека. Книга. Наука. Матеріали наукового семінару (Київ, 24–25 квіт. 2018 р.)*, 1, 68–69. Видавничий центр КНУКіМ.
- Кузьменко, О. І., Загуменна, В. В. (2020). Бібліотека як соціокультурний публічний простір: трансформаційні зміни. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія, 4*, 24–31.
- Кузьменко, О. (2020). Сучасні тенденції розвитку бібліотек як соціокультурних центрів. Інформація, комунікація та управління знаннями в глобалізованому світі. *Матеріали III Міжнародної наукової конференції, 14–16 трав. 2020 р.*, 28–30.
- Лупіка, Л. (2015). Сучасні бібліотеки — відкритий простір для освіти, спілкування і дозвілля. *Бібліотечний форум України, 2*, 27–28.
- Матвійчук, О. Є. (2016). Соціокультурна діяльність бібліотек: термінологічний аспект. *StattiOnline: бібліотека наукових статей*. Новини ІТ і Технологій. <https://bit.ly/2OV2WwP>
- Матвійчук, О. Є. (2015). Соціокультурна діяльність бібліотек. Українська бібліотечна енциклопедія. *Українська бібліотечна енциклопедія*. <https://ube.nlu.org.ua/article/Соціокультурна%20діяльність%20бібліотек#:~:text=Соціокультурна%20діяльність%20бібліотек%20-%20цілеспрямована%20і,свідомості%20різних%20соціальних%20груп%20громадян%20>
- Ніколаєнко, Я. (2019). Актуальні напрями соціокультурної діяльності освітніх бібліотек. *Науково-педагогічні студії, (3)*. Науково-педагогічні студії. <http://npstudies.dnpb.gov.ua/article/view/193168>
- Сидоренко, Т. (2017). Перспективні напрями розвитку культурно-просвітницької діяльності публічних бібліотек. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія, 1*, 88–92.
- Сторітеллінг як метод навчання. (2018). *Креативна Міжнародна Дитяча Школа*. <https://www.creativeschool.com.ua/blog/storitelling-yak-metod-navchannya/>
- What Is Storytelling? *National Storytelling Network*. <https://storynet.org/what-is-storytelling/>

References

- Library as a traditional social institution (2010). *Osvita v Ukraini — Osvita.ua. Kultura*. <https://osvita.ua/vnz/reports/culture/11084/#:~:text=The%20recreational%20function%20of%20the%20library%20is%20to%20create%20work%20and%20life.> [In Ukrainian].

- Vylehzhaniina, T. I. (2018). Transformation of the functions of public libraries in the realities of today. *Bibliotechna planeta*, 1, 4–5. [In Ukrainian].
- Zakharova, N. (2018). Socio-communication activity of the academic library in the XXI century. *Biblioteka. Knyha. Nauka. Materials of the scientific seminar (Kyiv, April 24-25, 2018)*, 1, 68–69. Publishing center of Kyiv National University of Culture and Arts. [In Ukrainian].
- Kuzmenko, O. I., Zahumenna, V. V. (2020). Library as a socio-cultural public space: transformational changes. *Bibliotekoznavstvo. Dokumentoznavstvo. Informolohiia*, 4, 24–31. [In Ukrainian].
- Kuzmenko, O. (2020). Modern trends in the development of libraries as socio-cultural centers. *Informatsiia, komunikatsiia ta upravlinnia znanniamy v hlobalizovanomu sviti. Materials of the III International Scientific Conference, May 14–16, 2020*, 28–30. [In Ukrainian].
- Lupika, L. (2015). Modern libraries — open space for education, communication and leisure. *Bibliotechnyi forum Ukrainy*, 2, 27–28. [In Ukrainian].
- Matviichuk, O. E. (2016). Socio-cultural activity of libraries: terminological aspect. *StattiOnline: biblioteka naukovykh statei*. IT and Technology News. [In Russian].
- Matviichuk, O. E. (2015). Socio-cultural activity of libraries. Ukrainian library encyclopedia. *Ukrainska bibliotechna entsyklopediia*. <https://ube.nlu.org.ua/article/Соціокультурна%20діяльність%20бібліотек#:~:text=Socio-cultural%20activity%20of%20libraries%20-%20purposeful%20and%20consciousness%20of%20different%20social%20groups%20of%20citizens%2C>. [In Ukrainian].
- Nikolaïenko, Y. (2019). Actual directions of socio-cultural activity of educational libraries. *Naukovo-pedahohichni studii*, (3). *Naukovo-pedahohichni studii*. <http://npstudies.dnpg.gov.ua/article/view/193168>. [In Ukrainian].
- Sydorenko, T. (2017). Perspective directions of development of cultural and educational activities of public libraries. *Bibliotekoznavstvo. Dokumentoznavstvo. Informolohiia*, 1, 88–92. [In Ukrainian].
- Storytelling as a teaching method. (2018). *Kreatyvna Mizhnarodna Dytiacha Shkola*. <https://www.creativeschool.com.ua/blog/storitelling-yak-metod-navchannya/> [In Ukrainian].
- What Is Storytelling? *National Storytelling Network*. <https://storynet.org/what-is-storytelling/> [In English].

Надійшла до редколегії 15.08.2022

<https://doi.org/10.31516/2410-5333.062.031>

УДК 02'22-048.35(510)"20"(045

Сі Сінвен

аспірант, кафедра цифрових комунікацій та інформаційних досліджень,

Харківська державна академія культури, м. Харків, Україна

305292596@qq.com

<http://orcid.org/0000-0003-1453-9886>

ПУБЛІЧНІ БІБЛІОТЕКИ КИТАЮ: БАЗОВІ ПРИНЦИПИ МОДЕРНІЗАЦІЇ

Розглянуто базові принципи модернізації публічних бібліотек Китайської народної республіки, які відбуваються під впливом зовнішніх і внутрішніх факторів. У якості зовнішніх факторів виступають процеси інформатизації та цифровізації суспільства, активного запровадження мережових комунікацій. До внутрішніх факторів віднесено інноваційне мислення, корпоративну культуру, креативне ставлення до запровадження інновацій та системний підхід. До базових принципів модернізації — клієнтоорієнтованість, відкритість інформаційного простору та інклюзивність. Застосування цих принципів ілюструється на прикладах публічних бібліотек Китаю.

Ключові слова: *цифровізація суспільства, публічні бібліотеки, мережа, модернізація, Китайська Народна Республіка.*

Xi Xinwen

postgraduate student, Department of Digital Communications and Information Studies, Kharkiv State Academy of Culture, Kharkiv, Ukraine

PUBLIC LIBRARIES OF CHINA: BASIC PRINCIPLES OF MODERNIZATION

The purpose of this paper is to determine the basic principles of modernization of the People's Republic of China.

The methodology. The article uses the method of systematization. Based on the scientific literature, a brief but comprehensive description of the features of modern Chinese libraries is given, in particular, special attention is paid to the measures of library modernization, and thoughtful actions aimed at meeting the needs of each client.

The results. The activity of public libraries in China is aimed at the formation of traditional regional culture, preservation of book cultural heritage, and promotion of social and economic development and is based on the principles of a client-oriented approach and openness of information space. These basic principles of modernization of public libraries in China are implemented in the active development of forms and methods of meeting the information needs of users of national information resources.

The scientific novelty. This article joins the new array of scientific research, which focuses on the basic principles of transformation of library activities, which can be considered vectors of the development of public libraries.

The practical significance. The article will be useful for scientists who are interested in the principles of library modernization (not only Chinese — the principles identified in the study can be applied to the development of all libraries, especially Ukrainian

1 This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0 International License.

ones), as well as for library managers and ordinary employees who want to make their institution as comfortable as possible for visitors, advanced, attractive in all aspects.

Keywords: *digitalization of society, public libraries, network, modernization, People's Republic of China.*

Постановка проблеми. Публічні бібліотеки Китаю є невід'ємною складовою інформаційної інфраструктури держави. Вони виконують важливі соціокультурні, освітні, виховні функції, реалізація яких у сучасних техніко-технологічних вимірах потребує від бібліотекарів інноваційних підходів, креативного і системного мислення. Змінюються звичні уявлення про склад і наповнення інформаційного простору, його змістовне й сервісне наповнення, напрями трансформації. Кожна з бібліотек прагне вирішувати проблеми, що постають, самостійно, але цей процес потребує розробки системних підходів, базових принципів, що актуалізує проблему цього дослідження.

Зрозуміло, що процеси інформатизації та цифровізації, які активно відбуваються в китайському суспільстві й охоплюють усі напрями інформаційного виробництва, повною мірою впливають і на діяльність бібліотек. Китайське суспільство пильну увагу приділяє не лише розвитку сфери виробничої, техніко-технологічної діяльності, але й розуміє неабиякий потенціал культурного сегменту, важливе місце в якому посідають публічні бібліотеки.

Нині публічні бібліотеки зазнають широкої модернізації завдяки зміні технологій бібліотечного виробництва, поширеному використанню цифрового інструментарію і мережевих технологій, які зумовлюють вектори модернізації публічних бібліотек і потребують розробки їх базових принципів, єдиних для країни. Така постановка проблеми є особливо важливою й актуальною і з точки зору вивчення стратегії модернізації публічних бібліотек України на етапі їх повоєнного відновлення та інтеграції до світового інформаційного простору.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема подальших шляхів розвитку публічних бібліотек в інформаційному суспільстві та напрямів їх модернізації є об'єктом багатьох наукових досліджень, однак базові принципи трансформації цієї діяльності як вектори розвитку публічних бібліотек лише віднедавна стали привертати увагу фахівців інформаційної та бібліотечної справи. Визначена проблема набула лише часткового висвітлення в працях бібліотекознавців: статтях, матеріалах наукових конференцій, інтернет-джерелах. Серед важливих публікацій, що висвітлюють напрями трансформації публічних бібліотек в інформаційному суспільстві, слід назвати розвідки В. С. Пашкової, у яких представлено роль і місце публічних бібліотек у сучасному суспільстві,

висвітлено досвід українських бібліотек щодо використання інтернет-технологій в обслуговуванні різних верств населення (Пашкова, 2010).

Роль публічних бібліотек у створенні єдиного інформаційно-бібліотечного простору висвітлена Н. Тітовою, яка акцентує на широких можливостях кооперування зусиль бібліотек у наданні користувачам розвинутого інформаційного сервісу на основі спільних інформаційних ресурсів і сервісів регіону (Тітова, 2008). У публікації Т. І. Вилегжаніної (2012), зазначено, що, реалізуючи свою головну місію, публічні бібліотеки сприяють перетворенню загальнодоступної інформації в цінний національний ресурс. За висновками експертів, роль бібліотеки у збереженні національних інформаційних ресурсів і забезпеченні загального доступу до них із використанням інтернет-технологій постійно зростатиме. У Китаї також багато уваги приділяється функціонуванню публічних бібліотек. Теми досліджень охоплюють широке коло питань: від побудови сучасної системи інформаційного обслуговування населення засобами публічних бібліотек (Li G., 2015) та висвітлення проектної діяльності в цьому напрямі (Чжан Хао, 2018) до порівняльних досліджень правових та організаційних засад цієї діяльності в різних країнах (Cheng, Zhang and Zheng, 2019). Для українських бібліотек досвід практичної діяльності в цих напрямках також є надзвичайно важливим.

Мета статті — виявити базові принципи модернізації публічних бібліотек Китайської Народної Республіки.

Виклад основного матеріалу дослідження. Публічні бібліотеки Китаю є важливою інфраструктурною складовою державного інформаційного простору. На їхній розвиток активно впливають процеси інформатизації та цифровізації, які зумовлюють суттєві техніко-технологічні, сервісні, управлінські трансформації. У цьому контексті слід акцентувати на співвідношенні понять, що використовуються: модернізація розглядається нами як процес спрямованої трансформації різних типів діяльності бібліотечного соціального інституту.

Останніми роками в Китаї прийнято немало державних документів, які регламентують основні напрями модернізації публічних бібліотек. Базовим серед них є Закон про національну публічну бібліотеку Китаю, прийнятий на 30 сесії Постійного комітету всекитайських зборів народних представників 12 скликання в листопаді 2017 р. Закон, який вступив в дію з 1 січня 2018 р., дозволив стандартизувати перелік послуг публічних бібліотек в країні. Важливо зазначити, що діяльність публічних бібліотек Китаю відбувається завдяки ефективній реалізації ефективних державних програм з інформатизації, які передбачають створення цифрового інформаційного середовища, електронних інформаційних

ресурсів, запровадження інформаційного сервісу для усіх категорій населення та популяризацію читання.

Можна виокремити декілька факторів, які зумовлюють ефективність реалізації державних програм із розвитку інформаційно-комунікаційного середовища в регіонах Китайської Народної Республіки. Серед таких факторів:

- повна державна підтримка програм розвитку інформаційно-комунікаційного середовища публічних бібліотек у різних регіонах Китаю;
- запровадження нових інформаційних технологій та мобільного сервісу;
- розвиток бібліотек на засадах програмно-проектної діяльності;
- високий рівень державного фінансування публічних бібліотек та співфінансування регіональних органів управління;
- високоефективний менеджмент, що базується на національних традиціях;
- висока організаційна (корпоративна) культура співробітників бібліотечних установ.

Ці фактори зумовлюють ефективність діяльності з модернізації публічних бібліотек, появу нових бібліотечних комплексів, які спрямовані на підвищення їх ролі в соціальному житті суспільства як першочергових соціально-культурних інституцій. Вони відіграють важливу роль у формуванні високоінтелектуальної, духовної людини інформаційного суспільства.

У країні склалася розгалужена система публічних бібліотек, яка, згідно з обліковими записами порталу статистики, постійно зростає. Так, «кількість публічних бібліотек в Китаї в 2016 р. сягнула 2799, у 2017 році в Китаї було 3166 публічних бібліотек» (рис.1.1).

Рис.1.1. Кількість публічних бібліотек у Китаї у 2017 р.

Ця статистика демонструє зростання кількості публічних бібліотек у Китаї з 2007 по 2017 рр.

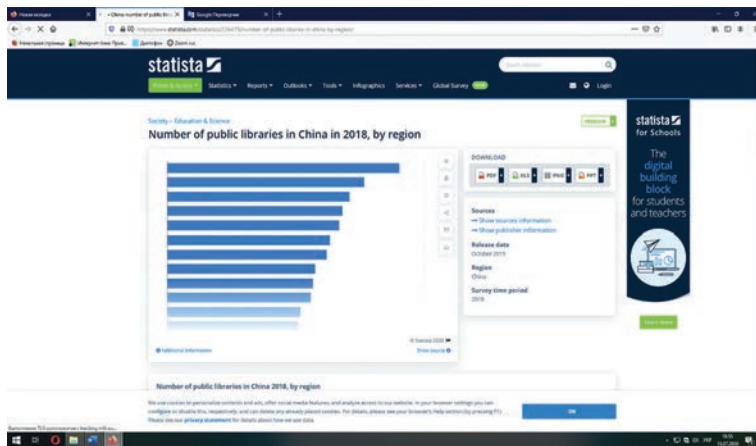

Рис.1.2. Розподіл публічних бібліотек Китаю за регіонами

За даними статистики (рис. 1.2), найширша мережа публічних бібліотек сформована в китайських провінціях Сичуань (203 публічні бібліотеки), Хебей (172 публічні бібліотеки), Хенань (158 публічних бібліотек). За даними Міністерства культури, наприкінці 2016 р. мережа бібліотек, що охоплювала як міські, так і сільські райони, мала 838 млн книг по всій країні. Понад ¥404 млн, що дорівнює \$59 млн, були спрямовані центральним урядом на підтримку безплатних публічних бібліотек в одному лише 2016 р. (Чжан Хао, 2018).

Головною публічною бібліотекою Китаю з найбагатшими та найрізноманітнішими колекціями друкованих і цифрових носіїв інформації є Національна бібліотека в Пекіні, яка є національним сховищем, центром національної бібліографії, провідною інформаційною установою, що активно сприяє економічним реформам і розширенню міжнародних зв'язків. Національна бібліотека Китаю є скарбницею книжкової культури і її роль на етапі запровадження мережевих комунікацій лише зростає. Вона відрізняється наявністю національного зібрання документів, що мають всесвітнє значення. Книжкові фонди бібліотеки поповнюються завдяки отриманню обов'язкового примірника всієї друкованої продукції КНР не лише китайською, але і 24-ма мовами народів і народностей Китаю. Окрім збирання, національна бібліотека здійснює централізовану каталогізацію, видає друковані картки, які складаються на основі оригінальних правил бібліографічного опису, надає свої

ресурси для повсякденного інформаційного обслуговування партійних, державних та адміністративних органів країни і столиці Китаю, для задоволення інформаційних потреб промисловості, транспорту та зв'язку з метою модернізації народного господарства, вирішення соціальних завдань, розвитку освіти, культури, мистецтва, досягнення більшої відкритості Китаю для всього світу. Особлива увага приділяється збереженню фондів з використанням найпередовіших технологій. Важливо зазначити, що публічні бібліотеки КНР працюють та розвиваються під керівництвом держави, яка формує відповідну законодавчу базу. Так, у 2019 р. на виконавчій нараді державної ради схвалено проект закону про публічні бібліотеки, який передано Постійному комітету Національного народного конгресу на обговорення. Законопроект ілюструє роль уряду в зміцненні функцій бібліотеки та заохочує до надання більшої соціальної підтримки публічним бібліотекам. У проєкті також визначено нові функції бібліотек, такі як формування цифрових ресурсів та надання онлайнпослуг (*China drafts law on public libraries*, 2019). «Це важливий крок для подальшої інституціоналізації суспільних культурних послуг у Китаї», — зазначив Лі Гуосін, член національної групи культурної служби. «Нам необхідно поєднувати урядове керівництво та підтримку громадськості», — додав він (там само). За даними Міністерства культури, наприкінці 2018 р. мережа бібліотек, що охоплюють як міські, так і сільські райони, мала 838 млн книг по всій країні. Також загалом ¥404 млн (\$59 млн) були спрямовані центральним урядом на підтримку безкоштовних послуг у результаті прийняття Закону про державні культурні послуги.

Одним із базових принципів модернізації публічних бібліотек Китаю є клієнтоорієнтованість, спрямована на подолання інформаційної нерівності між міським і сільським населенням. Слід визнати, що бібліотекарі публічних бібліотек у КНР стикаються з певним рівнем інформаційної нерівності. Є великі бібліотеки, розташовані в містах з розвинутою інформаційною інфраструктурою. Користувачі подібних закладів давно опанували мережу Інтернет та сучасні інформаційні сервіси. Публічні бібліотеки бідних регіонів країни потребують посиленої уваги до свого розвитку. Водночас роботи з долання проявів цифрової нерівності в різних куточках країни ще багато і бібліотеки відіграють у цьому процесі головну роль. Вищеназаний Закон спрямовано на подолання цієї нерівності шляхом створення мережі публічних бібліотек, діяльність яких передбачає обслуговування всіх верств населення, запровадження мережевих інформаційних послуг, опанування цифрових технологій та хмарних сервісів.

Зокрема, публічні бібліотеки, що розміщуються в районах з високим рівнем розвитку інформаційних і комунікаційних технологій вздовж східного узбережжя Китаю, перебувають у кращому становищі, ніж бібліотеки заходу. Важливим завданням у Китаї нині є нівелювання ситуації цифрової нерівності, тому керівництво країни прагне надати безкоштовний доступ до інформації та знань громадянам із найвіддаленіших куточків країни.

Посилення ролі публічних бібліотек Китаю зумовлено декількома факторами, важливим серед яких є прагнення громадян до читання. Так, академія преси зазначає, що в середньому китайці читають 7,86 книг за рік (дані на 2016 р.), і це достатньо високий показник у світі. Графік демонструє сталу увагу до друкованої книги, хоча і цифрові видання стають дедалі популярнішими (Рис. 1.3.).

Згідно з глобальним дослідженням, результати якого опубліковано «World Culture Score Index», китайці посідають третє місце у світі за кількістю часу, яке приділяється читанню щотижня. Читацька активність громадян посилює увагу до розвитку доступу до інформаційних ресурсів через публічні бібліотеки (Рис. 1.4.).

Модернізація публічних бібліотек Китаю спрямована на створення відкритого інформаційного простору, який формується на внутрішньобібліотечному рівні та передбачає розширення співпраці між публічними бібліотеками, бібліотеками університетів і науково-дослідницьких установ. Принципи відкритості й інклюзивності є одними з важливих фундаментальних положень формування інформаційного середовища публічної бібліотеки. Цей принцип реалізується у формуванні широкого цифрового простору книжкової культури Китаю, що базується на консолідації національної культури та міжнародному культурному взаємозбагаченні. Ідея створення цифрового інформаційного простору книжкових колекцій ґрунтується на загальносвітових тенденціях відповідальності кожної держави за повноту надання доступу до своїх книжкових скарбів, що активно впливає на формування інтелектуального, освітнього й культурного рівня громадян та модернізацію суспільного життя.

На рівні кожної конкретної публічної бібліотеки концепція відкритого інформаційного простору реалізується в прагненні надати сучасне приміщення, комфортні зали з відкритим доступом, можливість працювати з власною комп'ютерною технікою, доступ до всесвітньої інформаційної мережі тощо. Такий підхід повною мірою відповідає базовому принципу обслуговування користувачів — організації однакових можливостей для читачів, затверджених ЮНЕСКО. Більше того, цікаві архітектурно-художні образи китайських публічних бібліотек здійснюють

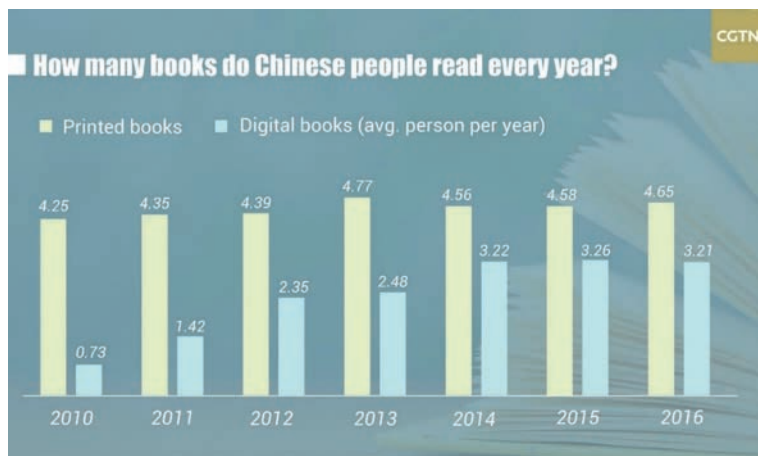

Рис. 1.3. Показники читання друкованих і цифрових видань

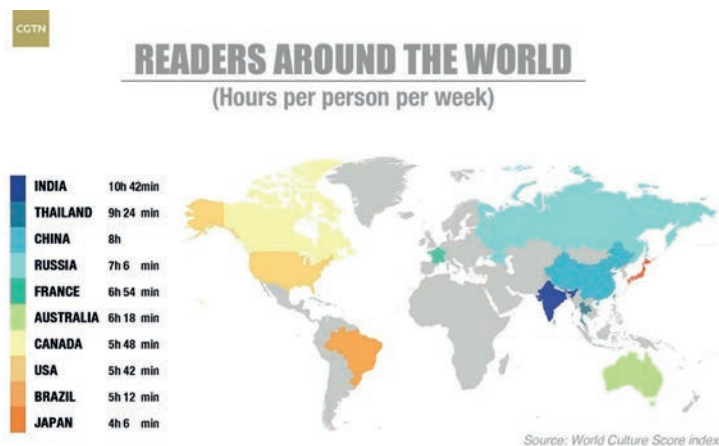

Рис. 1.4. Кількість часу, що приділяється читанню

позитивний вплив як на читачів, так і на співробітників бібліотеки: пейзаж за вікном, різноманіття інтер'єрів, максимальне використання сонячного світла в архітектурних рішеннях, екологічність – усе це сприяє створенню неповторного образу бібліотек, формує комфортне інформаційне середовище. Слід додати гарно продумане планування бібліотечних приміщень, автоматизовані робочі місця співробітників і читачів, повну комп'ютеризацію технологічних процесів.

Принцип відкритості інформаційного простору закладено як базовий принцип трансформації і в новітні проекти публічних бібліотек. Уже класичним є приклад будівництва публічної бібліотеки з унікальним дизайном завершено в китайському місті Тяньцзінь. Футуристична п'ятирівнева бібліотека спроектована нідерландською компанією «MVRDV» у співпраці з Інститутом містобудування і дизайну м. Тяньцзінь. Площа будівлі – понад 34 тис. м², місткість – до 1,2 млн книг. Бібліотека розміщується в культурному районі Бінхай, і завдяки оригінальному інтер'єру у формі гігантського ока дістала назву Око Бінхая. Проект розпочато у 2014 р. і завершено у 2017 р. Ряди книжкових полиць розташовані каскадом навколо великої сфери, що світиться. На першому і другому поверсі бібліотеки – читальні зали і зони відпочинку, на верхніх рівнях – конференц-зали, офіси, комп'ютерні класи й аудіокімнати. На підземному рівні бібліотеки наявні книжкове сховище і величезний архів (Чжан Хао, 2018). Ці підходи свідчать про прагнення до формування єдиного простору знань у кожній публічній бібліотеці. Їх читачі мають бути впевнені в тому, що держава прагне створити максимальні можливості доступу до інформації для кожного громадянина своєї країни.

Слід зазначити, що для публічної бібліотеки в Китаї важливе значення має робота з формування корпоративної культури. Вона здійснюється системно і є тим базисом, на основі якого реалізуються проекти розвитку публічних бібліотек регіону. Саме вони формують інноваційний бібліотечний простір та слугують комунікаційними майданчиками суспільства. Основою самосвідомості бібліотечних працівників стають глибока повага до національних традицій, філософський світогляд та філософське мислення кожного жителя, менталітет місцевого населення, професійна культура співробітників галузі й їхній авторитет у суспільстві.

Китайській культурі загалом притаманна особлива культура суспільних відносин, яка базується на високій відповідальності, повазі до старших, дітей, працелюбності. Бібліотечні фахівці формують унікальний бібліотечний простір, основою якого є шанобливе ставлення до читачів, представників офіційної влади і бізнесу, до кожного громадянина своєї країни. Директор однієї з публічних бібліотек зазначає, що «люди з різних місць, з різним рівнем культури, різних професій... мають різні інформаційні запити і не завжди можуть пояснити, якої інформації потребують. Ми маємо бути ввічливими з кожним й допомогти їм підібрати книжки відповідно до їхніх інтересів...» (Li G., 2015). Такий підхід повністю відповідає світогляду китайців, у яких під впливом конфуціанства склалися відповідні форми політико-адміністративної системи,

визначена система цінностей, стійкі якості людини, як-от стриманість, ввічливість, доброта, обов'язковість.

Висновки. Отже, робота публічних бібліотек Китаю спрямована на формування традиційної регіональної культури, збереження книжкової культурної спадщини, сприяння соціальному й економічному розвитку і базується на принципах клієнторієнтованого підходу та відкритості інформаційного простору. Ці головні принципи модернізації публічних бібліотек Китаю реалізуються в активному розвитку форм і методів задоволення інформаційних потреб користувачів національних інформаційних ресурсів. Водночас Китаю ще притаманна певна цифрова нерівність у створенні системи бібліотечно-інформаційного обслуговування населення, що потребує **подальших наукових досліджень**.

Список посилань

- Вилегжаніна, Т. (2012). Українські публічні бібліотеки: партнерство — запорука успіху розвитку бібліотечної справи. *Бібліотечна планета*, 1, 4–5.
- Пашкова, В. (2010). Публічні бібліотеки: виклики XXI століття. *Бібліотечний форум України*, 4, 16–19.
- Тітова, Н. (2008). Роль і місце публічних бібліотек у побудові інформаційного суспільства: окремі аспекти, досвід та першочергові завдання. *Бібліотечна планета*, 3, 11–14.
- Сом, С., Бруй, О. (2020). Розвиток ОТГ: як бібліотеки допомагають розвивати громади. *Mind*. <https://mind.ua/openmind/20214110-rozvitok-otg-yak-biblioteki-dopomagayut-rozvivati-gromadi>
- Чжан Хао (2018). Проекти будівництва публічних бібліотек Китаю. *Вісник Книжкової палати*, 5, 48–52.
- Li G. (2015). The construction of modern public cultural service system and the development of public libraries: an analysis about the “Views on accelerating the construction of modern public cultural service system”. *Journal of Library science in China*, 7, 18–29.
- China drafts law on public libraries (2019). *Chinadaily*. http://www.chinadaily.com.cn/china/2019-04/20/content_29007522.htm
- Cheng W., Zhang S. and Zheng H. (2019). A Comparative Study of Library Law in China, the US, Korea, and Japan. *Journal of the Open Access Library*, 6, 1–8. doi:10.4236/oalib.1105333.

References

- Vylehzhzanina, T. (2012). Ukrainian public libraries: partnership is the key to the success of library development. *Bibliotechna planeta*, 1, 4–5. [In Ukrainian].
- Pashkova, V. (2010). Public libraries: challenges of the XXI century. *Bibliotichniy forum Ukrainy*, 4, 16–19. [In Ukrainian].
- Titova, N. (2008). The role and place of public libraries in building an information society: individual aspects, experience and priority tasks. *Bibliotechna planeta*, 3, 11–14. [In Ukrainian].

- Som, S., Brui, O. (2020). Development of OTG: how libraries help to develop communities. *Mind*. <https://mind.ua/openmind/20214110-rozvitok-otg-yak-biblioteki-dopomagayut-rozvivati-gromadi>. [In Ukrainian].
- Zhan Hao (2018). Construction projects of public libraries in China. *Visnyk Knyzhkovoї palaty*, 5, 48–52. [In Ukrainian].
- Li G. (2015). The construction of modern public cultural service system and the development of public libraries: an analysis about the “Views on accelerating the construction of modern public cultural service system”. *Journal of Library science in China*, 7, 18–29. [In English].
- China drafts law on public libraries (2019). *Chinadaily*. http://www.chinadaily.com.cn/china/2019-04/20/content_29007522.htm. [In English].
- Cheng W., Zhang S. and Zheng H. (2019). A Comparative Study of Library Law in China, the US, Korea, and Japan. *Journal of the Open Access Library*, 6, 1–8. doi:10.4236/oalib.1105333. [In English].

Надійшла до редколегії 05.09.2022

https://doi.org/10.31516/2410-5333.062.04¹

УДК 025.77.9

В. О. Ярута

кандидат технічних наук, доцент, кафедра інформаційних технологій, Харківська державна академія культури, м. Харків, Україна

victor_yaruta@ukr.net

<https://orcid.org/0000-0002-4410-2792>

Г. Г. Асєєв

доктор технічних наук, професор, завідувач кафедри інформаційних технологій, Харківська державна академія культури, м. Харків, Україна

ggaseev@gmail.com

<http://orcid.org/0000-0002-6551-901X>

ПРОБЛЕМИ ЗБЕРІГАННЯ БІБЛІОТЕЧНИХ ФОНДІВ

Показано, що важливою є проблема зберігання різноманітних бібліотечних фондів (як традиційних, так й нетрадиційних), оскільки всі документи під час неналежного збереження та використання стають непридатними до подальшого вжитку. Причинами пошкодження документів є: хімічна нестабільність матеріалів, погані умови оточуючого середовища, незадовільне збереження та поводження з документами, надзвичайні ситуації, вандалізм. Продемонстровано, що для зменшення дії названих причин використовують як традиційні, так й нові способи, серед яких виокремлюють застосування новітніх матеріалів, непошкоджуючих систем вогнегасіння та технологій оцифрування документів. Проте традиційно недостатнє фінансування обмежує впровадження цих способів.

Ключові слова: *бібліотечні фонди, документи, зберігання, збереження, умови збереження*

V. Yaruta

Candidate of Technical Sciences, assistant professor, Information Technologies department, Kharkiv State Academy of Culture, Kharkiv, Ukraine

H. Asieiev

Doctor of Technical Sciences, professor, Head of Information Technologies Department, Kharkiv State Academy of Culture, Kharkiv, Ukraine

STORAGE PROBLEMS OF LIBRARY COLLECTIONS

The purpose of this work is to generalize the experience and reveal the main storage problems of the libraries' collections in Ukraine.

The methodology of the study includes methods of generalization and analysis of the sources.

The results. It was demonstrated that the storage problem of library collections, both traditional and non-traditional, is relevant, since all documents, when saved and used, eventually become unsuitable for further use. The damage to documents can be caused by: chemical instability of materials, poor environmental conditions, poor preservation, unsatisfactory handling of documents, emergencies, vandalism. It was

1 This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0 International License.

demonstrated that both traditional and new methods are used to reduce the effect of these causes, among which the use of new materials, non-damaging fire extinguishing systems and document digitization technologies are highlighted. However, traditionally insufficient funding limits the implementation of these methods.

The scientific novelty. An attempt was made to generalize the experience and reveal the main storage problems of the library collections in Ukraine.

The practical significance. The study's results contribute to a more accurate understanding of the main problems associated with storing library collections and can be used in teaching courses on this topic.

Keywords: *library collections, documents, storage, storage conditions.*

Постановка проблеми. Відомо, що понад 13,7 млн українців задовольняють свої потреби в інформації, освіті та культурі під час користування публічними бібліотеками (Кабінет Міністрів України, 2016). Водночас академічна мережа містить 109 бібліотек, бібліотечно-інформаційна — 96 бібліотек, освітянська — 18 066 бібліотек; аграрну галузь обслуговують 185 наукових бібліотек, медичну — 700, заклади вищої освіти — 201 бібліотека, також є 62 спеціалізовані бібліотеки для людей з вадами зору. Фонд універсальної тематики налічує 235 млн одиниць зберігання (Кабінет Міністрів України, 2016), кількість документів XV–XX століть становить 60 млн (Савіна, 2015), серед яких є рідкісні та цінні екземпляри. Вочевидь, що документи під час збереження та використання поступово пошкоджуються.

Мета статті — узагальнення досвіду та розкриття основних проблем щодо зберігання фондів бібліотек України.

Стан розробленості проблеми. В останнє десятиріччя проблемою зберігання бібліотечних фондів займаються такі фахівці, як Н. Баляниця, І. Берест, О. Белодєд, Ю. Горбань, Л. Дунаєва, Т. Мельник, З. Савіна, Л. Семененко, Т. Сидоренко, Т. Степашкіна, Н. Хлівненко, О. Черкасова та ін. Вони розглядають як теоретико-методичні та організаційні проблеми зберігання фондів, так і фізико-хімічні, біологічні, техніко-технологічні й соціальні його чинники. Але аналіз інструктивно-методичного забезпечення зберігання фондів бібліотек різних типів свідчить про недостатнє застосування ними новітніх досягнень науково-технічного прогресу.

Виклад основного матеріалу дослідження. З метою вирішення завдань наукової розвідки вивчалися інструктивно-методичні рекомендації щодо системного підходу до організації зберігання бібліотечних фондів, зокрема Українського науково-дослідного інституту архівної справи та документознавства, Інституту мікробіології і вірусології імені Д. К. Заболотного¹, Запорізької обласної універсальної наукової біб-

1 <https://undiasd.archives.gov.ua/doc/mr-urazhennya-dok-plisenev-grybamy.pdf>

ліотеки¹; Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського²; Херсонської обласної універсальної наукової бібліотеки³; Сумського державного університету⁴, Науково-технічної бібліотеки Національного технічного університету «ХПІ» (*Науково-технічна бібліотека НТУ «ХПІ», 2020*); Програма збереження бібліотечних та архівних фондів на 2000–2005 рр.⁵; Стратегія розвитку бібліотечної справи на період до 2025 р. (*Кабінет Міністрів України, 2016*); а також окремі публікації фахівців бібліотечної галузі. Важливим є й те, що різні фахівці по-різному вирішують ті самі завдання, висвітлюючи різні сторони однієї проблеми.

За результатами аналізу зазначених матеріалів доведено: не всі бібліотекарі-практики розуміють, що зміст поняття «зберігання бібліотечного фонду» є ширшим за поняття «збереження бібліотечного фонду» та «збереженість бібліотечного фонду». Так, зберігання бібліотечного фонду (Степашкіна, Б. Р.; Горбань, 2015) розуміється як комплекс заходів, які забезпечують розміщення, організацію обліку, збереження документів; тоді як під збереженням документа (Науково-технічна бібліотека НТУ «ХПІ», 2020) та його збереженістю (Степашкіна, Б. Р.; Горбань, 2015) розуміють забезпечення цілісності та прийнятний фізичний стан об'єкта зберігання, що характеризується такими властивостями, як міцність, еластичність, зносостійкість тощо.

Згідно з системним підходом, зберігання фонду забезпечується заходами, що виконуються в процесі його формування, збереження, використання, охорони та відновлення. Фонди сучасних бібліотек складаються з документів як на традиційних (папір, картон, шкіра, дерево тощо), так і на машиночитаних (мікрофільми, мікрофіші, оптичні, флеш диски тощо) носіях. Серед причин пошкодження фондів виокремлюють старіння матеріалів, з яких виготовлено документи, незадовільні умови зберігання і поводження з ними, а також вандалізм та аварійні ситуації.

Старіння матеріалів відбувається в результаті незворотних фізико-хімічних процесів, швидкість яких, перш за все, залежить від умов середовища, у якому зберігаються документи, а саме: температурно-вологісного, світлового та пилового режимів.

Так, оптимальними вважаються температура повітря (18 ± 2) С та відносна вологість (55 ± 5)%, що регулюються за допомогою опалюваль-

1 http://old.zounb.zp.ua/resourse/formuvannia/Zberegennia_Bib_Fondiv.htm

2 <http://www.irbis-nbuv.gov.ua/everlib/item/er-0001922>

3 https://lib.kherson.ua/dose4_1_4.htm

4 <https://normative.sumdu.edu.ua/?task=getfile&tmpl=component&id=84e32838-9d36-e911-9278-001a4be6d04a&kind=1>

5 <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1716-99-п#Text>

но-вентиляційних систем та систем кондиціонування повітря, які задля уникнення різких змін режиму зберігання повинні працювати цілодобово. Контроль температурно-вологісного режиму виконується за допомогою термогігрометрів, які встановлюють з розрахунку не менше одного приладу на 800 м² площі (*um.co.ua, б.р.*).

Температурно-вологісний режим також може підтримуватись за допомогою провітрювання, раціонального опалювання, використання засобів зволоження й осушення повітря. У цьому разі найкраще провітрювати приміщення фондосховищ 3-5 разів на день по 10–15 хвилин. Слід урахувати, що в морозні дні атмосферне повітря сухе, тоді як влітку — вологе і в дощові дні провітрювання не рекомендоване (*um.co.ua, б.р.*).

У разі неможливості підтримання стабільного температурно-вологісного режиму рекомендується зосередитись на забезпеченні уповільнення його змін, особливо в періоди початку і закінчення опалювального сезону. Водночас у погано вентиляльованих сховищах можуть утворюватись зони застійного повітря з підвищеною вологістю, що є загрозою її конденсації на поверхні матеріалів. За підвищених вологості та температури процеси старіння прискорюються, крім того виникають умови для розвитку плісняви та грибів, іноді, за щільного розташування документів, спостерігається злипання аркушів (*um.co.ua, б.р.*). З іншого боку, занижка вологість повітря (до 30 %) призводить до безповоротної втрати матеріалами хімічно пов'язаної води, що підвищує їх крихкість, ламкість й ризик втрати ними еластичності (*um.co.ua, б.р.*). До того ж часті коливання температури і вологості повітря з великою амплітудою ведуть до частої зміни набухання та стиснення, наслідком чого стає деформація матеріалів (викривлення, зморшкуватість, складчастість), осипання фарб та поверхневого шару.

Протікання фізико-хімічних процесів у матеріалах також пришвидшує світло, з одного боку, через дію електромагнітного випромінювання, а, з іншого, через нагрівання, що має кумулятивний ефект. У результаті матеріали втрачають міцність, еластичність, колір, стають крихкими. Відомо, що найбільшу фотохімічну активність має ультрафіолетове випромінювання; тому фахівці різноманітними засобами обмежують потрапляння природного світла до сховищ, використовують штучні джерела світла з невеликою часткою ультрафіолетового випромінювання, до яких відносяться лампи розжарювання та світлодіодні лампи, обмежують час роботи освітлювальних приладів, відстань до них (понад 0,5 м) та освітленість документів (до 75 лк).

Слід зазначити, що в сучасній поліграфії (Наукова бібліотека КНУКІМ, 2017) замість традиційних паперу та картону дедалі більше

використовують новітні матеріали, такі як: імітлін, ефалін¹ та поліліт², — які, відповідаючи стандарту ISO 9706, є стійкими до вологи, температури, хімічних речовин, перегинів, розтягувань та розривів. Проте масовому застосуванню заважає їх порівняно висока вартість.

За зберігання документів важливо приділяти увагу біологічній безпеці та розміщенню документів. Так, стелажі і полиці міцно закріплюють, полиці встановлюють горизонтально, нижні полиці розташовують на відстані понад 15 см від підлоги. Задля упередження незворотних деформацій та розриву корінців слідкують за щільністю розташування документів та використовують книготримачі. За вертикального розташування документів (книги та журнали у твердій палітурці висотою до 41 см) забезпечують відстань від документа до верхньої полиці від 2 см. З метою економії місця та для полегшення очищення від пилу книги припустимо ставити на передній обріз. За горизонтального зберігання документів висота стопки має бути до 15 см за відстані до верхньої полиці від 15 см. З метою профілактики випадіння уникають виступання документів за межі полиць. Документи невеликого формату зберігають у контейнерах з нешкідливих матеріалів, що не приманюють комах та гризунів.

Порівняно з фізико-хімічними факторами, живі організми (мікроскопічні гриби, комахи, гризуни тощо) за короткий термін наносять більші пошкодження матеріалам. Так, за певного вологовмісту матеріали стають доступними для засвоєння грибами, у процесі якого вони виділяють органічні кислоти, ферменти, пігменти та проростають. У результаті матеріали звожуються, ослизнюються, змінюють хімічний склад, структуру, знебарвлюються та пігментуються. Комахи, які мешкають у приміщенні, їдять документи, використовують їх для линяння, окулювання та тимчасового укриття. У результаті в документах з'являються круглі або овальні отвори, вищипи, вигризи поверхонь матеріалів, невеликі поїдені фрагменти матеріалів, загиблі комахи, личинкові шкурки, екскременти, бурове борошно. Після виявлення ознак біологічного пошкодження документ показують фахівцеві-біологу або ізолюють від фонду, очищують, розміщують до контейнера та спостерігають за змінами його стану. Після ідентифікації виду ураження вживають заходів з ліквідації виявлених шкідників. Важливими також є профілактичні дії з упередження біологічного пошкодження документів, наприклад, посторінкова обробка документів дезінфекційними розчинами (Баляниця, 2015), а також заборона внесення до сховища харчових продуктів та приймати їжу.

1 <https://arsenal-print.com.ua/wiki/materialy-poligrafiya/efalin-imitlin.html>

2 https://konus-u.com.ua/blog/bumazhnye-pakety-izgotovlenie-i-vidy-materialov_.htm

Пил є додатковим джерелом біологічного та механічного забруднення документів. Частинки пилу в більшості є гіроскопічними, до того ж на них осідають спори мікроорганізмів, які в подальшому проростають. Це збільшує насиченість поверхонь документів вологою та їх зараження пліснявою і грибами. Крім того, мінеральний пил, потрапляючи на поверхню, в процесі використання документів призводить до перерізання волокон їх матеріалів, а тривале перебування пилу на поверхні веде до його злежування, що утруднює подальше видалення пилу та користування документом. Пил у фондосховища надходить як ззовні, так й утворюється всередині них у результаті стирання та облущення різних матеріалів. Для зменшення надходження пилу ззовні ущільнюють двері й вікна фондосховища, а отвори, через які відбувається провітрювання, закривають сітками з дрібними отворами. Щомісяця проводиться санітарний день, під час якого очищують стіни, підлоги, освітлювальні та опалювальні прилади. Документи очищують за графіком, який встановлюється відповідно до швидкості їх забруднення, цінності, стану та частоти використання, але не рідше одного разу впродовж одного-двох років сухим або вологим методом.

Інвентаризація або вчасний облік та перевірка фонду є однією з основних умов його надійного збереження (Мельник, 2018). Метою перевірки є (Дунаєва, 2016) визначення наявності документів, помилок їх обліку, поліпшення організації фонду, контроль за видачею та заборгованістю. Традиційно виділяють (там само) планові, вибірково-поточні та позапланові перевірки. У цьому разі слід зазначити, що зі збільшенням фонду змінюється його структура та утруднюються процеси його управління.

Серед сучасних технологій зберігання фондів виокремлюють оцифрування (Долбенко, Горбань, 2017), оскільки воно дозволяє забезпечити одночасний доступ до електронних копій документів великій кількості користувачів (Шестопалова, Шкутник, 2015) без необхідності використання оригіналів, що надалі значно зменшує їх псування (Хлівненко, 2015), але в більшості українських бібліотек (Савіна, 2015) такі ініціативи не мають достатньої фінансової підтримки.

Раціональне поводження з документами під час копіювання, експонування та транспортування сприяє подовженню терміну їх служби, економить кошти на придбання видань для заміни пошкоджених, а також на їх ремонт і реставрацію. Так, у процесі сканування або ксерокопіювання на документ діє ультрафіолетове випромінювання за загальної освітленості, що у 22 рази більша за нормативну, та фізичне навантаження на папірку. Відомо, що після п'ятикратного копіювання документа змінюється білизна його паперу, погіршуються фізичні властивості,

тому сканування та ксерокопіювання документів обмежується (документи, що містять деревну масу припустимо копіювати не більше 2-х разів, без деревної маси — не більше 3-х, забороняється копіювати документи з текстом і позначками, виконаними залізо-галовим чорнилом, рідкісні документи на ганчір'яному папері дозволяється копіювати один раз) та ведеться облік кількості копіювань.

У процесі експонування документів головною небезпекою також є світло: норма освітленості — 150 лк — під час огляду експозиції часто порушується, оскільки світло не вимикається впродовж усього часу дії виставки. Крім того, переплетені документи зазвичай відкривають на тих самих сторінках, що збільшує точкове навантаження на палітурку. До того ж впродовж виставки можливі значні зміни температурно-вологісного режиму, спричинені її високою відвідуваністю. Тому за тривалого експонування документи розміщують у вітринах, які ущільнюють тканиною ФП й у вільний від відвідувачів час закривають від світла, регулюють кількість відвідувачів, а самі документи замінюють копіями (фотографії, муляжі тощо). Під час транспортування документів зі сховищ у читальні зали і назад використовують різні засоби: візки, ліфти, піднімачі, транспортери тощо. У процесі вивезення документів за межі бібліотеки застосовують сумки, валізи, ящики, коробки, які мають бути чистими і захищати документи від механічних пошкоджень, опадів, світла, вологи, різкого нагрівання й проникнення біологічних шкідників. Дозволяється упаковувати документи в пакки, використовуючи щільний папір і шпагат, під який підкладають картон. Упаковані документи перевозять у закритому транспорті, обмежуючи їх перебування на відкритому повітрі, інакше проводять акліматизацію документів. Перед прийняттям до бібліотеки обов'язково перевіряють можливість біологічного зараження та фізичний стан документів.

Підвищення професійної компетенції бібліотечних працівників (Степашкіна, б.р.) та правильна організація роботи з підвищення інформаційної культури читачів дозволяють значно зменшити факти навмисного псування документів або вандалізм та крадіжки (Мельник, 2018), наприклад, проводяться профілактичні бесіди (Мельник, 2018), видається «Пам'ятка читачеві», де розкриваються правила роботи з літературою та відповідальність користувача (Мельник, 2018), ведуться електронні бази читачів-боржників (*Бібліотека Ізмаїльського державного гуманітарного університету, 2022*), їм робляться оповіщення про необхідність повернення одиниць фонду, оформлюються «Дошки пошани», на які виносяться інформація про боржників, задля привернення уваги читачів до дбайливого ставлення до бібліотечних фондів проводяться виставки (*Бібліотека Ізмаїльського державного гуманітарного універси-*

тету, 2022), на яких демонструють книжки та журнали, вилучені з книговидачі з причин їх пошкодження. Водночас читачам надається можливість повернути заборгованість без будь-яких зауважень (*Бібліотека Ізмаїльського державного гуманітарного університету, 2022*) під час спеціально відведених для цього днів.

Серед аварійних ситуацій найчастіше трапляються протікання покрівлі, пожежі та аварії технічних комунікацій, у результаті яких документи намокають, зазнають суттєвих механічних пошкоджень, забруднюються, обгоряють та, навіть, згорають. Тому використовують протипожежні сигналізації, що не пошкоджують комп'ютери та книги, наприклад, системи, обладнані вогнегасним газом «Novac 1230» (Хлівненко, 2015).

Висновки. Аналіз інструктивно-методичних та наукових публікацій свідчить, що фахівці бібліотечної сфери розрізняють поняття «зберігання», «збереження» та «збереженість» бібліотечного фонду, ширше трактуючи термін «зберігання». Вимоги до якості зберігання потребують запровадження бібліотеками системного підходу до розуміння та реалізації базових процесів цього складного технологічного циклу. Так, задля уповільнення пошкодження матеріальних носіїв документів, які зберігають у бібліотечних фондосховищах, необхідно забезпечувати оптимальні температурно-вологісний, світловий, пиловий та санітарно-гігієнічний режими, продумане розташування одиниць зберігання фондів, періодично проводити їх облік та перевірку, створювати умови для раціонального поводження й відповідального використання читачами.

Серед новітніх напрямів подовження термінів збереженості фондів: використання новітніх матеріалів (імітлен, ефалін, поліліт тощо), застосування технологій оцифрування та непошкоджуючих систем вогнегасіння. Проте зі збільшенням обсягів фондів ускладнюється управління ними, а застосування новітніх матеріалів та технологій є більш вартісним порівняно з традиційними, що, враховуючи постійне недофінансування бібліотек, значно ускладнює їх впровадження та, як наслідок, не дозволяє вирішувати проблему збереження бібліотечних фондів повною мірою.

Перспективи подальших досліджень. У подальших дослідженнях необхідно детальніше розглянути стан упровадження бібліотеками України новітніх технологій консервації, стабілізації, реставрації та оцифрування бібліотечних фондів.

Список посилань

Баляниця, Наталія. (2015). Попередження розвитку мікроскопічних грибів на папері документів. *Міжнародна наукова конференція «Бібліотека.*

- Наука. Комунікація», 06 жовтня 2015 р. Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського. <http://conference.nbu.gov.ua/report/view/id/658>*
- Бібліотека Ізмаїльського державного гуманітарного університету. (2022). *Збереження бібліотечного фонду*. Бібліотека Ізмаїльського державного гуманітарного університету. <http://lib.idgu.edu.ua/zberzhennya-bibliotechno-fondu/>
- Горбань, Юрій. (2015). Термінологічний аналіз предметної сфери процесу зберігання книжкових пам'яток у бібліотеках України. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*, 4, 20–25. Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського. <http://bit.ly/2sCFu5V>
- Долбенко, Т., Горбань, Ю. (2017). *Зберігання документів у бібліотеках: навчальний посібник*. Ліра-К.
- Дунаєва, Любов. (2016). Зберігання бібліотечно-інформаційного ресурсу у вік цифрових технологій. *Наукові праці Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського: Організація і методика створення корпоративних інформаційних ресурсів для освітньої галузі України*, Вип. 5, 66–73.
- Кабінет Міністрів України. (2016). *Стратегія розвитку бібліотечної справи на період до 2025 року «Якісні зміни бібліотек для забезпечення сталого розвитку України»: розпорядження № 219-р*. Верховна Рада України. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/219-2016-p>.
- Мельник, Т. (2018). Комплексний підхід до системи збереження бібліотечних фондів на абонементних бібліотеках закладів вищої освіти. *Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Серія: Бібліотекознавство. Книгознавство*, Вип. 5, 115–121.
- Наукова бібліотека КНУКІМ. (2017). Сучасні технології зберігання документів. *Наукова бібліотека КНУКІМ*. <http://lib.knukim.edu.ua/suchasni-tehnologii-zberigannya-dokum/>
- Науково-технічна бібліотека НТУ «ХПІ». (2020). Положення про збереження бібліотечних фондів НТБ НТУ «ХПІ». Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут». *Науково-технічна бібліотека НТУ «ХПІ»*. http://library.kpi.kharkov.ua/uk/library_holdings.
- Савіна, Зоя. (2015). Програма збереження бібліотечних та архівних фондів на 2000–2005 роки. *Українська бібліотечна енциклопедія*. <https://ube.nlu.org.ua/article/Програма%20збереження%20бібліотечних%20та%20архівних%20фондів%20на%202000–2005%20роки>.
- Сидоренко, Тетяна. (2019). Сучасні підходи до збереження фондів у бібліотеках України: історіографія дослідження. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*, 2. DOI: <https://doi.org/10.32461/2409-9805.2.2019.175847>.
- Степашкіна, Тетяна. (Б. р.). Основні критерії та технології збереження бібліотечних фондів. *Науково-технічна бібліотека ІФНТУНГ*. https://library.nung.edu.ua/sites/default/files/files/zberzh_fondiv.pdf

- Хлівненко, Наталія. (2015). Збереження бібліотечних фондів: традиції, інновації, перспективи (на прикладі роботи Державної наукової архітектурно-будівельної бібліотеки імені В. Г. Заболотного). *Міжнародна наукова конференція «Бібліотека. Наука. Комунікація», 06 жовтня 2015 р.* <http://conference.nbu.gov.ua/report/view/id/630>
- Шестопалова, Оксана, Шкутник, Ірина. (2015). Бібліотечний фонд: проблеми формування та збереження на сучасному етапі (з досвіду роботи Наукової бібліотеки Криворізького педагогічного інституту ДВНЗ «Криворізький національний університет»). *Шоста міжнародна науково-практична конференція «Сучасні проблеми діяльності бібліотеки в умовах інформаційного суспільства», 10–11 вересня 2015 року, 236–240.* Видавництво Львівської політехніки. DOI: <https://doi.org/10.31812/0564/441>.
- um.co.ua. (Б.р.). *IV глава. Вологість в бібліотеках. um.co.ua — Учні Матеріали для студентів і школярів України.* <http://www.um.co.ua/5/5-1/5-137761.html>

References

- Balianytsia, N. (2015). Preventing the emergence of microscopic fungi on paper documents. *International scientific conference "Library. Science. Communication", October 6, 2015. V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine.* <http://conference.nbu.gov.ua/report/view/id/658>. [In Ukrainian].
- Library of Izmail State Humanities University. (2022). Preservation of the library fund. *Library of Izmail State Humanitarian University.* <http://lib.idgu.edu.ua/zberzhennya-bibliotechno-fondu/>. [In Ukrainian].
- Horban, Yu. (2015). Terminological analysis of the subject scope of the process of storing book landmarks in the libraries of Ukraine. *Library science. Documentary science. Informology, 4, 20–25.* V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine. <http://bit.ly/2sCFusV>. [In Ukrainian].
- Dolbenko, T., Horban, Yu. (2017). *Storage of documents in libraries: textbook.* Lira-K. [In Ukrainian].
- Dunaieva, L. (2016). Preservation of library and information resources in the age of digital technologies. *Scientific works of the V. O. Sukhomlynskyi State Scientific and Pedagogical Library of Ukraine: Organization and method of creating corporate information resources for the educational sector of Ukraine, Vol. 5, 66–73.* [In Ukrainian].
- Cabinet of Ministers of Ukraine. (2016). *Library business development strategy for the period until 2025 "Qualitative changes in libraries to ensure sustainable development of Ukraine": Order No. 219-p.* Verkhovna Rada of Ukraine. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/219-2016-p>. [In Ukrainian].
- Melnyk, T. (2018). A complex approach to the system of preservation of library collections on subscriptions of libraries of higher education institutions. *Scientific works of Ivan Ohienko Kamianets-Podilskyi National University. Series: Library science. Bibliography, Vol. 5, 115–121.* [In Ukrainian].

- Kyiv National University of Culture and Arts Scientific Library. (2017). *Modern document storage technologies*. <http://lib.knukim.edu.ua/suchasni-tekhnologii-zberigannya-dokum/>. [In Ukrainian].
- Scientific and technical library of NTU “KhPI”. (2020). Regulations on preservation of library funds of NTB NTU “KhPI”. *National Technical University “Kharkiv Polytechnic Institute”*. http://library.kpi.kharkov.ua/uk/library_holdings. [In Ukrainian].
- Savina, Z. (2015). Program for preservation of library and archival collections for 2000-2005. *Ukrainian library encyclopedia*. <https://ube.nlu.org.ua/article/Програма%20збереження%20бібліотечних%20та%20архівних%20фондів%20на%202000–2005%20роки>. [In Ukrainian].
- Sydorenko, T. (2019). Modern approaches to the preservation of funds in the libraries of Ukraine: historiography of the study. *Library science. Documentary science. Informatology*, 2. DOI: <https://doi.org/10.32461/2409-9805.2.2019.175847>. [In Ukrainian].
- Stepashkina, T. (s.a.). Basic criteria and technologies for preservation of library funds. *Scientific and technical library of Ivano-Frankivsk National Technical University of Oil and Gas*. https://library.nung.edu.ua/sites/default/files/files/zberzh_fondiv.pdf. [In Ukrainian].
- Khlivnenko, N. (2015). Preservation of library funds: traditions, innovations, perspectives (on the example of the work of the V. H. Zabolotnyi State Scientific Architectural and Construction Library). *International scientific conference “Library. Science. Communication”, October 6, 2015*. <http://conference.nbuv.gov.ua/report/view/id/630>. [In Ukrainian].
- Shestopalova O., Shkutnyk I. (2015). The library fund: problems of formation and preservation at the current stage (from the experience of the Scientific Library of Kryvyi Rih Pedagogical Institute of the State Higher Secondary School “Kryvyi Rih National University”). *The sixth international scientific and practical conference “Modern problems of library activity in the conditions of the information society”, September 10-11, 2015*. Lviv Polytechnic Publishing House, 236–240. DOI: <https://doi.org/10.31812/0564/441>. [In Ukrainian].
- um.co.ua. (s.a.). Chapter IV. Humidity in libraries. *um.co.ua — Educational Materials for students and schoolchildren of Ukraine*. <http://www.um.co.ua/5/5-1/5-137761.html>. [In Ukrainian].

Надійшла до редколегії 12.05.2022

<https://doi.org/10.31516/2410-5333.062.051>

УДК 002.5:378(8)

А. В. Гуменчук

кандидат історичних наук, доцент, перший проректор, Національна академія образотворчого мистецтва і архітектури, м. Київ, Україна

tora@ua.fm

<https://orcid.org/0000-0001-8931-7474>

ВИЩА БІБЛІОТЕЧНА ОСВІТА В КРАЇНАХ ЛАТИНСЬКОЇ АМЕРИКИ

Охарактеризовано основні етапи розвитку вищої бібліотечної освіти на латиноамериканському континенті. На прикладі провідних країн Латинської Америки охарактеризовано когнітивні та інституційні особливості університетської підготовки бібліотечних фахівців вищої кваліфікації. На основі компаративного аналізу змісту і структури освітніх програм підготовки бакалавра, магістра й доктора філософії в галузі бібліотекознавства та інформаційних наук у провідних університетах Аргентини, Бразилії, Мексики виявлено історичні традиції й основні тенденції модернізації системи підготовки кадрів в умовах цифровізації глобального комунікаційного простору. Визначено основні етапи розвитку ступеневої системи підготовки бібліотечних фахівців у країнах Латинської Америки: етап генези (1920–1930-ті рр.), етап активного розвитку (1940–1960-ті рр.), етап започаткування післядипломної підготовки бібліотечних фахівців на рівні магістратури та докторантури (1970–1990-ті рр.), етап міждисциплінарної інтеграції профілів освітніх програм (2000 — по цей час). Доведено, що на сучасному етапі система підготовки бібліотечних фахівців у більшості університетів латиноамериканського континенту є занадто консервативною, а темпи модернізації змісту та посилення міждисциплінарності й гнучкості освітніх програм не відповідають динаміці цифрових трансформацій глобального комунікаційного простору.

Ключові слова: *вища бібліотечна освіта, Латинська Америка, освітні програми підготовки бакалавра, магістра та доктора філософії, спеціальність «Бібліотекознавство та інформаційні науки», міждисциплінарна модернізація бібліотекознавчих освітніх програм.*

A. Humenchuk

Candidate of Historical Sciences, assistant professor, First Vice-Rector, National Academy of Fine Arts and Architecture, Kyiv, Ukraine

HIGHER LIBRARY EDUCATION IN THE COUNTRIES OF LATIN AMERICA

The purpose of the article is look into historical features and to determine the formation stages and the current state of the library specialists' education system and its level in Latin American countries.

The methodology. There were used historical-genetic and systemic-structural approaches. It made it possible to establish the main stages periodization of the higher education levels in Library Studies' origin and development in the leading countries of Latin America. The study proved the influence of North American and European traditions on the development of the training of highly qualified library personnel

1 This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0 International License.

system in the founding countries of graduate library education on the continent. A comparative and content analysis of the bachelor's, master's and Doctoral Degrees' educational programs in the specialty "Library and Information Sciences" provided by leading universities in Argentina, Brazil, and Mexico, made it possible to determine the general and specific aspects of the specialists training for the information industry, to establish the peculiarities of cognitive and institutional components of bachelor's and master's educational programs, justify the objective necessity of strengthening their interdisciplinarity and flexibility.

The results. It has been established that Argentina was the first among Latin American countries to establish a training school for librarians in the structure of the Philosophy and Literature Faculty of the University of Buenos Aires back in 1922. In the 1940s and 1950s, universities opened Library Studies (Schools) in Panama (1941), Brazil (1942), Peru (1943), Uruguay (1943), Mexico (1945, 1956), Chile (1949), Costa Rica (1950) and Colombia (1956). The system of post-graduate library education began to take shape in the 1970s, when in 1972 the first post-graduate program in the field of "Library and Information Science" was opened in Brazil at the School of Communication and Arts of the University of São Paulo, and in 1980 — the doctoral program as well. Currently, in the countries of Latin America, only the leading metropolitan universities have educational programs of master's and Doctoral levels. It is due to the low scientific qualification of graduate departments and the insufficient number of professors who can carry out qualified supervision of master's and Doctoral thesis research.

The current state of the library and information education system development on the Latin American continent is demonstrated by the following statistics: Brazil has 47 universities with their structure including schools or departments for the library specialists training, Argentina has 16 of such universities, Mexico — 13, Colombia — 6, Chile — 4, Cuba — 3, Costa Rica, El Salvador, Peru, Venezuela — 2 universities each, Bolivia, Ecuador, Panama, Paraguay, Uruguay, Jamaica — 1 university each.

The scientific topicality. The formation of the higher library education levels system on the Latin American continent took place in several stages: the genesis stage (1920–1930s), the stage of active development (1940–1960s), the stage of starting post-graduate training of library specialists at the postgraduate level, and later — master's and Doctoral studies (1970–1990s); the stage of strengthening the interdisciplinary integration of educational program profiles (2000 — present). The results of the educational programs (EPs) content analysis of various levels of training in the specialty "Library and Information Sciences" made it possible to establish a certain conservatism of their profiling, to determine that the promising directions for their modernization are interdisciplinary and strengthening of the digital and information and communication components with, for example, such relevant EPs as "Communication, organization, management of information and knowledge", "Sociocultural, political and economic configurations of information".

The practical significance. The research results can be used by Ukrainian institutions of higher education in the process of improving master's and Doctoral educational programs in the specialty 029 "Information, Library and Archival Affairs". The introduction of the best foreign training practices of library specialists will improve their quality and competitiveness at the global information market.

Keywords: *higher library education, Latin America, Bachelor's, Master's and Doctor of Philosophy Educational Programs, "Library and Information Science" specialty, interdisciplinary modernization of Library Science educational programs.*

Постановка проблеми. Активна розбудова Україною євроінтеграційної моделі модернізації національного освітнього простору внесла суттєві корективи в національну систему підготовки бібліотечних фахівців, визначила нові вектори міждисциплінарної інтеграції бакалаврських, магістерських та докторських освітніх програм, сформувала сучасні напрями оптимізації освітніх практик. У цих умовах необхідним є поглиблене дослідження світового досвіду розбудови та модернізації системи ступеневої бібліотечної освіти, виявлення національних особливостей, кращих інноваційних практик підготовки бібліотечних фахівців в умовах підвищення інтелектуалізації професії, її тотальної цифровізації, посилення ролі бібліотек як базових комунікаційних посередників у формуванні інформаційного суспільства та суспільства знань.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Українські науковці ще не досліджували історичні витоки та сучасний досвід країн Латинської Америки в підготовці бібліотечних фахівців. Серед праць зарубіжних учених найгрунтовнішою є стаття мексиканського бібліотекознавця Філіберто Фелипе Мартинес-Арельяно (Martinez-Arellano, 2013), опублікована в журналі Національної школи інформації та бібліотечних наук Франції (Леон). Стаття розкриває еволюцію наукової думки щодо змісту та структурної побудови системи підготовки бібліотечних фахівців у країнах Латинської Америки, містить результати аналізу профілів освітніх програм провідних університетів континенту. Цінними для визначення особливостей організації національних систем ступеневої бібліотечної освіти є публікації мексиканських дослідників Н. Перес-Матос та Е. Сетьєн Кесада (Pérez Matos, Setien Quesada, 2008), Ф. Мартинес-Арельяно (Martinez-Arellano, 2000) та бразильської професорки Густаво Силви Салданья (Saldanha, 2021). Потужним джерелом компаративного аналізу освітніх програм латиноамериканських університетів є підготовлений ІФЛА та виданий у Мюнхені «Всесвітній довідник з інформаційної, бібліотечної та архівної освіти» (Schneiderjürge, 2017), який дозволив означити сучасний стан інституціональної та когнітивної складових вищої бібліотечної освіти усіх країн Латинської Америки. Зважаючи на відсутність узагальнюючих праць, присвячених комплексному аналізу історичних витоків та сучасного стану вищої бібліотечної освіти на латиноамериканському континенті, актуальність означеної статті є беззаперечною.

Мета статті — дослідити історичні особливості, визначити етапи становлення та сучасний стан системи ступеневої підготовки бібліотечних фахівців у країнах Латинської Америки.

Виклад основного матеріалу дослідження. Початок бібліотечної освіти в Латинській Америці сягає другого десятиліття ХХ століття. Першою країною, що в 1922 р. заснувала школу підготовки бібліотечних фахівців, була Аргентина. У 1940–50-х рр. бібліотечні школи при університетах було відкрито ще в кількох латиноамериканських країнах: Панама (1941), Бразилія (1942), Перу (1943), Уругвай (1943), Мексика (1945, 1956), Чилі (1949), Коста-Ріка (1950) та Колумбія (1956). Розповсюдження бібліотечної освіти було зумовлено об'єктивною потребою в підготовці фахівців для забезпечення належного функціонування бібліотек різних типів – від національних до університетських. Перші освітні програми бібліотечних шкіл були орієнтовані на вивчення технологічних процесів формування фондів, їх каталогізації та бібліотечного обслуговування. З цієї причини деякі латиноамериканські бібліотечні школи та програми включили до своїх назв слово *Biblioteconomía* або інші подібні: *Escuela nacional de bibliotecarios* [Національна школа бібліотекарів] (Перу, 1943), *Escuela nacional de biblioteconomía y archivonomía* [Національна школа бібліотекономії та архівознавства] (Мексика, 1945), *Colegio de bibliotecología* [Коледж бібліотекономії] Національний автономний університет Мексики (Мексика, 1956), *Escuela universitaria de bibliotecnia* [Бібліотечний коледж] (Уругвай, 1959), «*Licenciaturain biblioteconomía*» [Ліценціат з бібліотекономії] Автономного університету Сан-Луїс-Потосі (Мексика, 1960).

Етап генези вищої бібліотечної освіти на латиноамериканському континенті сягає другого десятиліття ХХ ст. і зумовлений потужним впливом на культурно-освітній простір латиноамериканських країн аргентинського Університету Буенос-Айреса, що був відкритий ще в 1821 р. Успіхи в розбудові модерної для того часу системи вищої освіти пов'язані з діяльністю першого ректора цього Університету – священника Антоніо Саенса, який успішно реалізував концепцію домінування в університетській освіті не релігійного, а природничо-технічного профілю. У 1922 р. на базі філософсько-літературного факультету Університету Буенос-Айреса відкрито Школу архівістів та бібліотекарів, яка присуджувала своїм випускникам також звання техніка з музейної справи.

Відкриттю спеціалізованого навчального закладу для підготовки бібліотекарів сприяли культурні реформи президента Аргентини Домінго Фаустіно Сарм'єнто – видатного політика, педагога, письменника, журналіста й військового. Під час його президентства в 1868–1874 рр. в Аргентині було проведено потужні реформи, спрямовані на розвиток економіки та культури країни, зокрема й відкриття мережі

бібліотек. У 1870 р. Домінго Фаустіно Сарм'єнто ініціював прийняття Закону 419 про публічні бібліотеки, відкриття яких потребувало підготовки великої кількості кваліфікованих бібліотечних фахівців. Наприкінці XIX – початку XX ст. їх готували на курсах бібліотекарів, але численні з'їзди архівістів та бібліотекарів Аргентини, що відбувалися в той період, все частіше піднімали питання про необхідність спеціалізованої та системної підготовки бібліотечних та архівних фахівців університетського рівня (Martinez-Arellano, 2013).

Ще однією важливою подією у формуванні системи вищої бібліотечної освіти Аргентини стало відкриття в 1941 р. Інституту бібліотечної справи як бібліографічного інформаційного центру та координуючого органу бібліотечної громадськості, серед завдань якого було підвищення професійного рівня бібліотекарів країни. При Інституті була створена Рада бібліотекарів, до якої увійшли директори центральних бібліотек країни. Функція ради полягала в організації керівництва Інститутом, який до 1958 р. функціонував переважно як консультативний та координуючий орган. Важливо, що провідні професори Інституту бібліотечної справи Аргентини брали участь у роботі Асамблеї бібліотекарів Америки, що відбулася у 1947 р. у Вашингтоні. Це суттєво вплинуло на модернізацію змісту та структури професійної підготовки аргентинських бібліотекарів і посилило традиції впливу північноамериканських бібліотекознавців на розбудову системи вищої бібліотечної освіти на латиноамериканському континенті.

Так, Асамблея бібліотекарів Америки в 1947 р. приймає методичні рекомендації щодо заснування, експлуатації та обслуговування бібліотечних шкіл, а також надає орієнтовні навчальні плани з мінімальною кількістю годин, які були розподілені за такими фаховими дисциплінами: Вступ у бібліотечну справу (30 годин), Бібліологія (60 годин), Каталогізація та класифікація (90 годин), Управління та організація бібліотеки (90 годин), Бібліографія та довідкова інформація (90 годин). Ці рекомендації були використані для вдосконалення змісту і структури освітнього процесу в Школі архівістів та бібліотекарів Університету Буенос-Айреса.

Важливо зауважити, що навчальний план Школи передбачав два теоретичні роки навчання та рік професійної практики, яку майбутні бібліотекари проходили в бібліотеці Університету. Зважаючи на зміст навчального плану Школи, який містив велику кількість гуманітарних навчальних дисциплін (загальна історія, дворічні курси грецької та латинської мов, вступ до філософських досліджень, вступ до літературознавства, історія філософії, курс іспанської чи аргентинської літератури та ін.), слід констатувати потужний теоретичний фундамент фахової

бібліотечної освіти того часу. Умови вступу до Школи були такими ж, як і для інших університетських спеціальностей, але до 1926 р. практичні працівники бібліотек, архівів і музеїв мали суттєві переваги під час зарахування на навчання.

Слід зазначити, що й донині Університет Буенос-Айреса зберігає міждисциплінарний профіль освітніх програм, здійснюючи підготовку бакалаврів, магістрів і докторів філософії в галузі бібліотекознавства та інформаційних наук, яка спрямована на опанування випускниками всіх базових технологій, що пов'язані з проєктуванням, упровадженням, управлінням та оцінкою систем розподілу, використання й збереження інформації в різних галузях знань, зокрема щодо управління інформацією в бібліотеках, архівах, музеях та інших інформаційних службах.

Так, нині чинний навчальний план підготовки бакалавра в галузі бібліотекознавства та інформаційних наук передбачає опанування здобувачами шести дисциплін загального гуманітарного циклу (Вступ у наукові дослідження; Вступ до суспільствознавства; Економіка; Філософія; Соціологія; Семіологія), дев'яти обов'язкових предметів з циклу загальнопрофесійної підготовки (Основи бібліотекознавства та інформатики; Принципи каталогізації; Класифікація знань; Загальні джерела інформації; Довідково-інформаційна служба; Автоматизація інформаційних процесів; Інформаційні ресурси у глобальних мережах; Управління інформаційними процесами; Адміністрування інформаційних процесів), а також проходження виробничої практики в інформаційних установах обсягом 150 годин та поглиблене вивчення однієї з трьох латинських мов (португальська, французька або італійська).

На старших курсах здобувачі мають обрати чотири обов'язкові навчальні дисципліни з таких блоків їх можливої фахової спеціалізації: Обробка інформації; Інформаційні ресурси та послуги; Інформаційні технології; Управління інформацією; Архівологія; Зберігання і консервація, а також дві вибіркові дисципліни з будь-яких предметів інших профілізацій. З кожної обраної студентами спеціалізації обов'язково передбачене стажування в бібліотечних, архівних, інформаційних або документаційних управлінських підрозділах.

Дворічна освітня програма (ОП) Університету Буенос-Айреса зі спеціальності «Бібліотекознавство та інформаційні науки» на здобуття ступеня магістра готує майбутніх фахівців до розробки, упровадження, управління та оцінки систем для поширення, використання та збереження інформації в різних галузях знань. Випускники цієї ОП набувають компетентностей щодо управління великими обсягами даних, цифровим збереженням, соціальними змінами, викликаними поточною практикою використання інформації та новими форматами її подання,

правовими та етичними проблемами, пов'язаними з її використанням та розповсюдженням.

Цікавим для запозичення в українському досвіді підготовки магістрів є навчальний план Школи архівістів та бібліотекарів Університету Буенос-Айреса з означеної спеціальності (*Plan de estudios maestría en bibliotecas y ciencias de la información, 2021*). Він передбачає опанування здобувачами 44 кредитів, з яких обов'язкові предмети складають 27 кредитів (432 години), факультативні семінари — 7 кредитів (112 годин), допоміжні семінари для підготовки магістерської дисертації: 10 кредитів (160 годин). У переліку обов'язкових навчальних дисциплін: Теорія інформації (32 год.), Соціальні засади інформації (32 год.), Інформаційна, комунікаційна та культурна політика (48 год.), Бібліотеки, інформація та суспільство (48 год.), Правові аспекти використання інформації (48 год.), Організація інформації (32 год.), Теорія опису та індексації документів (48 год.), Управління контентом та технології соціальних мереж (32 год.), Управління знаннями (32 год.), Управління стратегічною інформацією (48 год.), Електронні бібліотеки (32 год.), що дозволяє констатувати ґрунтовну фахову складову підготовки аргентинських магістрів у галузі бібліотекознавства.

Важливо, що методики проведення занять передбачають поєднання майстер-класів з командною роботою здобувачів, щоб інтегрувати їх у динаміку навчання широкої участі, орієнтованої на дослідження. При цьому теми магістерських робіт здобувачів мають бути інтегровані в змістовний контент базових фахових дисциплін, щоб стимулювати інтелектуальне виробництво та активну участь студентів у побудові їхньої індивідуальної траєкторії навчання. Оскільки магістерські дипломні роботи можуть потребувати доволі вузьких специфічних знань, не обов'язково передбачених навчальним планом, враховуватиметься відповідна факультативна підготовка, спрямована на задоволення дослідницьких потреб студентів.

Докторська освітня програма Університету Буенос-Айреса зі спеціальності «Бібліотекознавство та інформаційна діяльність» орієнтована на дослідження всього спектру актуальних проблем, пов'язаних з: проектуванням, упровадженням, управлінням та оцінкою систем розподілу, використання і збереження інформації в різних галузях знань; управлінням інформацією в бібліотеках, архівах, музеях та інших інформаційних службах; описом та аналізом документів та цифрових об'єктів; організацією та класифікацією знань; управлінням контентом; цифровим збереженням інформації; оцінкою розвитку науки та метричними дослідженнями процесів створення та використання інформації; визначенням й оцінкою інформаційної політики; пошуком та відновленням

цифрової інформації; правовими, етичними аспектами використання інформації та нових форм її подання; професійною підготовкою та навчанням за спеціальністю (*Plan de estudios doctorado-en-bibliotecología, 2021*).

Таким чином, результати контент-аналізу навчальних планів ступеневої підготовки бібліотечних фахівців у провідному освітньому закладі країни – Школі архівістів та бібліотекарів Університету Буенос-Айреса дозволяють відзначити доволі високий рівень когнітивної та інституційної складових вищої бібліотечної освіти, яку нині пропонують профільні кафедри 16 університетів країни.

Одна з найстаріших бібліотечних шкіл Мексики була створена 20 липня 1945 р., коли розпочався етап активного розвитку бібліотекознавчої освіти в країнах Латинської Америки. Нині це Національна школа архівних та бібліотечних наук (National School of Archival and Library Science Mexico (ENBA)), яка пропонує дві бакалаврські освітні програми, що профілізують здобувачів освіти з бібліотечної та архівної справи. Другою за хронологією утворення, але першою за потужністю є бібліотечна школа, що працює в структурі національного університету Мексики. Цю школу відкрито в 1956 р., і нині вона накопичила такий науково-освітній потенціал, що пропонує не лише бакалаврські та магістерські, але й єдину в усій іспаномовній Латинській Америці докторську освітньо-наукову програму зі спеціальності «Бібліотекознавство та інформаційні науки». Загалом з 13 університетів Мексики, які мають бібліотекознавчі освітні програми, зокрема й дистанційні, більшість забезпечують лише бакалаврський рівень підготовки, лише три університети – магістерський, і лише один університет – докторський освітній рівень. Відсутність у країні розвинутої системи ступеневої бібліотечно-інформаційної освіти зумовлена недостатньою кількістю кваліфікованих викладачів: лише чотири найстаріші столичні школи мають потужний склад штатних науково-педагогічних працівників і достатню кількість професорів, інші організують освітній процес на основі залучення сумісників, зокрема й серед працівників провідних мексиканських бібліотек.

Контент-аналіз навчальних планів підготовки бакалавра зі спеціальності «Бібліотекознавство», розроблених Національною школою архівних та бібліотечних наук Мексики, засвідчує ґрунтовний рівень теоретичної підготовки майбутніх бібліотекарів, які за 8 навчальних семестрів опановують як цикл загальнопрофесійних, так і спеціальних дисциплін, а на старших курсах мають можливість обирати дисципліни вільного вибору з двох тематичних блоків (Інформаційні послуги та адміністрування; Інформаційні ресурси). Цикл фахових дисциплін

є логічно й тематично збалансованим і охоплює такі напрями підготовки: Організація інформації та управління фондами; Бібліотечно-інформаційне обслуговування і соціально-методичне управління; Бібліотечні й медіапослуги, Цифрова бібліотека та бібліометрія. Зазначимо, що серед навчальних дисциплін є потужний історичний блок, який охоплює «Історію культури», «Історію книги і бібліотечної справи», «Історію бібліографії Мексики». Про ґрунтовну методологічну підготовку бібліотекарів свідчить наявність у навчальному плані таких дисциплін, як «Загальна теорія систем», «Стратегічне планування», «Інформаційна політика», «Інформаційна етика» (*Plan de estudios de la Licenciatura en Biblioteconomía, 2019*).

Розробники навчального плану зазначають, що в його основі — комплексне бачення підготовки бібліотечного фахівця, здатного інтерпретувати, планувати, керувати, спрямовувати, контролювати та оцінювати програми, проекти і професійні завдання роботи бібліотек, документаційних підрозділів та інформаційних центрів, опанувати автоматизовані засоби задоволення інформаційних потреб різних верств суспільства. Про гнучкість навчального плану свідчить те, що після закінчення п'ятого семестру фахівець може отримати освітній ступінь молодшого спеціаліста в галузі бібліотечної справи і опанувати навички та здібності щодо виконання технічних завдань зі створення бібліотечних колекцій, вироблення інформаційних продуктів і послуг, спрямованих на задоволення потреб різних верств мексиканського суспільства.

Щодо навчального плану підготовки бакалавра в галузі архівознавства, розробленого викладачами Національної школи архівних та бібліотечних наук Мексики, його зміст спрямований на опанування здобувачами навичок проектування, запровадження, розробки, оновлення та оцінки архівних систем за допомогою розробки автоматизованих програм управління документами, їх збереження та розповсюдження відповідно до національної та міжнародної політики. Після опанування п'ятого семестру здобувач може працювати як молодший архівний спеціаліст, застосовувати ручні та автоматизовані технології архівування, пов'язані з підтримкою життєвого циклу документа відповідно до керівних принципів та політик, встановлених кожним архівним підрозділом з метою надання, збереження й поширення інформації, необхідної суспільству в економічній, суспільно-політичній, науковій, технічній, культурній галузях.

Такий підхід до організації освітнього процесу відповідає місії діяльності Національної школи архівних і бібліотечних наук Мексики: підготувати професіоналів високого академічного рівня в галузі бібліотекознавства та архівознавства, які передбачають і реагують на

потреби суспільства щодо захисту, доступності, поширення та використання інформації в межах постійного покращення її стандартів, мають досягнення в галузі викладання, досліджень та поширення культури, щоб зробити свій внесок у національний розвиток у межах своєї компетенції (*Message of Escuela Nacional de Biblioteconomía y Archivonomía, 2021*).

Систему безперервної фахової освіти Мексики очолює заснований у 1981 р. Бібліотечний дослідницький центр (Centro Universitario de Investigaciones Bibliotecológicas (CUIB)), який підтримує видання провідного мексиканського бібліотекознавчого журналу та діяльність фахового видавництва. Цей найпотужніший у Латинській Америці дослідницький центр об'єднує 25 штатних бібліотекознавців, більшість з яких має докторський ступінь і є визнаними Національною радою з науки та технологій і Мексиканською бібліотечною асоціацією фахівцями з підвищення кваліфікації бібліотекарів країни. Одним з важливих завдань розвитку системи вищої бібліотечно-інформаційної освіти Мексики є досягнення визнання мексиканських дипломів у США та Канаді через укладання угоди про міжнародну акредитацію мексиканських бібліотечних шкіл Американською бібліотечною асоціацією. Мексиканські бібліотекознавці вважають, що північноамериканські країни та Мексика мали б взяти приклад з європейських країн-членів Болонського процесу, які багато в чому досягли структурної зіставності та кредитної еквівалентності освітніх програм діючих бібліотечних шкіл по всій Європі. Важливу роль у вирішенні цього завдання має відіграти Національна гільдія бібліотекарів Мексики або CNB (Colegio Nacional de Bibliotecarios), яка виконує функції Агенції з акредитації бібліотечних шкіл. Але ця громадська організація ще молода й не має достатнього досвіду щодо повноцінного виконання акредитаційних функцій, спрямованих на підвищення якості вищої бібліотечної освіти в країні.

Найпотужнішу на латиноамериканському континенті мережу освітніх закладів, які готують бібліотечні кадри вищої кваліфікації, має Бразилія, 47 університетів якої пропонують здобувачам бібліотекознавчі освітні програми. Одним з найбільших та найавторитетніших університетів країни є Університет Сан-Паулу (1934), у структурі якого в 1966 р. було відкрито Школу культурних комунікацій (нині Школа комунікацій та мистецтв), яка з 1967 р. запровадила навчальний план підготовки фахівців для бібліотек та центрів документації. Цей план розробляли п'ять бібліотекарів під керівництвом директора бібліотеки Університету Сан-Паулу Марії Луїзи Монтейру да Кунья. Згодом ця освітня програма була інтегрована в ширшу міжгалузеву програму, у межах якої усі здобувачі вивчали загальні предмети в галузі теорії

комунікацій. Це змістовно збагачувало загальну гуманітарну підготовку бібліотекарів та документознавців через спільне навчання зі студентами спеціальностей театрального та кіномистецтва, журналістики, зв'язків з громадськістю. У 2015 р. кафедра бібліотечної справи та документації була реорганізована в кафедру інформації та культури, що посилило міждисциплінарність освітнього контенту підготовки інформаційних фахівців. Зміст освітньої програми було оновлено, щоб забезпечити формування у здобувачів знань і навичок щодо організації, зберігання та пошуку інформації в текстовому й мультимедійному форматі в бібліотеках, архівах, соціальних мережах, цифрових репозитаріях та на вебплатформах. Було збільшено кількість навчальних дисциплін, що формують концептуально-методологічні знання в галузі розробки, створення, оцінки процесів і продуктів інформаційного посередництва, збереження пам'яток національного культурного надбання.

Нині навчальний план підготовки бакалавра охоплює 31 обов'язкову навчальну дисципліну, серед яких 3 загальногуманітарні (Історія культури та комунікації, Вербальна мова та ЗМІ, Соціально-економічні та політичні реалії Бразилії) та 5 блоків спеціальних дисциплін: Теоретичні основи бібліотекознавства, документознавства та інформаційних наук; Організація інформації та знань; Адміністрування та управління інформацією; Культурне посередництво; Передача інформації в цифровому середовищі. Окрім 20% вибіркових дисциплін навчальний план підготовки бакалавра передбачає обов'язкове навчальне стажування в 5 семестрі обсягом 240 годин, яке організовується під керівництвом викладачів у публічних, шкільних або університетських бібліотеках, центрах документації, архівах, музеях, рекламних компаніях або на різноманітних цифрових платформах. Після закінчення навчання здобувачі захищають експериментальний проект, підготовлений на базі конкретної бібліотеки або іншої документаційної установи.

У 1972 р. в Школі комунікацій та мистецтв Університету Сан-Паулу відкрито аспірантуру зі спеціальності «Комунікативні науки», а в 1980 р. — докторантуру. З 2006 р. з метою активізації досліджень та підготовки науково-педагогічних кадрів для інформаційної галузі профілі підготовки науковців було розширено, і нині здобувачам магістерського та докторського ступенів зі спеціальності «Бібліотекознавство та інформаційні науки» пропонують обирати проблематику майбутніх дисертацій за такими трьома напрямками: Соціальні аспекти функціонування інформації; Управління інформаційними системами; Організація інформації та знань. Під впливом цифровізації суспільства актуалізовано також профілі післядипломної підготовки кадрів у галузі комунікаційних наук, у межах якої здобувачі магістерського та докторського

ступенів розробляють такі актуальні напрями наукових досліджень: Теорія комунікативної епістемології, Теорія та методологія комунікації, Мови та естетика спілкування, Комунікації та середовища в цифрових мережах, Дослідження ЗМІ та медіавиробництва, Інформація та посередництво в соціальних практиках, Інтерфейси соціальних комунікацій, Комунікація, культура та громадянство, Комунікаційна політика, Комунікація та освіта.

Нині міждисциплінарний вектор післядипломних освітніх програм Бразилії посилюється завдяки угоді про співпрацю між Школою комунікацій Федерального університету Ріо-де-Жанейро (UFRJ) та Бразильським інститутом інформації в галузі науки та технологій (Ibict). Цей науково-дослідний інститут був відкритий в 1955 р. і першим запровадив у Бразилії та всій Латинській Америці підготовку магістрів у галузі інформації та наукової документації. У перші роки функціонування магістратури викладачами та науковими керівниками магістерських дисертацій були запрошені американські професори міжнародного рівня. Докторантуру з цієї спеціальності запроваджено в Бразильському інституті інформації в 1994 р. Про високий теоретичний рівень підготовки здобувачів магістратури та аспірантури в цьому науково-дослідному закладі свідчать проблемно-тематичні напрями їх досліджень: Комунікація, організація й управління інформацією і знаннями; Соціокультурні, політичні та економічні аспекти споживання інформації. У межах першого напрямку науковці вивчають концептуальні та семіотичні виміри структур і потоків інформації в різних контекстах; стратегічне управління інформацією та знаннями в організаціях та державній політиці; бібліометричний, інформометричний, вебометричний, наукометричний аналіз та додатки. У межах другого напрямку найактуальнішими є міждисциплінарні дослідження в галузі інтеграції екології, інформації та інновацій (ЕкоІнфо), які присвячені розробленню механізмів соціально-екологічної стійкості інновацій; екоінноваціям; громадській участі в соціально-екологічній політиці; проблемам прийняття та поширення інновацій в організаціях та на виробництвах.

Висновки. Отже, становлення системи ступеневої бібліотечної освіти на латиноамериканському континенті відбувалося в декілька етапів: етап генези (1920–1930-ті рр.), етап активного розвитку (1940–1960-ті рр.), етап започаткування післядипломної підготовки бібліотечних фахівців на рівні аспірантури, а згодом — магістратури та докторантури (1970–1990-ті рр.); етап посилення міждисциплінарної інтеграції профілів освітніх програм (2000 — по цей час).

Сучасний рівень розвитку системи бібліотечно-інформаційної освіти на латиноамериканському континенті демонструє така статистика:

Бразилія має 47 університетів, у структурі яких функціонують школи або кафедри підготовки бібліотечних фахівців, Аргентина – 16 таких університетів, Мексика – 13, Колумбія – 6, Чилі – 4, Куба – 3, Коста-Ріка, Ель-Сальвадор, Перу, Венесуела – по 2 університети, Болівія, Еквадор, Панама, Парагвай, Уругвай, Ямайка – по 1 університету. Водночас слід констатувати нерозвиненість системи післядипломної освіти бібліотечних кадрів: у більшості країн Латинської Америки лише провідні столичні університети мають ОП магістерського та докторського рівнів, що зумовлено низьким науковим цензом випускових кафедр та недостатньою кількістю професорів, які можуть здійснювати кваліфіковане керівництво магістерськими та докторськими дисертаційними дослідженнями.

Аналіз назв сучасних бібліотечних шкіл країн Латинської Америки дозволяє визначити певний консерватизм їх керівництва щодо оновлення векторів підготовки фахівців та диверсифікації освітніх програм відповідно до ключових тенденцій розвитку інформаційного суспільства. Так, 90% з 36 шкіл мають назву Школа бібліотечних та інформаційних наук, які готують бакалаврів у галузі бібліотечної та архівної справи. Лише Монтеррейський вищий технологічний інститут (Мексика) пропонує сучасну назву освітньої програми підготовки магістрів «Інформаційні науки та управління знаннями».

Серед освітніх програм магістерського та докторського рівнів наймодерніші вектори їх профілізації пропонує Бразильський інститут науково-технічної інформації: «Комунікація, організація і управління інформацією та знаннями», «Соціокультурні, політичні та економічні конфігурації інформації». У межах цих тематичних напрямів працюють дослідницькі групи, що розробляють актуальні нині міждисциплінарні проблеми консолідації наукової інформатики та філософії інформації; реконструюють епістемологічні конфігурації в галузі теорії комунікації, комп'ютерних та когнітивних наук, епістемології, бібліотекознавства, музеології, архівознавства задля розвитку теоретико-методичних засад у сфері організації та пошуку інформації та знань. Саме за такими прогресивними дослідницькими студіями латиноамериканські бібліотекознавці вбачають перспективи розвитку фахової освіти та науки.

Список посилань

- Escola de Comunicações e Artes da Universidade de São Paulo* (2022). <https://www.eca.usp.br/cbd/historia> [In Portuguese].
- Instituto Brasileiro de Informação em Ciência e Tecnologia* (2022). <https://www.gov.br/ibict/pt-br/assuntos/pesquisa-e-pos-graduacao/pos-graduacao-em-ciencia-da-informacao> [In Portuguese].

- Martínez-Arellano, F. F. (2000). Library Science Education in Mexico. *Journal of Education for Library and Information Science*, 41 (2), 147–157. <https://doi.org/10.2307/40324062> [In English].
- Martínez-Arellano, F. F. (2013). What is Library and Information Science (LIS) in Latin American library schools. *Revue de l'Enssib*, 1, 1–26. [In English].
- Message of Escuela Nacional de Biblioteconomía y Archivistomía* (2021). <https://www.enba.ipn.mx/oferta-educativa/carreras.html> [In Spanish].
- Pérez Matos, N. E., Setien Quesada, E. (2008). Bibliotecología y ciencia de la información: enfoque interdisciplinario. *Acimed*, 18 (5), 23–34. http://bvs.sld.cu/revistas/aci/vol18_5_08/aci021108. [In Spanish].
- Plan de estudios de la Licenciatura en Biblioteconomía. Escuela Nacional de Biblioteconomía y Archivistomía* (2019). <https://www.enba.ipn.mx/assets/files/enba/docs/Oferta%20Educativa/Carreras/Malla%20L%20Biblioteconom%C3%ADa%201-4%20semestre.pdf>. [In Spanish].
- Plan de estudios doctorado-en-bibliotecología* (2021). <http://posgrado.filo.uba.ar/doctorado-en-bibliotecolog%C3%ADa> [In Spanish].
- Plan de estudios maestría en bibliotecas y ciencias de la información* (2021). <http://posgrado.filo.uba.ar/plandeestudios-270> [In Spanish].
- Plan de estudios para la formación de licenciados en biblioteconomía* (2021). <http://bibliotecologia.filo.uba.ar/plan-de-estudios> [In Spanish].
- Programa de Pós-Graduação em Ciências da Informação — PPGCI/IBICT/UFRJ* (2020). <https://www.gov.br/ibict/pt-br/central-de-conteudos/noticias-ibict/setembro/o-programa-de-pos-graduacao-em-ciencia-da-informacao-ppgci-ibict-ufrrj-recebe-nota-seis-da-capes> [In Portuguese].
- Saldanha, G. S. (2021). *Programa de Pós-Graduação em Ciências da Informação — PPGCI*. Gov.br. <https://www.gov.br/ibict/pt-br/assuntos/pesquisa-e-pos-graduacao/pos-graduacao-em-ciencia-da-informacao> [In Portuguese].
- Schniederjürge, Axel (Ed.). (2017). *World Guide to Library, Archive and Information Science Education: Third new and completely revised Edition*. KG·Saur München. [In English].

Надійшла до редколегії 16.08.2022

<https://doi.org/10.31516/2410-5333.062.06¹>

УДК 02+930.25]:378.016:[004.9: [07:316.77+339.138]]:378.091.214

Н. А. Бачинська

кандидат педагогічних наук, доцент, завідувач кафедри інформаційних технологій, Київський національний університет культури і мистецтв, м. Київ, Україна

n.bachynska17@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0003-3912-7108>

ОСВІТНЬО-ПРОФЕСІЙНА ПРОГРАМА «МЕДІАКОМУНІКАЦІЇ ТА ДІДЖИТАЛ ПРОДАКШН»: КОНЦЕПТУАЛЬНІ ПІДХОДИ ДО ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ ЗА СПЕЦІАЛЬНОСТЮ «ІНФОРМАЦІЙНА, БІБЛІОТЕЧНА ТА АРХІВНА СПРАВА»

Розкрито концептуальні підходи до розроблення освітньо-професійної програми «Медіакомунікації та діджитал продакшн», уведеної в дію зі спеціальності «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа». Обґрунтовано зміст понять «медіакомунікації» та «діджитал продакшн» як складових бібліотечно-інформаційної діяльності. Основними вихідними положеннями актуальності й суспільної цінності освітньої програми «Медіакомунікації та діджитал продакшн» визначено цифровізацію бібліотечної справи, розширення медіасередовища сучасної бібліотеки та диверсифікацію бібліотечних цифрових продуктів і послуг. Визначено компетентності, які відповідають специфіці діяльності фахівця за спеціалізацією «Медіакомунікації та діджитал продакшн» і сутнісно доповнюють соціально-комунікативну та інформаційно-технологічну компоненти професійного спрямування спеціальності «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа».

Ключові слова: *медіакомунікації, цифрове виробництво, діджитал продакшн, бібліотечна справа, освітньо-професійна програма.*

N. Bachynska

Candidate of Pedagogical Sciences, assistant professor, Head of the Department of Information Technologies, Kyiv National University of Culture and Arts, Kyiv, Ukraine

EDUCATIONAL AND PROFESSIONAL PROGRAM “MEDIA COMMUNICATIONS AND DIGITAL PRODUCTION”: CONCEPTUAL APPROACHES TO THE TRAINING OF SPECIALISTS IN THE SPECIALTY OF “INFORMATION, LIBRARY AND ARCHIVE AFFAIRS”

The problem statement. One of the main concepts of the development of the specialty “Information, Library and Archive Affairs” is interdisciplinary educational and professional programs that meet social requirements and are relevant for the field of document and information activities.

The purpose of the research is to substantiate the initial provisions, main categories and concepts of the educational and professional program “Media Communications and Digital Production” in the specialty “Information, Library and Archive Affairs”.

The methodology. The methodology of the article is based on the application of the principles of systematicity and objectivity of scientific knowledge. Institutional

1 This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0 International License.

and socio-communication approaches were used. The application of methods of comparative and logical analysis, generalization and synthesis made it possible to successfully realize the set goal.

The results. The initial provisions on which the proposed specialization is based are represented, as well as the main categories and concepts that describe it, in their connection with the activity profile of the future specialist with education within the “Information, Library and Archive Affairs” specialty, which is the basis for further definition of basic laws and principles of implementation of the educational process.

The scientific novelty. The content of the concepts of “media communication” and “digital production” as components of activity in the library and information field is substantiated. The main starting points for the relevance and development of the educational program “Media Communications and Digital Production” are defined as: digitalization of library work; development of the media environment of the modern library; a wide range of library digital products and digital services in the web environment.

Conclusions. It has been proven that the main concepts in the name of the educational program — “media communications” and “digital production” are interconnected and mutually consistent in the structure of the goals and content of the process of training specialists in the specialty “Information, Library and Archive Affairs” and determine regularities of its construction: the goal of training specialists corresponds to the current state and trends of digitization of information, library and archival affairs, development of digital production in the document and information field of activity; the content of the training of specialists, its complex and interdisciplinary nature, due to the convergence of modern types of professional library and information activities, is connected with the development of media communications in the activities of modern libraries, the active production of digital content and the development of digital production of information products and services.

Keywords: *media communications, digital production, digital production, librarianship, educational and professional program.*

Актуальність теми дослідження. Одним з основних концептів розвитку спеціальності «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа» (ІБАС) є міждисциплінарні освітньо-професійні програми, відповідні суспільним вимогам та актуальні для сфери документно-інформаційної діяльності.

Освітньо-професійна програма «Медіакомунікації та діджитал продакшн», уведена в дію з 1 вересня 2022 р. зі спеціальності «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа» Київським національним університетом культури і мистецтв, сформульована в термінах, звичних для сфери журналістики та виробництва інформаційних продуктів, створених у цифровому середовищі і поширюваних цифровими каналами. Однак освітня програма сутнісно відповідає підготовці фахівців, здатних виконувати зазначені в її назві види діяльності у сфері бібліотечно-інформаційної, архівної справи та документно-інформаційного забезпечення широкого спектра інших галузей суспільного виробництва.

Інноваційність пропонованої освітньо-професійної програми (ОПП) потребує конструювання навчально-виховного процесу підготовки фахівця, обґрунтування концепції та визначення педагогічних основ як системи базових положень, якими слід керуватися під час формування комплексної моделі фахівця.

Концептуальні підходи до підготовки фахівців означеного профілю мають співвідноситись зі структурою соціально-виробничої діяльності професійних фахівців системи документно-інформаційних комунікацій, з урахуванням потреб ринку праці, безумовно, низкою відповідних вимог до фахівця, згідно з якими визначається зміст освіти окресленої галузі. У процесі розробки моделі діяльності і, відповідно, підготовки фахівця вихідною ідеєю має бути комунікативна концепція функціонування інформаційного середовища, яка розглядає інформаційне середовище та цифрові технології як засіб передавання знань і обміну повідомленнями різного статусу, тобто як засіб здійснення соціокультурних функцій.

Такий підхід можна вважати теоретично виваженим і практично доцільним, таким, що пояснює взаємовплив складових — комунікація та інформаційний ресурс, використання яких забезпечує ефективне задоволення інформаційних потреб з урахуванням процесів упровадження і функціонування цифрових технологій.

Властивості моделі підготовки фахівців, її змістовні характеристики і параметри зумовлені вимогами зовнішнього щодо системи середовища. Таким зовнішнім середовищем є соціально-економічні і техніко-технологічні фактори, що об'єктивно діють на етапі суспільного розвитку та окреслюють певні вимоги до системи освіти. Модель підготовки має бути чутливою до зовнішніх впливів, своєчасно реагувати на тенденції, що назрівають у зовнішньому середовищі та надавати їм відповідну педагогічну інтерпретацію; оперативно відображати суспільні вимоги у всіх складових навчально-виховної діяльності, на різних ступенях освіти та з урахуванням їх послідовності і взаємозв'язку.

Визнаючи, що проблема потребує системних досліджень, на початку слід визначити вихідні положення (ідею), на яких базується пропонування спеціалізація, та основні категорії й поняття, якими вона описується, у їх зв'язку із профілем діяльності майбутнього фахівця в межах спеціальності «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа». Це надалі надасть змоги визначити основні закономірності та принципи реалізації освітнього процесу за означеною ОПП.

Актуальність виявлення зазначених концептів як системоутворюючих у розробці змісту ОПП зумовлюється її інноваційністю як педагогічної системи, необхідністю окреслення спеціальних міждисциплінарних

компетентностей, необхідних майбутньому фахівцю та несуперечливих основному профілю навчання за спеціальністю «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа».

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Визначення якісних особливостей пропонованої ОПП «Медіакомунікації та діджитал продакшн» за спеціальністю ІБАС потребує, передусім, її розгляду в межах освітньо-професійних компонент, наявних у назві спеціальності. У нашому аналізі такою компонентою обрано бібліотечну справу. Нині ключовою парадигмою бібліотекознавчого дискурсу є дослідження сутності бібліотеки як комунікаційної системи.

У контексті визначення медіакомунікативної діяльності бібліотек слід прийняти висловлену в праці І. Давидової (2014) тезу, згідно з якою бібліотечна установа є базовою соціально-комунікативною структурою, що консолідує культуру системи комунікацій суспільства за допомогою використання документів, інформації та знань.

Висвітлення характерних особливостей комунікативного компонента бібліотечної діяльності, спрямованої на надання широкого спектра послуг для задоволення інформаційних потреб різних суспільних груп користувачів і підвищення якості життя громади й окремої людини, та з'ясування чинників, які зумовлюють ці особливості, здійснено в розвідці Л. Сісіної (2021). Дослідниця наголошує, що сучасні бібліотеки позиціюють себе як соціально-комунікативний інститут і суб'єкт масової комунікації. Набуттю бібліотеками статусу суб'єктів медіакомунікації сприяли розвиток інформаційної функції, виготовлення власної інформаційно-аналітичної продукції в результаті опрацювання публікацій ЗМІ. Також важливими стали створення комунікативного простору для культурного обміну і соціальної взаємодії, самоосвіти, бізнесу, міжособистісного спілкування, набуття навичок роботи з інформацією, навчання впродовж життя, поширення правових знань серед громадян і формування в них правової культури та активної правомірної поведінки, сприяння організації здорового способу життя, дозвілля тощо.

Розвиток медіакомунікаційної функції бібліотек є мейнстрімом як у повсякденній їх діяльності, так і в дослідженнях українських та зарубіжних бібліотекознавців. У сучасному науковому дискурсі відбувається осмислення медіакомунікаційної діяльності бібліотек у змістовому та ціннісному аспектах.

Цифрове середовище бібліотечної галузі системно розглянуто в докторській дисертації О. Мар'їної (2017). Дослідниця визначає, що основними напрямками інтеграції бібліотек у медіапростір є робота над створенням та запровадженням цифрових активів, віртуальних інформаційних продуктів, здійснення соціокомунікаційної діяльності

бібліотек у глобальному електронному середовищі. У запропоновану О. Мар'їною схему цифровізації наукового контенту, яка пов'язана з розвитком відкритих архівів, вебархівуванням, створенням цифрових активів, вкладається поняття digital-production (цифрове виробництво) як напрям бібліотечної діяльності.

У контексті цифрового виробництва в діяльності бібліотек постають проблеми формування цифрового фонду бібліотек України. І. Лобузін (2014) звертає увагу на відсутність системного підходу до проблеми і предметно розглядає підсистеми цифрового фонду, які забезпечуватимуть його стабільне та ефективне функціонування.

У широкому спектрі напрямів діяльності бібліотек у медіасередовищі розвивається репутаційний маркетинг. У дисертації М. Маранчака (2021) репутаційний інтернет-маркетинг бібліотек визначено як сукупність технологій із просування бібліотечних продуктів, ресурсів і сервісів в Інтернеті з метою управління іміджем книгозбірні.

У розробленні й обґрунтуванні вихідних положень, категорій та понять актуальної освітньо-професійної програми «Медіакомунікації та діджитал продакшн» важливим є загальний алгоритм її проектування як педагогічної системи. Так, алгоритм розробки ОПП з журналістики в Одеському національному політехнічному університеті представлено в статті Н. Баландіної та В. Кубко (2021). Дослідниці висвітлили процес проектування в його базових засадах: визначення потреби в освітній програмі, формулювання цілей освіти з урахуванням місії та стратегії університету, концепції його інноваційного розвитку; виділення оригінальності (особливостей) програми, з'ясування інтересів суб'єктів освітнього процесу, насамперед студентської та академічної спільнот, і зовнішніх зацікавлених сторін; розкриття напрямів розвитку спеціальності та потреб бізнесу, урахування галузевого й регіонального контекстів, а також досвіду вітчизняних та іноземних програм; добір освітніх компонентів і відповідних форм та методів навчання й оцінювання, належних матеріально-технічних та інформаційних ресурсів, що сукупно забезпечує досягнення результатів навчання, визначених Стандартом вищої освіти. Відзначимо універсальність представленою алгоритму і необхідність його дотримання також і в розробці ОПП «Медіакомунікації та діджитал продакшн».

Не маючи змоги надати повний аналіз усіх праць, у яких представлено міркування та висновки щодо медіакомунікативної діяльності сучасних бібліотек у всіх аспектах, слід зазначити, що згадані та інші наукові публікації акцентують на необхідності розвитку бібліотек у цифровому просторі саме в їх медіакомунікативному та інформаційно-ресурсному аспектах.

Мета статті – здійснити обґрунтування теоретико-методичних заasad розроблення міждисциплінарної освітньо-професійної програми «Медіакомунікації та діджитал продакшн» за спеціальністю «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа».

Виклад основного матеріалу дослідження. Термін «медіакомунікації», який раніше застосовувався переважно у сфері журналістики для опису взаємодії будь-яких суб'єктів суспільної діяльності із засобами масової інформації, потребує поглибленого розгляду щодо правомірності його застосування до спеціальності ІБАС.

Узагальнюючий підхід до розуміння медіакомунікацій запропонував В. Різун: «Масове спілкування передбачає вихід комуніканта за межі своєї соціальної групи на загал з метою залучення до свого соціального поля інших людей незалежно від їхнього соціального статусу. Масове спілкування має не персональний, а публічний характер. Крім того, воно одновекторне, природа його суб'єктно-об'єктна (не плутати з суб'єктно-об'єктним та суб'єктно-суб'єктним підходами в науці про масове спілкування). Масове спілкування піднімається до рівня системи дій, а то й перетворюється у масово-комунікаційну діяльність. Тобто воно більш організоване, ніж персональне, усвідомлюване, плановане» (Різун, 2013).

У цьому разі слід зазначити: у бібліотечній діяльності масове спілкування не одновекторне, воно апіорі є суб'єкт-суб'єктним у будь-яких проявах та видах соціально-комунікативної діяльності бібліотечного фахівця.

Багатозначний термін «медіа» у дослідженнях тлумачиться, здебільшого, як сукупність засобів передавання, зберігання та відтворення інформації (у сучасних умовах йдеться переважно про цифрові засоби). Стосовно бібліотечної діяльності дослідники вказують на невіддільність медіапростору сучасної бібліотеки від її соціокультурної місії та гуманістичних функцій. У статті С. Хрущ наведено таке його визначення: «Інноваційний медіапростір сучасної бібліотеки – це сформована в процесі цифрових трансформацій сукупність техніко-технологічних та програмних засобів бібліотечної діяльності, спрямованих на задоволення інформаційних та соціокомунікативних потреб громадян, зумовлених їх професійною, громадською діяльністю, навчанням, дозвіллям, побутом, завданнями особистісного зростання та спілкування» (Хрущ, 2022).

Медіапростір сучасної бібліотеки нині представлено широким спектром кросплатформових, програмних засобів, сервісів та технологій (хмарних, мобільних), поміж яких можна виокремити соціальні мережі, блогосферу, сайти бібліотек, які сприяють розвитку віртуальних спільнот у вебпросторі. Дослідники наголошують, що «цифрові кому-

нікації — технологічний базис формування медіакомунікацій, які векторують хід створення, опрацювання та трансляції, обміну інформацією в індивідуальному, груповому, масовому форматах у різних каналах масових комунікацій за допомогою вербальних/невербальних, візуальних, аудіо-, аудіовізуальних, засобів веб-комунікацій» (Мар'їна, 2017, с. 45).

Звертаючи увагу на деякі аспекти глобального охоплення аудиторії медіаконтентом і спрямовуючи науковий пошук на означення векторів розвитку діяльності бібліотек у процесах створення, використання та транслявання цифрового контенту, дослідниця О. Мар'їна (2017) зазначає, що головною особливістю інновацій сучасної контент-індустрії є виокремлення модулів інформаційного контенту, власне, «інтелектуального» цифрового контенту, що створюється професіоналами — авторами, науковцями, видавцями, інформаційними агенціями, бібліотеками, ЗМІ, аудіо- та продакшн-студіями, медіабрендами, медіахолдингами тощо.

У контексті акцентування в медіакомунікаціях процесів створення, поширення та обміну інформацією звернемось до терміна «діджитал продакшн» у назві ОПП. Буквальне його значення — *цифрове виробництво*, яке охоплює багато сфер — вебдизайн, програмування, створення мобільних додатків і, власне, продукування широкого спектра видів цифрового контенту для поширення у вебсередовищі.

Екстраполюючи цей термін на сферу бібліотечно-інформаційної діяльності, слід підкреслити, що цифрове виробництво є важливим напрямом реалізації сучасною бібліотекою її медіакомунікативних функцій. На прикладі роботи Наукової бібліотеки КНУКіМ це — рекламні кампанії, брендинг, ведення груп у соцмережах, буктрейлери, віртуальні екскурсії, лонгріди, електронні журнали, презентації, відеоновини, які забезпечують медіаприсутність бібліотеки у цифровому середовищі.

Практика діяльності багатьох наукових бібліотек свідчить про опанування ними нової моделі бібліотечного виробництва та сервісів — «Бібліотечне видавництво» (Library Publishing) — надання цифрових публікаційних послуг. Зміст і шляхи розвитку такої моделі всесторонньо розкрито в працях Т. Колесникової (2015).

Таким чином, висвітлений вище зміст медіакомунікаційної діяльності та цифрового виробництва бібліотек дозволяє висновувати щодо об'єктивної необхідності й затребуваності на ринку праці підготовки фахівців за освітньою програмою «Медіакомунікації та діджитал продакшн» у межах спеціальності ІБАС.

Основними вихідними положеннями актуальності й обґрунтованості запровадження освітньої програми «Медіакомунікації та діджитал продакшн» з означеної спеціальності є:

- цифровізація бібліотечної справи;
- розвиток медіасередовища сучасної бібліотеки;
- широкий спектр цифрових продуктів та послуг, що виробляють сучасні бібліотеки.

Свідченням наявності тренду в підготовці фахівців із медіакомунікацій для інформаційної, бібліотечної та архівної сфер є запропонована Національною академією керівних кадрів культури і мистецтв освітньо-професійна програма «Інформаційна діяльність та медіакомунікації» за спеціальністю «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа». Основний фокус цієї освітньої програми окреслено як формування висококваліфікованого фахівця для інформаційної, бібліотечної та архівної справи, зорієнтованого на сучасні виклики цифрового суспільства. Особливістю ОПП зазначено міждисциплінарну та багатопрофільну підготовку конкурентоспроможних, висококваліфікованих фахівців, зорієнтовану на реалізацію професійного потенціалу у сфері інформаційної, бібліотечної та архівної справи.

Водночас аналіз переліку спеціальних (фахових) компетентностей у ОПП «Інформаційна діяльність та медіакомунікації» не надав змоги виявити міждисциплінарні компетентності, які відображали б багатопрофільність діяльності майбутнього фахівця в галузі медіакомунікацій, а перелік наведених у програмі компетентностей є аналогічним Стандарту освіти за спеціальністю ІБАС (*Стандарт вищої освіти України: перший (бакалаврський) рівень, 2018*).

Зважаючи на необхідність формування міждисциплінарного фокусу ОПП «Медіакомунікації та діджитал продакшн», звернімось до змісту освітньо-професійних програм «Медіакомунікації» за спеціальністю 061 «Журналістика», запропонованих закладами вищої освіти України.

Так, освітньо-професійна програма «Медіакомунікації» Запорізького національного університету (*ОПП «Медіакомунікації» другого (магістерського) рівня за спеціальністю 061 «Журналістика»*) об'єктом вивчення та діяльності майбутнього фахівця визначає широкий спектр новітніх феноменів масово-комунікаційної діяльності, зокрема візуальні й цифрові медіа, сучасні соціально-комунікаційні й комунікативні технології, цифрові й медіатехнології, медіаменеджмент, медіавиробництво.

Поміж наведених у програмі професійних компетентностей фахівця означимо:

- здатність критично осмислювати проблеми в професійній масмедійній діяльності на межі предметних галузей;
- уміння професійно налагоджувати комунікативну політику органів державного управління, бізнесструктур, інститутів громадянського

- суспільства, виробляти інноваційний медіапродукт, застосовуючи дієві форми його просування на інформаційний ринок;
- спроможність застосовувати принципи стратегічного менеджменту комунікацій, управляти інформаційними потоками / каналами / ресурсами, застосовуючи науковий та креативний підходи;
 - здатність реалізовувати суспільно важливі медіапроекти в режимі браку часу, в умовах неповної чи недостатньої інформації та суперечливих вимог;
 - уміння інтегрувати в конкретний медіапродукт / медіапроект мультидисциплінарні знання, демонструвати високі професійні навички в процесі створення різноаспектного за змістом інформаційного продукту – PR-, рекламної комунікації, онлайн-медіа.

Такими, що відповідають специфіці діяльності фахівця за досліджуваною нами спеціалізацією «Медіакомунікації та діджитал продакшн» і сутнісно доповнюють соціально-комунікативну та інформаційно-технологічну її компоненти в межах спеціальності ІБАС, є складові ОПП «Медіакомунікації» спеціальності 061 «Журналістика», запропонованої Українським католицьким університетом (*Освітньо-професійна програма «Медіакомунікації» другого (магістерського) рівня вищої освіти*). У представленій освітній програмі метою є підготовка професійних фахівців, котрі володіють знаннями, уміннями, навичками та компетентностями з теорії медіакомунікацій та медіауправління, новітніх медіа; інструментами соціальних, маркетингових і стратегічних комунікацій; здатні застосовувати знання в комунікативному секторі цифрового та мультимедійного сегмента. Основним фокусом спеціалізації є базова підготовка в системі комунікацій, медіа, цифрових індустрій, медіааналітики та управління для роботи в комунікативному секторі цифрового й мультимедійного ринку.

Не продовжуючи подальший аналіз значної кількості представлених на теренах Інтернету освітньо-професійних програм «Медіакомунікації» за спеціальністю 061 «Журналістика», зазначимо, що сформульовані в розглянутих вище ОПП компетентності майбутнього фахівця доповнюють і перебувають у взаємозв'язку із профілем освітньої спеціальності «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа» та професійною діяльністю бібліотечного фахівця і можуть слугувати основою формування міждисциплінарної програми «Медіакомунікації та діджитал продакшн» за означеною спеціальністю.

Міждисциплінарний вектор підготовки фахівця з медіакомунікацій та діджитал продакшн у межах спеціальності ІБАС зумовлюється суттєвими і домінуючими в моделі діяльності майбутнього фахівця взаємозв'язками й взаємовідношеннями між предметами професійної

діяльності, серед яких нині домінують соціальна та медіакомунікація, цифровий медіапростір бібліотек, цифрові інформаційні ресурси (їх створення, поширення, акумулювання, зберігання, архівування та доступ у будь-яких форматах), продукти та послуги.

Підсумовуючи вищевикладене, представимо такі узагальнення щодо вихідних положень, які визначають зміст ОПП «Медіакомунікації та діджитал продакшн» за спеціальністю ІБАС:

1. Ключовою тенденцією спрямування змісту підготовки фахівців є цифровізація суспільства і, зокрема, бібліотечно-інформаційної діяльності.

2. Єдність і взаємоузгодженість визначених у змісті ОПП концептів — «медіакомунікації» та «цифрове виробництво» (digital production) надають змоги визначити наступні закономірності її побудови:

- мета підготовки фахівців відповідає сучасному стану і тенденціям цифровізації інформаційної, бібліотечної та архівної справи, розвитку технологій цифрового виробництва в документно-інформаційній сфері діяльності;
- зміст освіти фахівців, її комплексне і міждисциплінарне спрямування, зумовлене конвергентністю сучасних видів професійної бібліотечно-інформаційної діяльності, пов'язаний із розвитком медіакомунікаційного вектору в діяльності сучасних бібліотек, активним продукуванням ними цифрового контенту та розвитком цифрового виробництва інформаційних продуктів та послуг.

Означені закономірності спрямовують процес навчання на осмислення складних явищ цифровізації та медіатизації сучасної бібліотечної галузі, дозволяють виявити специфіку предметної сфери професійної діяльності та спеціалізації майбутнього фахівця, локалізованої в межах освітньо-професійної програми.

Викладені міркування щодо концептуальної ідеї впровадження міждисциплінарної ОПП та виявлення змісту її ключових понять дозволяють означити основну сентенцію, відповідно до якої формулюється мета і може розглядатись педагогічна доцільність підготовки фахівця: цифровізація суспільства супроводжується якісним перетворенням комунікативного простору діяльності інституцій, що векторують створення, поширення, акумулювання, зберігання, архівування, доступ до інформації та знань.

Зберігаючи стабільність основних концептів у змісті бібліотечно-інформаційної освіти за постійного її оновлення відповідно до оновлення цифрових технологій, теорії й практики функціонування документно-комунікаційних структур, окреслені вихідні ідеї стимулюють подальшу дослідну діяльність щодо розвитку освітнього контенту

фахової профілізації фахівців відповідно до швидкозмінюваних соціально-економічних та інформаційно-технологічних умов.

Висновки. Педагогічна доцільність підготовки фахівця зі спеціалізації «Медіакомунікації та діджитал продакшн» у межах спеціальності «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа» зумовлюється найбільш суттєвими і домінуючими в моделі діяльності майбутнього спеціаліста зв'язками й відношеннями між концептами, які зумовлюють зміст спеціальності «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа» і пропонованої освітньо-професійної програми. Такими концептами в структурі підготовки спеціалістів є соціальна та медіакомунікація, цифровий медіапростір бібліотек, цифрові ресурси (їх створення, розповсюдження, акумулювання, зберігання, архівування та доступ у будь-яких формах).

Мета підготовки фахівців відповідає сучасному стану і тенденціям цифровізації інформаційної, бібліотечної та архівної справи, розвитку цифрового виробництва в документно-інформаційній сфері діяльності.

Зміст освіти фахівців, його комплексне і міждисциплінарне спрямування зумовлено конвергентністю сучасних видів професійної бібліотечно-інформаційної діяльності, пов'язано із розвитком медіакомунікацій у діяльності сучасних бібліотек, активним продукуванням ними цифрових інформаційних продуктів та послуг.

Список посилань

- Баландіна, Н. & Кубко, В. (2021). Досвід проектування освітньої програми з журналістики в Одеському національному політехнічному університеті. *Вісник Книжкової палати*, 4, 35–41.
- Давидова, І. (2014). Бібліотека як комунікаційна система. *Місце і роль бібліотек у формуванні національного інформаційного простору: міжнародна наукова конференція* (Київ, 21–23 жовтня, 2014 р.). <http://conference.nbuv.gov.ua/report/view/id/312>.
- Колесникова, Т. О. (2015). Цифрові сервіси бібліотек ВНЗ із забезпечення розвитку науки. *Бібліотеки ВНЗ України у процесі імплементації Закону «Про вищу освіту» та інформатизації суспільства: матеріали Всеукраїнської наукової конференції* (Івано-Франківськ, 16–19 черв. 2015 р.), НТБ ІФНТУНГ (С. 147–160).
- Лобузін, І. В. (2014). Цифровий комплекс сучасної наукової бібліотеки. *Реєстрація, зберігання і обробка даних*, 16, 2, 100–113.
- Мар'їна, О. Ю. (2017). *Бібліотеки України в цифровому медіапросторі теоретико-методологічні засади розвитку*. [Дисертація доктора наук, Харківська державна академія культури].
- Маранчак, М. М. (2021). *Стратегія репутаційного інтернет-маркетингу публічних бібліотек України*. [Автореферат дисертації кандидата наук].

- Наукова бібліотека Київського національного університету культури і мистецтв. Цифрові продукти / Digital products. <http://lib.knukim.edu.ua/media-produkti/>.
- Освітньо-професійна програма «Інформаційна діяльність та медіакомунікації» Першого (бакалаврського) рівня вищої освіти за спеціальністю 029 «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа» галузі знань 02 Культура і мистецтво. Кваліфікація: Бакалавр з інформаційної діяльності та медіа комунікації (2022). *Національна академія керівних кадрів культури і мистецтв*. https://nakkim.edu.ua/images/Instytutu/in_prakt_kulturolohii/K_kulturolohii_informats_kom/OPP_029_Informatsiina_diialnist_ta_mediakomunikatsii_2022.pdf.
- Освітньо-професійна програма «Медіакомунікації» Другого (магістерського) рівня вищої освіти за спеціальністю 061 Журналістика галузі знань 06 Журналістика. *Запорізький Національний університет*. http://sites.znu.edu.ua/public_discussions/2020/12/_med_akomun_kats_yi_.pdf.
- Освітньо-професійна програма «Медіакомунікації» Другого (магістерського) рівня вищої освіти за спеціальністю 061 «Журналістика» галузі знань 06 Журналістика. Кваліфікація: Магістр із медіакомунікацій (2018). *Український католицький університет*. <https://s3-eu-central-1.amazonaws.com/ucu.edu.ua/wp-content/uploads/2018/10/Profil-osvitnoyi-programy-Mediakomunikatsiyi-spetsialnosti-061-ZHurnalistyka-magistr.pdf>.
- Різун, В. (2013). До постановки наукової проблеми про особливий статус медіакомунікацій (масового спілкування) в системі соціальних комунікацій. *Діалог*, 16, 258–267.
- Сісіна, Л. (2021). Комунікативний простір бібліотеки початку XXI ст. *Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського*, 60, 220–234.
- Стандарт вищої освіти України: перший (бакалаврський) рівень, галузь знань 02 Культура і мистецтво, спеціальність 029 Інформаційна, бібліотечна та архівна справа: затверджено і введено в дію Наказом Міністерства освіти і науки України від 12.12.2018 р. № 1378. (2018). *Міністерство освіти та науки*. <https://mon.gov.ua/storage/app/media/vishcha-osvita/zatverdzeni%20standarty/2021/07/28/029-Inform.bibliot.ta.arkh.spr-bakalavr.28.07.pdf>.
- Хрущ, С. (2022). Інноваційний медіапростір сучасної бібліотеки: аксіологічні орієнтири функціонування. *Український журнал з бібліотекознавства та інформаційних наук*, 9, 70–78. *Library Publishing*. <https://www.sciencedirect.com/topics/computer-science/library-publishing>.

References

- Balandina, N., & Kubko, V. (2021). Experience in designing an educational program in journalism at Odesa National Polytechnic University. *Visnyk Knyzhkovoï palaty*, 4, 35–41. [In Ukrainian].

- Davydova, I. (2014). Library as a communication system. *The place and role of libraries in the formation of the national information space: Proceedings from International Scientific Conference*. (Kyiv, October 21–23, 2014). conference.nbu.gov.ua. <http://conference.nbu.gov.ua/report/view/id/312> [In Ukrainian].
- Educational and professional program “Information activities and media communications” of the first (bachelor’s) level of higher education in the specialty 029 “Information, library and archival work” in the field of knowledge 02 Culture and Art. Qualification: Bachelor of Information Activities and Media Communication. National Academy of Managers of Culture and Arts. *National Academy of Management Personnel of Culture and Arts*. https://nakkim.edu.ua/images/Instytutu/in_prakt_kulturolohii/K_kulturolohii_informats_kom/OPP_029_Informatsiina_diiialnist_ta_mediakomunikatsii_2022.pdf [In Ukrainian].
- Educational and professional program “Media Communications” of the Second (master’s) level of higher education in specialty 061 “Journalism” field of knowledge 06 Journalism. Qualification: Master of Media Communications. *Ukrainian Catholic University*. <https://s3-eu-central-1.amazonaws.com/ucu.edu.ua/wp-content/uploads/2018/10/Profil-osvitnoyi-programy-Mediakomunikatsiyi-spetsialnosti-061-ZHurnalistyka-magistr.pdf> [In Ukrainian].
- Educational and professional program “Media Communications” of the Second (master’s) level of higher education, specialty 061 Journalism, field of knowledge 06 Journalism. *Zaporizhzhia National University*. http://sites.znu.edu.ua/public_discussions/2020/12/_med_akomun_kats_yi_.pdf [In Ukrainian].
- Khrushch, S. (2022). Innovative media space of the modern library: axiological guidelines of functioning. *Ukrainskyi zhurnal z bibliotekoznavstva ta informatsiinykh nauk*, 9, 70–78. [In Ukrainian].
- Kolesnykova, T. O. (2015). Digital services of university libraries to ensure the development of science. *Libraries of Ukrainian universities in the process of implementing the Law “On Higher Education” and information society”: Proceedings from Proceedings of All-Ukrainian Conference*. (Ivano-Frankivsk, June 16–19, 2015). (pp. 147–160). [In Ukrainian].
- Library Publishing*. <https://www.sciencedirect.com/topics/computer-science/library-publishing> [In English].
- Lobuzin, I. V. (2014). Digital complex of the modern scientific library. *Reiestracia, zberighannia i obrobka danykh*, 16, 2, 100–113. [In Ukrainian].
- Maranchak, M. M. (2021). *Reputational Internet Marketing Strategies of Public Libraries of Ukraine*. [Extended abstract of Candidate’s thesis, Kyiv National University of Culture and Arts]. [In Ukrainian].
- Marina, O. Ju. (2017). *Libraries of Ukraine in the digital media space: theoretical and methodological principles of development*. [Thesis of Doctor of Science, Kharkiv State Academy of Culture]. [In Ukrainian].

- Rizun, V. (2013). Before posing a scientific problem about the special status of media communications (mass communication) in the system of social communications. *Dialogh*, 16, 258–267 [In Ukrainian].
- Scientific library of the Kyiv National University of Culture and Arts. Digital products. *Scientific Library of Kyiv National University of Culture and Arts*. <http://lib.knukim.edu.ua/media-produkti/>. [In Ukrainian].
- Sisina, L. (2021). The communicative space of the library at the beginning of the XXI century. *Naukovi pratsi Natsionalnoi biblioteky Ukrainy imeni V. I. Vernadskogho*, 60, 220–234. [In Ukrainian].
- Standard of higher education of Ukraine: first (bachelor's) level, field of knowledge 02 Culture and art, specialty 029 "Information, library and archival business": approved and put into effect by the Order of the Ministry of Education and Science of Ukraine from 12.12.2018 No. 1378. *Ministry of Education and Science of Ukraine*. <https://mon.gov.ua/storage/app/media/vishchaosvita/zatverdzeni%20standarty/12/21/029-informatsiynabibliotekna-ta-arkhivna-sprava-bakalavr.pdf> [In Ukrainian].

Надійшла до редколегії 28.07.2022

<https://doi.org/10.31516/2410-5333.062.071>

УДК 378.147:02

В. І. Маслак

доктор історичних наук, професор, Кременчуцький національний університет імені Михайла Остроградського, м. Кременчук, Україна
vimaslak2017@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0002-2898-2400>

О. М. Тур

доктор наук із соціальних комунікацій, професор, Кременчуцький національний університет імені Михайла Остроградського, м. Кременчук, Україна
oktur@ukr.net
<https://orcid.org/0000-0002-8094-687X>

В. В. Шабуніна

кандидат філологічних наук, доцент, Кременчуцький національний університет імені Михайла Остроградського, м. Кременчук, Україна
shabuninaviktoria@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0001-7957-3378>

КОНЦЕПЦІЯ ПІДГОТОВКИ БІБЛІОТЕЧНИХ ФАХІВЦІВ ЛЕВКА БИКОВСЬКОГО

Розкрито зміст навчальних програм курсів з книгознавства, бібліографії та бібліотекознавства видатного українського книгознавця Левка Биковського, які він викладав на початку 1930-х рр. на Вищих бібліотечних курсах при Варшавській публічній бібліотеці. З'ясовано, що тематичні розділи курсу укладено за єдиним дидактичним принципом. Підкреслено, що кожний розділ містить змістовну програму курсу та ґрунтовний список літературних джерел, а також методичні рекомендації з наукової організації праці, ергономіки тощо. Змістові модулі та тематичні блоки книгознавчої, бібліотекознавчої й бібліографічної складових навчальної програми свідчать про високий рівень теоретичної, практичної підготовки польських бібліотекарів у 1930-х рр. Висловлено припущення, що оволодіння запропонованими програмами було достатнім підґрунтям для успішної професійної реалізації випускника курсів.

Ключові слова: *бібліотечна освіта, книгознавство, бібліографія, бібліотекознавство, Варшавська публічна бібліотека, Левко Биковський.*

V. Maslak

Doctor of Historical Sciences, professor, Mykhailo Ostrohradskyi Kremenchuk National University, Kremenchuk, Ukraine

O. Tur

Doctor of Sciences in Social Communications, professor, Mykhailo Ostrohradskyi Kremenchuk National University, Kremenchuk, Ukraine

V. Shabunina

Candidate of Philological Sciences, assistant professor, Mykhailo Ostrohradskyi Kremenchuk National University, Kremenchuk, Ukraine

1 This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0 International License.

LEVKO BYKOVSKYI'S TRAINING CONCEPT OF LIBRARY SPECIALISTS

Problem statement. Modern Ukrainian society is changing as a result of irreversible demographic, intellectual and cultural losses. The tasks of reconstruction and development of the country cause new challenges for the educational, scientific and industrial sectors. Resistance to Russian expansion requires innovations in information activities too. The transformation of the public role of library institutions is observed. There is a need to transform libraries into modern socio-cultural institutions that fully meet today's requirements of a society. The key to successful changes in the library industry is the improvement of its staffing and effective innovative management. This, in turn, requires a thorough analysis of the national and global experience of librarians.

The purpose of the research is to study the curricula on book studies, bibliography and librarianship, which were used in Librarianship higher course for librarians at the Warsaw Public Library.

The methodology of this study is based on a complex approach, that combines both general scientific and problem-specific methods. Among them there are methods of systematization, data processing, terminological analysis, generalization, as well as logical, descriptive, historical-genetic, and retrospective ones.

The results. The curricula on book studies, bibliography and librarianship, used in Librarianship higher course for librarians at the Warsaw Public Library, are concluded according to a single principle. Each course contains a curriculum and a thorough list of literary sources, as well as methodological recommendations on the scientific organization of work, ergonomics, etc. The curricula are divided into content modules and thematic blocks. The authors assume that mastering the proposed curricula was a sufficient basis for the successful professional implementation of the course graduate.

The scientific novelty of the study lies in a comprehensive study of the dynamics of the library field development and the librarians training experience with the aim of borrowing the best elements of it into the modern educational process and abandoning unsuccessful methods.

The practical significance lies in the attempt to focus attention on the training curricula for librarians at the Warsaw Public Library, developed by scientists of the Ukrainian diaspora, who in the period of the 20-30s of the XX century were the leaders of the library industry, since in the Soviet Union bibliography, like a number of similar educational courses, were in decline.

Conclusions. The analyzed brochure, despite its small volume, is quite informative. Its author emphasizes the need to write a textbook on library science and at the same time points out its practical significance for the scientific studies of graduate students, the effective work of librarians and their managers. In addition to the idea of librarians at that time, the brochure indirectly gives us information about the life and activities of Ukrainians in emigration, as well as the level of development of the centers of Ukrainianism, in particular in the city of Kalisz, illustrates the relations between the scientific communities of the Ukrainian diaspora and post-Soviet Ukraine. Any scientific papers containing extensive bibliographic lists serve as reference points for scientific research activities since, unfortunately, library funds suffer irreversible losses after the horrors of war.

Keywords: *library education, bibliography, library science, Warsaw Public Library, Levko Bykovskiy.*

Постановка проблеми. Повномасштабна російська агресія оголила велику кількість глобальних проблем, спонукавши до їх ґрунтовного аналізу та певних висновків:

- в українському суспільстві повністю розвіяно міф про велич російської культури;
- «руській мір» засвідчив свою нежиттєздатність, продукуючи нелюдів, для яких загальнолюдські цінності нічого не варті;
- український народ вчергове довів своє право на окремішність, самобутність, власну історію, державність, мову, культуру тощо;
- успіхам українців на інтелектуальному фронті сприяли ментальні відмінності, давні звичаї, традиції та практики в освітній, науковій і соціокультурній діяльності;
- у боротьбі проти російської агресії об'єдналися всі громадяни України, світова спільнота, державні й наукові установи, ЗСУ, Нацгвардія, Сили територіальної оборони, ЗВО, соціокультурні інституції, зокрема архіви, музеї, бібліотеки.

Війна поставила перед українською нацією неймовірно складні, але надзвичайно важливі завдання, які потребують консолідації зусиль мільйонів людей, тисяч установ, десятків міністерств, відомств і департаментів.

Сучасне українське суспільство змінюється внаслідок незворотних демографічних та інтелектуально-культурних втрат, зростає проблема долучення до активного суспільного життя людей з особливими потребами, психологічний стан соціуму потребує поширення традиції емпатії, завдання відбудови та розвитку країни зумовлюють нові виклики освітній, науковій галузям і промисловості, протистояння російській експансії потребує інновацій в інформаційній діяльності.

Актуальність теми дослідження зумовлена трансформацією суспільної ролі бібліотечних установ, необхідністю перетворення бібліотек на сучасні соціокультурні інституції, що повною мірою відповідають сучасним потребам. Слід зазначити, що йдеться не лише про національні чи регіональні наукові бібліотеки, а й про відомчі, сільські, освітянські. Прикладом вдалого перетворення селищної бібліотеки на поліфункціональний smart-простір може слугувати Центральна районна бібліотека ім. Олесея Гончара в смт. Козельщина (*У Козельщині відкривається сучасний Smart-простір*, 2022).

Запорукою успішних змін у бібліотечній галузі є вдосконалення її кадрового забезпечення та ефективний інноваційний менеджмент, що, водночас, потребує ґрунтовного аналізу вітчизняного й світового досвіду підготовки фахівців для бібліотечної сфери.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Усебічному вивченню динаміки розвитку бібліотечної галузі та практик підготовки працівників для бібліотечних установ з метою залучення кращого досвіду реалізації базових освітніх стандартів присвячені наукові розвідки таких дослідників, як Л. Бутко (Бутко та ін., 2020), Д. Василенко (2020), А. Гуменчук (2021), Л. Загородня (2016), Н. Коржик (Коржик, 2017), В. Маслак (2018), Ж. Осіковіч (2020), А. Соляник (2017) та ін. Водночас дослідження історичних витоків української бібліотекознавчої освіти не втрачає своєї актуальності, оскільки дозволяє довести її унікальність та європейськість векторів розвитку.

Мета статті — розкрити зміст та структуру концепції курсової підготовки бібліотекарів видатного українського книгознавця Л. Биковського.

Виклад основного матеріалу дослідження. Увагу авторів статті своєю ексклюзивною інформаційною цінністю привернула невелика брошура Л. Биковського «Книгознавство, бібліографія та бібліотекознавство» (1933), у якій він виклав зміст фахових дисциплін, які викладав в той час на вищих бібліотечних курсах, що були організовані в 1931–1932 рр. при Варшавській публічній бібліотеці і передбачали «45 двогодинних відчитів» (3 сучасні кредити — прим. авторів). Окрім навчальних програм курсів з книгознавства, бібліографії та бібліотекознавства, у брошурі вміщені змістовні списки джерел, методичні рекомендації з наукової організації праці, ергономіки тощо.

За реквізитами останньої сторінки відомо, що автор працював над навчально-методичним виданням з 5 серпня 1932 р. до 25 лютого 1933 р. (більш ніж піврічна праця над 30 сторінками тексту свідчить про ретельну та відповідальну роботу). Протягом березня-квітня 1933 р. в друкарні Українського товариства допомоги емігрантам з України в м. Каліш було видано 500 примірників цих навчально-методичних матеріалів. При цьому зазначено, що «Складав і ламав» Г. Куттнер (редагування, верстка, коректура — прим. авторів)», «Сторінку титульну проектував і складав» так само він; «Відбивав на машині Стефан Худзік» (Биковський, 1933).

Видання побачило світ у м. Каліш (не плутати з українським Калушем, що на Івано-Франківщині), яке розташоване за 236 км на захід від Варшави, належить до Великопольського воєводства і є одним із найстаріших міст Речі Посполитої (щонайменше з XIII ст. воно мало Магдебурзьке право). Після здобуття Польщею незалежності в Каліші створено табір для інтегрованих вояків Армії УНР, які започаткували центр українства за кордоном. Їх зусиллями організовано курси для малописьменних, історичні комісії, оркестри, хори, школа танцю, видавалися

часописи «Залізний стрілець», «Нове слово», «За Україну», «Джерело», «Військовий вісник», «Веселка». Крім того, у місті діяли літературно-артистичне товариство та культурний центр «Хата козака». Зважаючи на це, поява означеної брошури в Каліші є цілком закономірною.

Л. Биковський, перебуваючи з 1921 р. в еміграції, сам закінчив курси бібліотекознавства при Варшавській публічній бібліотеці (1921–1922 рр.), потім працював у цій бібліотеці, обіймаючи з 1928 р. посаду завідувача відділу комплектування, а в 1942–1944 рр. — директора бібліотеки.

Дітяч, розробляючи зміст вступу до книгознавства та бібліографії, базувався на науковому доробку чеського книгознавця Л. Жівного, у вступі до бібліотекознавства використовував напрацювання Л. Хавкіної. Програми трьох означених курсів укладено за єдиним принципом, вони містять змістові модулі та тематичні блоки, пронумеровані буквами й римськими цифрами (для нумерації тем використано арабські цифри), а також списки рекомендованої літератури.

«Вступ до книгознавства» містить шість тем і список літератури. Перша тема присвячена виникненню поняття «книгознавство» (бібліологія), друга розкриває історичний розвиток науки про книгу, де автор виокремлює добу бібліографії, добу бібліотекознавства та добу книгознавства (Биковський, 1933). Третя тема описує розвиток книгознавства в Україні, четверта — розглядає теорію книгознавства М. Лисовського. Найбільша за обсягом п'ята тема характеризує теорію книгознавства чеського вченого Л. Жівного. Під час вивчення цієї теми слухачі курсів ознайомлювались з основною термінологією, предметом, обсягом, завданнями та цілями курсу, а також із методологією й систематикою (принципами впорядкування друкованої продукції, технологіями виготовлення, зберігання, поширення текстів). За Л. Жівним, бібліологія поділяється на загальну (теоретична наука про графічні документи) та спеціальну (книгознавство), яка має «два відділи» — теоретичний і практичний.

Цікаво, що в тематичному модулі А до спеціальної віднесено фізичальну (оглядову — прим. авторів) бібліологію, яка охоплює книгу (документ) як об'єкт вивчення, знання про матеріали для друку й письма; палеографію (науку про історію письма та його еволюцію); неографію, до якої долучено каліграфію, стенографію, криптографію, семографію (значкове письмо)); історію друкарства, оснащення типографії; мімеографію (використання друкарської машинки); телеграфічне письмо. Слухачі також вивчали тевхологію (науку про оправи), аналізували документи (як друковані, так і рукописні), визначали їх автентичність, походження, вид, період створення (бібліологічна морфологія). Для

закріплення теоретичних знань були передбачені «відділи практичні»: слухачі опановували технології виготовлення письмен та друку, бібліологічну графіку, багатства мови («красне писання» — від слов'янського «красивий, гарний»), розвивали вміння виготовлення мап (картографія), оволодівали інтролігаторством (техніки виготовлення оправи, палітурки).

Другий підрозділ курсу розглядає книгу як організований агрегат і містить питання укладання описів, створення книжкових збірок, акцентує на музейних книгозбірнях. У ньому також висвітлено положення про бібліогеографію. Для формування практичних навичок передбачено виконання процесів каталогізації, опис бібліотечних фондів, особливостей функціонування музейних зібрань, порядок поширення та охорони книг. Цікаво, що слухачі ознайомились з принципами бібліотекономії, тобто принципами комплектування та організації бібліотечного фонду.

Третій підрозділ програми курсу присвячений питанням книгознавчої біології і містить знання про бібліопатології. Після вивчення цього матеріалу від слухачів потребувалось умінь орієнтуватися в шкідниках книг (письмових джерел загалом), методиках запобігання поширенню інфекційних захворювань за посередництвом книги.

Тематичний модуль «Б» надає уявлення про нефізикальну (або ідеологічну) бібліологію. Перший його підрозділ присвячений бібліопсихології, що вчить бібліотекаря орієнтуватися в психології автора і читача (практичні навички). Другий підрозділ модуля спрямовано на оволодіння слухачами статистичними методами, а також розуміння ними педагогічного, соціального та народногосподарського значення книги (бібліологія соціологічна).

Третій підрозділ, «Бібліологічне право», передбачає оволодіння знаннями з авторського і видавничого права, правилами цензури, а також орієнтування в «книгарських концесіях», розуміння поняття «обов'язкові примірники», ознайомлення з процедурою утилізації книг.

Четвертий підрозділ, «Книгознавство історичне і літературне», охоплює всі спеціальні галузі цієї сфери — від появи писемності до формування фондів бібліотек та їх каталожних описів.

П'ятий підрозділ модуля присвячено книгознавчій естетиці й передбачає вивчення технологій оздоблення як рукописних, так і друкованих текстів. Цікавим, на наш погляд, є питання бібліофільства. Доволі актуальна проблема нині — привчити молодь до бібліотеки, прищепити дітям любов до книги та читання, долаючи конкуренцію Інтернету. Сучасні бібліотекарі застосовують для цього різноманітні методи — від культурно-мистецьких заходів до пет- та каністерапії (pet — англ. «улюблена тварина», canis — лат. «собака»).

Завершує п'яту тему VI підрозділ, який репрезентує знання про книгознавчу логіку, систематику, таксономію. Від слухача потребується оволодіння різноманітними підходами до класифікації писемної продукції.

Заключна шоста тема книгознавчої навчальної програми висвітлює сучасний (на початок 30-х рр. XX ст. — прим. авторів) стан книгознавства, відзначає визначних діячів галузі, тенденції її розвитку, подає огляд найновіших публікацій, пропонує перелік профільних товариств, інститутів, шкіл, музеїв, бібліотек.

Список літератури складається з двох частин — «української» та «чужоземної». До переліку першої увійшли праці, видані українською й російською мовами (одна, присвячена українській бібліотеці після революції 1917 року, — французькою), видрукувані в Києві, Львові та Празі. Друга містить твори російських, радянських, литовських, польських і чеських авторів.

Аналізуючи «Вступ до книгознавства» як першу з трьох програм, які досліджуються, слід наголосити, що програма базувалася на системному підході до підготовки бібліотекарів, методика викладання поєднувала формування як теоретичних знань, так і практичних умінь і навичок (*hard skills* — англ. «жорсткі навички», за сучасною термінологією), наукова та освітня проблематика була достатньо розлогою й охоплювала найрізноманітніші галузі знань — від бібліотечного менеджменту до психології та вірусології. Можемо припустити, що оволодіння цією програмою мало стати достатнім підґрунтям для успішної професійної реалізації випускника вищих бібліотечних курсів.

Програма курсу «Вступ до бібліографії» містить чотири змістові модулі (А, Б, В, Г), кожен з яких складається з декількох тем.

Модуль А, «Загальне», містить такі теми, як-от: «Походження поняття “бібліографія”», «Бібліографія та книгознавство», «Історичний розвиток бібліографії» (серед підрозділів — бібліографія як уміння, як наука про книгу, як частина книгознавства), «Історія української бібліографії» (серед етапів — зусилля індивідуальні, приватно-колективні й державні), «Теорія бібліографії Л. Жівного» (докладний аналіз концепції чеського науковця), «Бібліографія та бібліотекознавство», «Бібліографія та організація умової праці» (роль бібліографії в інтелектуальній діяльності).

Модуль Б, «Теорія бібліографічного опису», складається з таких тем: «Теорія бібліографічного описування», «Підготовка до описування», «Практика описування», «Загальні правила описування» (транслітерація, редагування запису, бібліографічні прикмети в описовій практиці), «Спеціальні правила описування» (стосуються специфічних носіїв інформації: часописів, статей, їх фрагментів, рукописів, стародруків,

мап, нот, листівок («Летючок»), витворів мистецтва), «Прикладні методи описування» (окреслено бібліографічний, бібліотечний, архівний, книгарський, видавничий і скорочений методи). На думку авторів, доцільно було б поміняти місцями третю та шосту тему.

Наступний модуль В, «Теорія бібліографічного спису», розпочинає тема «Теорія спорудження (складання) бібліографічних списів» (каталог, список, реєстр, покажчик). На наш погляд, у цій темі найцікавішою є проблема складання бібліографічного списку за обмеженою кількістю ознак. Друга тема, «Історичний розвиток та сучасний стан техніки складання списів», охоплює вавілоно-асирійську техніку, греко-римську, середньовічну, Нового часу (за К. Геснером), XIX століття та сучасну. Третя тема, «Списи, складені на підставі поокремих прикмет», привертає увагу визначенням структури каталогу та індексів, методики укладання каталогів (предметний, систематичний, хронологічний, ономастичний (прізвища авторів), титуловий, друкарів, видавців, рукописів, стародруків, оправ). У темі «Списи, складені на підставі кількох прикмет» наведено характеристики перехресного каталогу, енциклопедичного та ін. П'ята тема, «Техніка складання списів», цікава поданням різних технік. У шостій темі, «Організація праці списової», наводиться перелік бібліографічних установ та описується процедура державної реєстрації авторських творів.

Останній, четвертий модуль Г, «Перегляд бібліографічних списів», складається з трьох тем: «Загальні уваги», «Форми опрацювання бібліографічних списів» (розробниками програми виокремлено форми, як-от: реєстраційна, рекомендаційна, критична, анотаційна, біжуча, ретроспективна, краєзнавча), «Перегляд джерел» (бібліографічні списи, книгарські, бібліотечні каталоги, часописи, наукові праці, енциклопедії). Порівняно з першою програмою, список літератури є більш розлогим і має той самий структурний поділ на українську та чужоземну.

Таким чином, навчальна програма «Вступ до бібліографії» має історичну цінність з точки зору методики викладання генези, теорії та практики бібліографування, оцінки тогочасних уявлень про систему каталогів і картотек бібліотеки, правила їх ведення.

Навчальна програма Л. Биковського «Вступ до бібліотекознавства» містить чотири змістові модулі (А, Б, В, Г). Модуль А, «Загальне», охоплює дев'ять тем: «Походження терміна “бібліотекознавство”», «Бібліотекознавство та книгознавство», «Історичний розвиток бібліотекознавства», «Історичний розвиток і сучасний стан українського бібліотекознавства», «Дефініція бібліотекознавства», «Предмет та обсяг понять “бібліотекознавство”; “бібліотека”», «Цілі та завдання бібліотекознавства», «Методи бібліотекознавства», «Систематика: вступ

(загальне), бібліотекографія, бібліотекономія, новіші течії в бібліотекознавстві».

Найбільшим за обсягом є модуль Б «Бібліотекографія», що охоплює теми, як-от «Походження терміна “бібліотекографія”», «Бібліотекографія та бібліотекознавство», «Історичний розвиток бібліотекографії загальної та української», «Дефініція бібліотекографії», «Предмет та обсяг бібліотекографії», «Її завдання та цілі», «Методи бібліотекографії», «Систематика матеріалу». Остання тема передбачає доволі ґрунтовне вивчення історії бібліотек, їх типів, описів, географії, статистики, фінансування, бібліотечного законодавства, бібліотечної політики, бібліотекарства як спеціальності, зокрема професійної підготовки, «вишколення», професійних спілок та з'їздів.

Інформаційно насиченим є модуль В «Бібліотекономія». Традиційно, перша тема «Походження терміна “бібліотекономія”», друга — «Бібліотекономія та бібліотекознавство», третя — «Історичний розвиток бібліотекономії загальної та української», потім — «Дефініція бібліотекономії», «Предмет та обсяг бібліотекономії», «Її завдання та цілі», «Методи бібліотекономії та наукова організація праці», а далі цікавіше — «Систематика: а) бібліотекономія загальна та спеціальна, б) бібліотекономія аналітична та синтетична. Наступна, дев'ята тема, є логічним продовженням попередньої та розкриває поняття «Бібліотекономія загальна». Ця тема є ключовою в модулі, оскільки всебічно торкається питань заснування бібліотечних установ, як-от: вибір місця, облаштування приміщень, управління, кадрове забезпечення, посадові обов'язки, ергономіка, діловодство, нормативні документи, фінанси, формування книжкових фондів, спрощення доступу читачів до книг, планування діяльності та форми звітності. Серед джерел поповнення книгозбірень названі купівля, отримання обов'язкового примірника, обмін, дарування. Окрім читальні, у бібліотеці існували «випозичальні», передбачалося створення інформаційно-бібліографічних відділів. Десята тема, «Бібліотекономія спеціальна», пропонувала її поділ на галузі залежно від виду бібліотеки та носія інформації. Одинадцята тема, «Бібліотекономія аналітична та синтетична», розглядала окремі бібліотекономічні складники, а також їх сполучення в організації різних видів бібліотек.

Останній модуль Г, «Новіші течії в бібліотекознавстві», передбачав опанування слухачами курсів таких тем:

1. *Поширення й поглиблення обсягу діяльності сучасної бібліотеки як освітньої та наукової установи.* На нашу думку, важливо, що наголошується не лише на інформативній функції бібліотеки, а й на освітньому та науковому аспектах її діяльності.

2. *Долучення теорії та практики наукової організації праці й раціональної адміністрації в бібліотеконому.* Схвальним є те, що до слухачів курсів доносяться дослідницько-наукове спрямування роботи бібліотекаря та потреба в ефективному бібліотечному менеджменті.

3. *Активізація бібліотечної праці.* На сучасному етапі активізація бібліотечної діяльності забезпечується запровадженням різних інноваційних технологій, зокрема аустріч-технологій.

4. *Розвиток інформаційно-бібліографічної діяльності.*

5. *Досліджування читачтва.* У сучасних умовах цей соціологічний метод активно використовується в роботі бібліотечної установи з метою визначення та задоволення читачьких потреб.

ДОДАТОК.

Вказівки про літературу давнішу слід глядати в публікаціях Верхньоского (Bibliografie), jej istota i zadania, Lwów 1923), Живного (Rukovet' bibliografie, i. Praha 1924) та інших авторів.

Новішу треба шукати в книгознавчих енциклопедіях:

Сєкостовєнське knihovnictvi. V Praze 1925.
Handbuch d. Bibliothekswissenschaft. Bd. I. Leipzig 1931. (Bd. II — друк).

Мельєр Л. В. Словарний указатель по книговедению. Ленинград 1924; доповнення — ч. I. (А-Ж). Ленинград 1931; ч. II — друк та у публікаціях:

Internationale Bibliographie d. Buch u. Bibliothekswesen. 1926-32 sq.
Internationale Jahresbericht d. Bibliographie, 1930-32 sq., що й видає щорічно книгарня Otto Harrassowitz в Лейпцигу.

Вище згадані джерела належить доповнити списком часописів загально-книгознавчих, бібліографічних та бібліотекознавчих:

Українські:

1. *Извєстія Одесского Бібліографического Общества.* Т. I. Одесса 1911 sq.
2. *Матеріали до укр. бібліографії.* Т. I-V, I. Львів 1909-24.
3. *Книжний Бюлетень.* Полтава, з 1917.
4. *Книгарь.* №№ 1-31. Київ 1917-1920
5. *Книжний Вістник.* Київ 1919. №№ 1-2.
6. *Голос Друку.* Харків 1921. № 1.
7. *Книжка.* Станіславів, з мая 1921 по грудень 1923.
8. *Книга.* Відень 1921. № 1.
9. *Українське Книгознавство.* Варшава 1922. № 1. Позабодани 1922-23. №№ 1-3.
10. *Книга.* Харків 1923. №№ 1-4.
11. *Бібліологічні Вісті.* Київ. 1923. №№ 1-4, 1924. №№ 1-3, 1925. №№ 1-2, 1926. №№ 1-4, 1927. №№ 1-4, 1928/29. №№ 1-4, 1930. №№ 1-4.
12. *Нова Книга.* Харків 1924-25. №№ 1-10.
13. *Нова Українська Друку.* Харків 1924-32 sq. (Перед тим дія: Правительственный Вістникъ, С.-Петербургъ 1872-1907 та Книжний Літописъ, С.-Петербургъ 1907-1923).
14. *Бюлетень Одесского Бібліографического Общества.* Одесса 1924-26.
15. *Червона Преса.* Харків 1925-26 sq.
16. *Бібліотечний Порадник.* Львів, з січня 1925 по грудень 1926.
17. *Славянская Книга.* Прага 1925-30.
18. *Бібліотечний Збірник.* Київ 1926-27. №№ 1-3.
19. *Журнал Бібліотечного Знания та Бібліографіи.* Київ 1927-30 sq. №№ 1-4 sq.
20. *Книжний.* Львів 1927. № 1.
21. *Книголюб.* Прага 1927-32 sq.
22. *Бюлетень Держ. Видавництва України.* Харків 1928-29.
23. *Книгошоша.* Харків.
24. *Бюлетень Бібліографіи та Бібліотечної роботи.* Дніпропетровськ 1928 sq. № 1 sq.
25. *Записки укр. бібліограф. товариства в Одесі.* Одесса 1928 sq. № 1 sq.
26. *Радянський книгарь.* Харків 1929-32 sq.
27. *Кооперативний Книгарь.*

Чужоземні:

Польща —

- Przegląd Biblioteczny. Kraków 1927-32 sq.
Biuletyn Bibl. Publicznej. m. st. Warszawy. Warszawa 1929-32 sq.
Urządowy Wykaz Druków wydawanych w Rzeczypospolitej Polskiej. Warszawa 1927-32 sq.

Московщина —

- Красный Библиотекарь. Москва 1923-32 sq.
Библиография. Москва 1930. №№ 1-3.
Библиотечноеведение и библиография. Москва 1930. №№ 1-2.
Правительственный Вѣстникъ. С.-Петербург. 1872-1907.
Книжная Литература. С.-Петербургъ. Москва 1907-1932 sq.

чехословаччина —

- Словосрєк Ceskoslovenskych Knihovniku. V Praze 1922-1932 sq.
Slovanská Knihoveda. Praha 1930. №№ 1-4.

Німеччина —

- Zentralblatt f. Bibliothekswesen. Leipzig 1884-1932 sq.
Hefte für Bücherwesen. Leipzig.

Франція —

- Revue des bibliothèques. Paris 1891-1932.

Сполучені Держави Півн. Амер. —

- Bulletin of the American Library Association. Chicago 1907-1932 sq.
Library Journal. Chicago 1877-1932 sq.

Англія —

- Library Association Record. London 1923-1932 sq.

Більш докладні відомості про чужоземні часописи бібліотекознавчі подає Л. Б. Хавкина у своїй статті: *Иностранные библиотечные журналы, „Библиотечноеведение и Библиография“.* Москва 1930, № 1-2, стор. 137-142.

Відомості про існуючі інститути книгознавства, бібліотекознавства та бібліографії, про відповідні товариства, музеї, книгозбірні та школи (катедри) тощо, подають такі світові інформатори:

- Minerva. Jahrbuch d. gelehrten Welt. Bd. I-III. Berlin u. Leipzig. vna. Walter de Gruyter;
Index Generalis. Annuaire général des universités. Paris, vna. Spes.

котрі виходять що кілька років у новому виданню.

Рис. 1. Додаток до програм курсів Л. Биковського із книгознавства, бібліографії та бібліотекознавства (1933 р.)

6. *Розвиток бібліотечної педагогіки.* На сучасному етапі її важливим аспектом є свобода спілкування бібліотекаря з читачем, постійне вивчення його інтересів, надання порад і рекомендацій щодо вибору книги, неперервна підтримка в пошуку відповідей на питання, що хвилюють.

7. *Розвиток фахової свідомості у бібліотекарів, спілковий рух та перспективи на будучність.*

8. *Розвиток бібліотечної політики.*

9. *Міжбібліотечне випозичання книг* (міжбібліотечний обмін).

Важливо підкреслити, що рекомендована література містить бібліотекознавчі публікації не лише українською, але й польською, чеською, московською, німецькою, французькою, бельгійською, англійською мовами. Це свідчить про глибоку обізнаність автора з зарубіжними джерелами та його широкий фаховий світогляд.

Додаток містить посилання на «давнішу» і «новішу» літературу, перелік енциклопедичних та періодичних видань (рис. 1).

Висновки. Слід зазначити, що проаналізовані навчально-методичні матеріали, незважаючи на невеликий обсяг, є доволі інформативними. Автор, усвідомлюючи обмеженість розробки, наголошує на необхідності написання підручника з бібліотекознавства і водночас підкреслює їх практичну значущість для наукових студій аспірантів та їхніх наукових керівників, ефективної роботи бібліотекарів-практиків.

Окрім уявлення про модель підготовки тогочасного фахівця бібліотечної галузі, розглянута розвідка цінна документальним свідченням про прихильність Л. Биковського до ідей Ю. Меженка, Л. Живного, Л. Хавкіної та інших провідних науковців світового рівня, вона надає можливість простежити становлення наукових поглядів видатного українського книгознавця, бібліотекознавця, бібліографа, щиро патріота та борця за незалежність нашої країни, одного з фундаторів Всенародної бібліотеки України (нині – Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського).

Список посилань

- Биковський, Левко. (1933). *Книгознавство, бібліографія та бібліотекознавство*. Українське Видавниче Товариство у Варшаві.
- Бутко, Л. В., Маслак, В. І., Василенко, Д. П., Саранча, В. І., Шабуніна, В. В. (2020). *Імідж бібліотеки: навчальний посібник*. ПП Щербатих О. В.
- Василенко, Д. П., Бутко, Л. В., Шабуніна, В. В. (2020). Внутрішній імідж бібліотеки: складники, функції, основні етапи формування. *Актуальні питання гуманітарних наук*, 27–33. Видавничий дім «Гельветика».
- Гуменчук, А. В. (2021). Міжнародні вимоги до гармонізації освітніх програм підготовки фахівців у галузі бібліотекознавства та інформаційних наук. *Вісник ХДАК*, Вип. 59, 33–44.

- Загородня, Л. (2016). Безперервна бібліотечна освіта як важливий чинник розвитку бібліотечної професії: історія та сьогодення. *Наукові праці НБУВ ім. В. І. Вернадського*, Вип. 44, 171–190.
- Коржик, Н. (2017). Професійні компетенції бібліотекаря XXI століття. *Вісник Книжкової палати*, 6, 12–15.
- Маслак, В., Бутко, Л., Василенко, Д. (2018). Дуальність підготовки фахівців сфери культури: pro at contra. *Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтва*, Вип. 3, 54–60.
- Соляник, А. (2017). Сучасні тренди модернізації вищої бібліотечно-інформаційної освіти України. *Вісник Книжкової палати*, 1, 21–24.
- У Козельщині відкривається сучасний Smart-простір. (15.09.2022). <https://poltava365.com/u-kozelshhini-vidkrivaetsya-suchasnij-smart-prostir.html>
- Osikovich, Z., Butko, L., Maslak, V., Vasylenko, D. (2020). External Image of the Modern Library as a Strategic Task of its Management. *Socio-Cultural Management Journal*, 1, 137–151.

References

- Вукovskyi, Levko (1933). *Book science, bibliography and library science*. Ukrainske Vydavnyche Tovarystvo u Varshavi. [In Ukrainian].
- Butko, L. V., Maslak, V. I., Vasylenko, D. P., Sarancha, V. I., Shabunina, V. V. (2020). *Image of the library: a study guide*. Private company Shcherbatykh O. V. [In Ukrainian].
- Vasylenko, D. P., Butko, L. V., Shabunina, V. V. (2020). Internal image of the library: components, functions, main stages of formation. *Aktualni pytannia humanitarnykh nauk*, 27–33. “Helvetica” publishing house. [In Ukrainian].
- Humenchuk, A. V. (2021). International requirements for the harmonization of educational programs for training specialists in the field of library and information science. *Visnyk KSAC*, Issue 59, 33–44. [In Ukrainian].
- Zahorodnia, L. (2016). Continuing library education as an important factor in the development of the library profession: history and present. *Naukovi pratsi NBUV im. V. I. Vernadskoho*, Iss. 44, 171–190. [In Ukrainian].
- Korzhyk, N. (2017). Professional competencies of the librarian of the XXI century. *Visnyk Knyzhkovoї palaty*, 6, 12–15. [In Ukrainian].
- Maslak, V., Butko, L., Vasylenko, D. (2018). Duality of training of specialists in the field of culture: pro at contra. *Visnyk Natsionalnoi akademii kerivnykh kadrov kultury i mystetstva*, Issue 3, 54–60. [In Ukrainian].
- Solianyk, A. (2017). Modern trends of modernization of higher library and information education in Ukraine. *Visnyk Knyzhkovoї palaty*, 1, 21–24. [In Ukrainian].
- Modern Smart-space opens in Kozelshchyna (15.09.2022). <https://poltava365.com/u-kozelshhini-vidkrivaetsya-suchasnij-smart-prostir.html>. [In Ukrainian].
- Osikovich, Z., Butko, L., Maslak, V., Vasylenko, D. (2020). External Image of the Modern Library as a Strategic Task of its Management. *Socio-Cultural Management Journal*, 1, 137–151. [In English].

Надійшла до редколегії 01.09.2022

https://doi.org/10.31516/2410-5333.062.08¹

УДК 01 (091) 477

І. М. Павленко

аспірантка, Харківська державна академія культури, м. Харків, Україна

ppaavlinnaa@gmail.com

https://orcid.org/0000-0001-8425-9375

АКТУАЛЬНІ БІБЛІОГРАФОЗНАВЧІ ПИТАННЯ НА СТОРІНКАХ ФАХОВОГО ВИДАННЯ «ВІСНИК ХАРКІВСЬКОЇ ДЕРЖАВНОЇ АКАДЕМІЇ КУЛЬТУРИ»

Проаналізовано публікації, що висвітлюють актуальні бібліографознавчі питання на сторінках провідного фахового наукового збірника «Вісник Харківської державної академії культури» з 2009 по 2022 роки та охарактеризовано їх у кількісному та тематичному аспекті. Проведено контент-аналіз публікацій, надрукованих у виданні, який засвідчив, що питанням з теорії бібліографії і бібліографознавства та практичної бібліографічної діяльності присвячено 5% статей, а бібліотекознавчим — 95%. Здійснений стислий огляд наукових статей, що дозволив простежити основні тенденції розвитку бібліографознавства і бібліографії. Виявлено провідні теми досліджень, яким автори приділяли найбільшу увагу, представивши їх у вигляді таблиці. Визначено вклад Харківської бібліографічної школи в розвиток теорії і історії бібліографії.

Ключові слова: *бібліографія, бібліографознавство, фахове видання, Вісник Харківської державної академії культури.*

I. Pavlenko

postgraduate student, Kharkiv State Academy of Culture, Kharkiv, Ukraine

CURRENT BIBLIOGRAPHICAL QUESTIONS ON THE PAGES OF A PROFESSIONAL EDITION “VISNYK OF KHARKIV STATE ACADEMY OF CULTURE”

The scientific topicality. Bibliography as a specific branch of human activity is directly included in the information and communication processes of society, which requires a theoretical understanding of its role and place in the information environment. In this sense, important thing is scientific and practical substantiation of topical issues of bibliography and bibliographic processes on the pages of professional periodicals, which are powerful means of generating and disseminating new knowledge in social and professional communication. An important place in the collection is given to bibliographic issues, among which there are publications of theoretical and practical content, and with the help of their analysis the dynamics of modern bibliographic science in Ukraine can be traced.

The purpose is to perform content analysis of publications on bibliographic topics published on the pages of the leading professional publication “Visnyk of Kharkiv State Academy of Culture” to study leading directions in the development of bibliographic studies.

The methodology of the research consists in the use of methods of content analysis, generalization and bibliographic method.

1 This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0 International License.

The results. Content analysis, conducted on publications published in the journal, showed, that 5% of articles are devoted to the theory of bibliography, and bibliography and practical bibliographic activities, and 95% are devoted to library science.

The scientific novelty of the article consists in summarizing the thematic characteristics and main directions of research on bibliographic topics on the pages of professional collection over the past 14 years.

The practical significance. The research results contain a table with thematic headings that can be used in further research on the chosen topic.

The conclusions. Bibliographic publications on the pages of "Visnyk of Kharkiv State Academy of Culture" publication are of a theoretical nature, which indicates a certain gap between the theory and practice of bibliographic activity. The presented brief review of scientific articles allows us to trace the main trends in the development of bibliography and bibliography.

Keywords: *bibliography, bibliographic science, professional edition, Visnyk of Kharkiv State Academy of Culture.*

Постановка проблеми. Бібліографічна інформація є важливою підсистемою як в інфраструктурі інформаційного виробництва, так і в системі управління соціальною інформацією. Вона посідає важливе місце у цифровому середовищі, де керує процесом виробництва, поширення, зберігання та використання соціальної інформації в суспільстві. Її мета — інформувати про наявні праці та їх цінність, а чіткі та науково обґрунтовані підходи бібліографії допомагають нормалізувати й структурувати величезні потоки інформації.

Бібліографія виконує важливі функції в цифровому середовищі як посередник між книгами та користувачами і як універсальний метод оперування будь-якими інформаційними об'єктами. Вона є невіддільною складовою в системі документних комунікацій, що робить її цінним компонентом науки та культури.

Бібліографія як специфічна галузь людської діяльності є безпосередньо включеною в інформаційно-комунікаційні процеси у суспільстві, що потребує теоретичного осмислення її ролі й місця в інформаційному середовищі. У цьому сенсі важливим є науково-практичне обґрунтування актуальних питань бібліографознавства та бібліографічних процесів на сторінках фахових періодичних видань, які є потужним засобом генерування та поширення нових знань у соціально-професійній комунікації.

Провідний фаховий науковий збірник «Вісник Харківської державної академії культури» має довгу історію з початку заснування до сьогодні, на своїх сторінках висвітлює історичні, теоретичні, методологічні, організаційні проблеми інформаційної, бібліотечної діяльності; сучасні тенденції розвитку інформатики й інформаційної, бібліотечної та архівної справи. У публікаціях збірника розглядаються питання з

книгознавства, бібліотекознавства, бібліографознавства, бібліотечно-бібліографічної діяльності, вищої бібліотечно-бібліографічної освіти і соціальних комунікацій.

Мета статті — здійснити контент-аналіз публікацій з бібліографознавчої тематики, опублікованих на сторінках провідного фахового видання «Вісник Харківської державної академії культури» у 2009–2022 рр. для дослідження провідних напрямів розвитку бібліографознавства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання ролі й місця фахового видання культурологічно-мистецького та бібліотечного спрямування «Вісник Харківської державної академії культури» в науковому інформаційному просторі висвітлені в працях Н. М. Кушнарєнко, А. А. Соляник, В. М. Шейко, Л. І. Бейліс (Бейліс, 2002; Кушнарєнко, 2015; Соляник, 2002; 2015; Шейко, Кушнарєнко, 2016). У статті Т. Заморіної (2009) проаналізовано публікації з питань бібліографії і бібліографознавства на сторінках фахової бібліотечної періодики, перелік якого охоплює журнали: «Бібліотечний вісник», «Бібліотечна планета», «Бібліотечний форум України», «Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія» та «Вісник Книжкової палати». Стислий огляд наукових статей бібліографознавчої проблематики, надрукованих у часописі «Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія» у 2004–2018 рр. відображений у статті О. А. Політової (2019), у якій автор проаналізувала публікації, що висвітлюють актуальні проблеми бібліографознавства та бібліографії в контексті завдань інтеграції наук інформаційно-документного циклу.

Виклад основного матеріалу дослідження. «Фаховий збірник наукових праць України “Вісник Харківської державної академії культури” є своєрідним каталогізатором нових інтегрованих знань у галузі бібліотекознавства, бібліографознавства, книгознавства, документознавства, інформаєзнавства та соціальних комунікацій. Його змістовне наповнення сприяє порозумінню між науковцями, бібліотечними працівниками, викладачами у сфері документних комунікацій, сприяє створенню єдиного наукового та термінологічного простору, ґрунтовних теоретико-методологічних засад як системи в цілому, так і її головних підсистем, формуванню нової генерації українських науковців» (Шейко, Кушнарєнко, 2016, с. 20). Важливе місце у збірнику відводиться бібліографічним питанням, серед яких публікації за змістом мають теоретичний та практичний характер, а за допомогою їх аналізу можна простежити динаміку сучасної бібліографічної науки в Україні.

Методологічною базою дослідження стали електронні версії збірника «Вісника Харківської державної академії культури» на сайті

Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського, розміщені в базі даних «Наукова періодика України». Для вирішення завдань статті проаналізовано випуски збірника з № 27 по № 45 включно за 2009–2014 рр. та окремо представлений збірник «Вісник Харківської державної академії культури. Серія: Соціальні комунікації» №46–54 за 2015–2019 рр. На офіційному сайті видання «Вісника ХДАК» архів випусків зберігається з 2015 р. по сьогодні, випуски з № 47 по № 61.

Проаналізувавши всі випуски «Вісника ХДАК», що представлені в мережі «Інтернет», ми визначили, що у збірнику з 2009 р. (№ 27) по 2015 р. (№ 45) представлено три розділи: «Теорія та історія культури», «Соціальні комунікації», «Педагогіка». Назвемо їх «стандартні», вони є у всіх випусках. Розділ «Рецензії» є у випусках № 32, 34, 35, 39. Також у випусках № 36–39, 43–45 наявні стандартні рубрики і додаткові матеріали «До 85-річчя Харківської державної академії культури». Випуск № 34 представлений п'ятьма розділами, перший з яких має назву «Історія та культура», також є новий для збірника розділ «Харківська бібліотечна наукова школа: до 80-річчя з дня заснування» і цей випуск має найбільше розділів — їх 5, а випуск № 40 представлений без розділів.

Аналіз публікацій засвідчив, що з 2009 по 2015 рр. матеріали з досліджуваної нами теми представлені у таких розділах, як: «Соціальні комунікації» (загальна кількість — 39 публікацій, із них 17 — за досліджуваною тематикою), «Харківська бібліотечна наукова школа: до 80-річчя з дня заснування» (№ 34) із 9 — 2 статті та «Рецензії» із 6 — 1 (рис. 1).

З 2015 р. збірник має таку структуру: Розділ перший «Теоретико-методологічні засади бібліотекознавства та бібліографознавства»; Розділ другий «Документознавство та інформаційна діяльність»; Розділ третій «Журналістика та засоби масової інформації»; Розділ четвертий «Прикладні соціокомунікаційні технології». Статті з досліджуваної теми публікувалися в першому розділі, з № 46 по № 61 було представлено 92 публікації, за темою дослідження — 5 (рис. 2).

Аналіз засвідчив, що із загальної кількості публікацій, яка у різні роки припадала на розділи збірника «Соціальні комунікації» з 2009–2015 рр., «Теоретико-методологічні засади бібліотекознавства та бібліографознавства» з 2015–2022 рр. бібліографознавчим питанням було відведено — 5%.

Означені статті поділено на тематичні блоки, виявлено, яким саме темам дослідники приділяли найбільшу увагу (табл. 1).

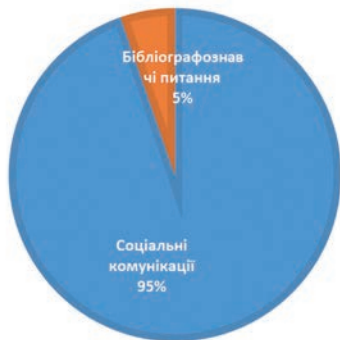

Рис. 1. Загальна кількість публікацій з бібліографознавства на сторінках Вісника ХДАК (2009–2015 рр.)

Рис. 2. Загальна кількість публікацій з бібліографознавства на сторінках Вісника ХДАК (2015–2022 рр.)

Табл. 1.

Бібліографознавчі питання у фаховому збірнику «Вісник Харківської державної академії культури» у 2009–2022 рр.

Тематика публікацій	Кількість публікацій
Історія бібліографії та бібліографознавства	1
Теорія (методологія) бібліографознавства	2
Бібліографування	1
Персональна, біобібліографія та бібліографістика	4
Науково-допоміжна бібліографія	1
Бібліографічне обслуговування	1
Діяльність окремих осіб у галузі бібліографії та бібліографознавства	1
Викладання бібліографії. Підготовка кадрів	8
Рецензії	1
Всього	20

Історія становлення і розвитку Харківської бібліографознавчої школи фундаментально представлена в праці (Тодорова, Шапар, 2012), де розглянуто напрями досліджень представників школи та висвітлено їх вагомий внесок у розвиток українського бібліографознавства і формування його як науки. Автором визначено місце вищої школи в системі інституціональних форм організації бібліографознавчих досліджень та здійснено дослідження масиву дисертацій у галузі бібліографознавства

(Глазунова, 2009; 2011), а їх результати стали одними з провідних показників тенденцій розвитку науки.

Теоретичні питання бібліографознавства цілісно розглядаються у статті (Тодорова, 2015; 2017), де Є. М. Тодорова зазначає, що склалися умови формування теорії бібліографії, яка полягає в розробці безлічі концепцій, що розглядають цей феномен з позицій різних підходів і висвітлюють його в різноманітних аспектах. Вирішення питання про можливість вироблення єдиної теорії, вдосконалення авторських концепцій, осмислення досвіду інформаційно-технологічних перетворень, що відбуваються в системі документальних комунікацій, є основними серед напрямів розвитку сучасної бібліографії.

З позицій об'єктивності, повної історичної правди, в тісному зв'язку з соціальними, економічними та культурними факторами ґрунтовно розглянуто історію української бібліографії (Тодорова, Шапар, 2012), де проаналізовано різні підходи до визначення історичних періодів та підкреслюється необхідність об'єктивного і правдивого викладання навчальних дисциплін згідно із соціально-економічним і культурним розвитком країни конкретного історичного періоду.

Науково-бібліографічну діяльність одного з видатних представників ХДАК, завідувачої кафедри галузевого бібліографознавства професора Н. Ф. Колосової досліджено І. Я. Лосієвським у статті (Лосієвський, 2011), де ґрунтовно розглядається ранній період її діяльності. Автор акцентує на зв'язку практичної роботи бібліографа і сферою наукових досліджень у галузі бібліографознавства. Тому що саме з практичної роботи на посаді співробітника довідково-бібліографічного сектора в Харківській державній науковій бібліотеці імені В. Г. Короленка розпочався науковий шлях видатної української бібліографознавиці — Наталії Феоктистівни Колосової. Участь у створенні та підготовці до друку масштабного наукового та видавничого проекту — біобібліографічного словника «Українські письменники» стала знаковою для формування особистості дослідниці.

Важливе місце для аналізу теоретичних питань бібліографознавства мають дослідження, в яких надано термінологічний аналіз базових бібліографознавчих феноменів. Розгляду термінів «біобібліографія» і «персональна бібліографія» (Швецова-Водка, 2013b), визначенню місця біобібліографічних показників у системі краєзнавчих бібліографічних посібників Донбасу, характеристиці найзначущіших біобібліографічних праць присвячено дослідження Н. К. Литвиненко (2011). На сторінках «Вісника ХДАК» аналізувалися також типи і жанри вітчизняної бібліографічної біографістики на сучасному етапі українського бібліографознавства (Глазунова, 2012; Глазунова, Лесюк, 2018).

Результати діяльності універсальних наукових бібліотек національної системи НТІ України у галузі науково-допоміжної бібліографії продемонстровано в статті Г. М. Швецової-Водки, де визначено змістові напрями створення бібліографічної інформації науково-допоміжного призначення, охарактеризовано типи бібліографічних посібників, які складають систему науково-допоміжної бібліографії. Аналізуючи жанрово-типологічні характеристики посібників науково-допоміжної бібліографії, автор зазначає, що в практиці бібліографічної діяльності «найпоширенішими є ретроспективні багатогалузеві комплексно-тематичні бібліографічні покажчики, покажчики змісту періодичних та продовжуваних видань, біобібліографічні покажчики. Неабияку цінність мають поточні покажчики сигнальної, реферативної, оглядової, аналітичної бібліографічної інформації та відповідні бази даних» (Швецова-Водка, 2013b).

Технологічні особливості процесу бібліографування в електронному середовищі розглядаються в дослідженні (Тодорова, 2014а), у якому наголошується на необхідній відповідності бібліографічних технологій потребам суспільства і рівневі комп'ютеризації всіх галузей людської діяльності. Розвиток електронної бібліографії, упровадження сучасних інформаційних технологій у бібліографічну роботу бібліотек потребують відповідних змін під час підготовки бібліографічної інформації. Підкреслюється, що поширення електронної бібліографії є важливим засобом прогнозування подальшої еволюції бібліографічних технологій.

На сторінках «Вісника ХДАК» висвітлюються питання практичного застосування бібліографічного методу під час диверсифікації сервісних функцій бібліотек. Автори акцентують на перевагах та якості віртуальних послуг, які надаються користувачам за допомогою вебсайтів бібліотек міста Харкова (Тодорова, 2018), досліджують, як бібліотеки у своїй роботі запроваджують та використовують віртуальні послуги, серед яких: електронний каталог, електронна доставка документів (ЕДД), поцифрування, віртуальна бібліографічна довідка, вебсайти бібліотек (або вебресурси бібліотек).

Найбільше публікацій припало на розглядання змісту бібліографознавчої підготовки фахівців та вивчення питань викладання навчальних бібліографічних дисциплін студентам (Тодорова, 2010; 2011; 2014б; Трачук, 2013; Швецова-Водка, 2013а). Авторами акцентовано на необхідності забезпечення відповідного змісту та структури бібліографознавчих навчальних дисциплін рівневі й вимогам сучасного стану бібліографознавства як науки.

Важливим є персональний склад науковців, що досліджували різні питання з бібліографознавства та бібліографії, серед них представники

різних бібліографічних шкіл: 80% статей належить авторам Харківської державної академії культури, 20% – авторам Рівненського державного гуманітарного університету (табл. 2).

Табл. 2.

Автори публікацій досліджуваних питань у фаховому збірнику «Вісник Харківської державної академії культури» у 2009–2022 рр.

Автори	Наукова школа	К-ть публікацій
Глазунова Л. В.	ХДАК	4
Лесюк О. В. (співавтор Глазунова Л. В.)	ХДАК	1
Литвиненко Н. К.	ХДАК	1
Лосієвський І. Я.	ХДАК	1
Тодорова Є. М.	ХДАК	8
Шапар О. М. (співавтор Тодорова Є. М.)	ХДАК	1
Трачук Л. Ф.	РДГУ	1
Швецова-Водка Г. М.	РДГУ	3

Висновки. Проаналізувавши бібліографознавчі публікації на сторінках видання «Вісник Харківської державної академії культури», можна зробити висновок, що переважна їх кількість має теоретичний характер, що свідчить про певний розрив між теорією і практикою бібліографічної діяльності. Проведений контент-аналіз дозволив узагальнити тематику досліджуваних статей, виявити, що найбільшу кількість публікацій присвячено бібліографічній підготовці студентів та викладанню бібліографознавчих дисциплін у вищій школі (40% від загальної кількості статей). Питання персональної та біобібліографічної тематики досліджувались у 20% публікацій, із них 10% становлять статті, в яких автори аналізували типи і жанри бібліографічної біографістики на сучасному етапі розвитку українського бібліографознавства.

Основні методологічні підходи і наукові концепції теорії бібліографії ґрунтовно розглянула Є. М. Тодорова у своїх статтях, що відображені у таблиці «Теорія (методологія) бібліографознавства» – 10%. Статті, в яких висвітлювалася «Історія бібліографії та бібліографознавства», «Діяльність окремих осіб в галузі бібліографії та бібліографознавства», «Науково-допоміжна бібліографія», «Бібліографування», «Бібліографічне обслуговування», були представлені лише поодинокими публікаціями.

Контент-аналіз розділу «Теоретико-методологічні засади бібліотекознавства та бібліографознавства» (з 2015 р.) засвідчив, що бібліографознавчим питанням присвячено лише 5% статей, відповідно 95% – спрямовані на вирішення питань бібліотекознавства. Важливо

зазначити, що бібліографознавчі питання досліджуються вузьким колом авторів (20 публікацій належать 8 авторам). Серед них на долю представників Харківської бібліографічної школи припадає 80% публікацій, що свідчить про їх вагомий внесок у розгляд питань бібліографознавства. Разом з тим, за останні 4 роки у збірнику не було опубліковано жодної публікації, яка б висвітлювала питання бібліографознавства та бібліографії. Така ситуація потребує актуалізації досліджень з бібліографознавчої тематики, зважаючи на важливе місце і роль бібліографії в цифровому інформаційному просторі.

Перспективним напрямом дослідження є подальший аналіз бібліографознавчих питань на сторінках бібліотечної періодики, що входять до «Переліку наукових фахових видань України» з метою вивчення змісту публікацій для формування цілісної картини їх відображення у сучасному бібліографознавстві.

Список посилань

- Бейліс, Л. І. (2002). «Вісник Харківської державної академії культури» — продовження традицій. *Бібліотечна планета*, 4, 20–22.
- Глазунова, Л. В. (2009). Дисертаційні дослідження як індикатор розвитку бібліографічної науки в Україні на сучасному етапі. *Вісник Харківської державної академії культури*, 28, 86–99.
- Глазунова, Л. В. (2011). Вища школа в соціально-комунікаційний інфраструктурі сучасного вітчизняного бібліографознавства. *Вісник Харківської державної академії культури*, 32, 133–143.
- Глазунова, Л. В. (2012). Жанрово-типологічна структура персоніологічних досліджень на сучасному етапі розвитку українського бібліографознавства. *Вісник Харківської державної академії культури*, 35, 100–110.
- Глазунова, Л. В., Лесюк О. В. (2018). Електронні та нонелектронні біографічні ресурси українського бібліографознавства (2012–2016): типологічний аналіз. *Вісник Харківської державної академії культури*, 52, 112–120.
- Заморіна, Т. (2009). Висвітлення питань бібліографії та бібліографознавства на сторінках фахової бібліотечної періодики у 2005–2007 роках. *Бібліотечна планета*, 3, 25–30.
- Кушнарченко, Н. (2015). З історії бібліотечної періодики: фахові видання Харківської державної академії культури. *Вісник Книжкової палати*, 11, 38–41.
- Литвиненко, Н. К. (2011). Біобібліографічні показники в системі краєзнавчих бібліографічних посібників Донбасу: історико-комунікативний аспект. *Вісник Харківської державної академії культури*, 32, 143–150.
- Лосієвський, І. Я. (2011). Бібліографічна діяльність Н. Ф. Колосової у ХДНБ ім. В. Г. Короленка. *Вісник Харківської державної академії культури*, 34, 142–148.

- Політова, О. А. (2019). Бібліографознавчі розвідки на сторінках журналу «Бібліотекознавство. документознавство. інформологія». *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*, 2, 30–36.
- Соляник, А. (2002). Аналітичний огляд змісту бібліотекознавчих розділів «Вісника Харківської державної академії культури» (1999–2002). *Бібліотечний вісник*, 2, 56–59.
- Соляник, А. А. (2015). Вісник Харківської державної академії культури. *Енциклопедія Сучасної України*, 4, 611.
- Тодорова, Є. М. (2010). Історія української бібліографії як наукова та навчальна дисципліна. *Вісник Харківської державної академії культури*, 30, 111–120.
- Тодорова, Є. М. (2011). Харківська бібліографознавча школа: внесок у розвиток українського бібліографознавства. *Вісник Харківської державної академії культури*, 34, 120–128.
- Тодорова, Є. М. (2013а). Бібліографічна евристика як наукова та навчальна дисципліна в системі спеціальної підготовки фахівців документно-інформаційної сфери. *Вісник Харківської державної академії культури*, 40, 171–179.
- Тодорова, Є. М. (2013б). 125-річний шлях бібліотеки національного рівня: бібліографічне відображення. *Вісник Харківської державної академії культури*, 39, 284–287.
- Тодорова, Є. М. (2014а). Методологічно-концептуальні засади сучасного бібліографознавства (2 частина). *Вісник Харківської державної академії культури*, 44, 63–72.
- Тодорова, Є. М. (2014б). Методологічно-концептуальні засади сучасного бібліографознавства (частина 1). *Вісник Харківської державної академії культури*, 43, 136–143.
- Тодорова, Є. М. (2015). Електронні технології підготовки бібліографічної інформації. *Вісник Харківської державної академії культури*, 47, 24–32.
- Тодорова, Є. М. (2017). Вплив соціокультурних змін сучасного інформаційного суспільства на трансформацію професії бібліографа. *Вісник Харківської державної академії культури*, 50, 124–134.
- Тодорова, Є. М. (2018). Бібліографознавство в системі соціально-комунікаційних навчальних дисциплін. *Вісник Харківської державної академії культури*, 53, 74–86.
- Тодорова, Є. М., Шапар, О. М. (2012). Проблеми впровадження віртуальних бібліотечно-бібліографічних послуг у бібліотеках м. Харків. *Вісник Харківської державної академії культури*, 35, 92–99.
- Трачук, Л. Ф. (2013). Застосування інновацій та інтеграція знань під час викладання дисципліни «Інноваційні процеси в бібліотечно-бібліографічній сфері». *Вісник Харківської державної академії культури*, 40, 164–170.

- Швецова-Водка, Г. М. (2013а). Бібліографічна підготовка фахівців спеціальності «Книгознавство, бібліотекознавство і бібліографія». *Вісник Харківської державної академії культури*, 40, 70–74.
- Швецова-Водка, Г. М. (2013б). Персональна та біобібліографія: термінологічні замітки. *Вісник Харківської державної академії культури*, 39, 117–122.
- Швецова-Водка, Г. М. (2017). Науково-допоміжна бібліографія в діяльності універсальних бібліотек усеукраїнського рівня національної системи НТІ України. *Вісник Харківської державної академії культури*, 50, 112–123.
- Шейко, В. М., Кушнарєнко, Н. М. (2016). Харківська державна академія культури: науково-періодична конотація. *Вісник Харківської державної академії культури*, 49, 8–25.

References

- Beilis, L. I. (2002). “Visnyk Kharkivskoi derzhavnoi akademii kultury” — is a continuation of traditions. *Bibliotekna planeta*, 4, 20–22. [In Ukrainian].
- Hlazunova, L. V. (2009). Thesis as an indicator of the development of bibliographic science in Ukraine at the current stage. *Visnyk Kharkivskoi derzhavnoi akademii kultury*, 28, 86–99. [In Ukrainian].
- Hlazunova, L. V. (2011). Higher school in the social and communication infrastructure of modern domestic bibliography. *Visnyk Kharkivskoi derzhavnoi akademii kultury*, 32, 133–143. [In Ukrainian].
- Hlazunova, L. V. (2012). Genre-typological structure of personological studies at the current stage of development of Ukrainian bibliography. *Visnyk Kharkivskoi derzhavnoi akademii kultury*, 35, 100–110. [In Ukrainian].
- Hlazunova, L. V., Lesiuk, O. V. (2018). Electronic and non-electronic biographical resources of Ukrainian bibliography (2012–2016): typological analysis. *Visnyk Kharkivskoi derzhavnoi akademii kultury*, 52, 112–120. [In Ukrainian].
- Kushnarenko, N. (2015). From the history of library periodicals: specialized publications of the Kharkiv State Academy of Culture. *Visnyk Knyzhkovoї palaty*, 11, 38–41. [In Ukrainian].
- Losiievskiy, I. Ya. (2011). Bibliographic activity of N. F. Kolosova at V. H. Korolenko Kharkiv State Scientific Library. *Visnyk Kharkivskoi derzhavnoi akademii kultury*, 34, 142–148. [In Ukrainian].
- Lytvynenko, N. K. (2011). Bio-bibliographic indexes in the system of local history bibliographical guides of Donbas: historical and communicative aspect. *Visnyk Kharkivskoi derzhavnoi akademii kultury*, 32, 143–150. [In Ukrainian].
- Politova, O. A. (2019). Bibliographic research on the pages of the magazine “Bibliotekoznavstvo. Dokumentoznavstvo. Informolohiia”. *Bibliotekoznavstvo. Dokumentoznavstvo. Informolohiia*, 2, 30–36. [In Ukrainian].
- Sheiko, V. M., Kushnarenko, N. M. (2016). Kharkiv State Academy of Culture: scientific and periodical connotation. *Visnyk Kharkivskoi derzhavnoi akademii kultury*, 49, 8–25. [In Ukrainian].

- Shvetsova-Vodka, H. M. (2013a). Bibliographic training of specialists in the “Book studies, library studies and bibliography” specialty. *Visnyk Kharkivskoi derzhavnoi akademii kultury*, 40, 70–74. [In Ukrainian].
- Shvetsova-Vodka, H. M. (2013b). Personal and biobibliography: terminological notes. *Visnyk Kharkivskoi derzhavnoi akademii kultury*, 39, 117–122. [In Ukrainian].
- Shvetsova-Vodka, H. M. (2017). Scientific and auxiliary bibliography in the activity of universal libraries of the all-Ukrainian level of the national system of NTI of Ukraine. *Visnyk Kharkivskoi derzhavnoi akademii kultury*, 50, 112–123. [In Ukrainian].
- Solianyuk, A. (2002). Analytical review of the content of the library sections of the “Bulletin of Kharkiv State Academy of Culture” (1999–2002). *Biblioteknyi visnyk*, 2, 56–59. [In Ukrainian].
- Solianyuk, A. A. (2015). *Visnyk Kharkivskoi derzhavnoi akademii kultury. Entsyklopediia Suchasnoi Ukrainy*, 4, 611. [In Ukrainian].
- Todorova, Ye. M. (2018). Bibliography in the system of socio-communication educational disciplines. *Visnyk Kharkivskoi derzhavnoi akademii kultury*, 53, 74–86. [In Ukrainian].
- Todorova, Ye. M. (2010). History of Ukrainian bibliography as a scientific and educational discipline. *Visnyk Kharkivskoi derzhavnoi akademii kultury*, 30, 111–120. [In Ukrainian].
- Todorova, Ye. M. (2011). Kharkiv school of bibliography: contribution to the development of Ukrainian bibliography. *Visnyk Kharkivskoi derzhavnoi akademii kultury*, 34, 120–128. [In Ukrainian].
- Todorova, Ye. M. (2013a). Bibliographic heuristics as a scientific and educational discipline in the system of special training of specialists in the document and information field. *Visnyk Kharkivskoi derzhavnoi akademii kultury*, 40, 171–179. [In Ukrainian].
- Todorova, Ye. M. (2013b). 125-year path of the national-level library: bibliographic reflection. *Visnyk Kharkivskoi derzhavnoi akademii kultury*, 39, 284–287. [In Ukrainian].
- Todorova, Ye. M. (2014a). Methodological and conceptual foundations of modern bibliography (part 2). *Visnyk Kharkivskoi derzhavnoi akademii kultury*, 44, 63–72. [In Ukrainian].
- Todorova, Ye. M. (2014b). Methodological and conceptual foundations of modern bibliography (part 1). *Visnyk Kharkivskoi derzhavnoi akademii kultury*, 43, 136–143. [In Ukrainian].
- Todorova, Ye. M. (2015). Electronic technologies for preparation of bibliographic information. *Visnyk Kharkivskoi derzhavnoi akademii kultury*, 47, 24–32. [In Ukrainian].
- Todorova, Ye. M. (2017). The influence of sociocultural changes of the modern information society on the transformation of the bibliographer’s profession.

- Visnyk Kharkivskoi derzhavnoi akademii kultury*, 50, 124–134. [In Ukrainian].
- Todorova, Ye. M., Shapar, O. M. (2012). Problems of implementing virtual library and bibliographic services in Kharkiv libraries. *Visnyk Kharkivskoi derzhavnoi akademii kultury*, 35, 92–99. [In Ukrainian].
- Trachuk, L. F. (2013). Application of innovations and integration of knowledge during the teaching of the discipline “Innovative processes in the library and bibliographic field”. *Visnyk Kharkivskoi derzhavnoi akademii kultury*, 40, 164–170. [In Ukrainian].
- Zamorina, T. (2009). Coverage of issues of bibliography and bibliography on the pages of professional library periodicals in 2005–2007. *Bibliotechna planeta*, 3, 25–30. [In Ukrainian].

Надійшла до редколегії 22.08.2022

Розділ 3. Прикладні соціокомунікаційні технології

Part 3. Applied Communication Technologies

■ [https://doi.org/10.31516/2410-5333.062.09¹](https://doi.org/10.31516/2410-5333.062.09<sup>1</sup)

УДК 005.71-021.131:004

S. Nykolyshyn

student, Department of Social Communications and Information Activities of Lviv Polytechnic National University, Lviv, Ukraine
sofiia.nykolyshyn.dk.2019
<https://orcid.org/0000-0001-6429-2354>

N. Khymytsia

Candidate of Historical Sciences, assistant professor, Lviv Polytechnic National University, Lviv, Ukraine
nataliia.o.khymytsia@lpnu.ua
<https://orcid.org/0000-0003-4076-3830>

VIRTUAL MANAGERS AS BRANDING TOOLS

The problems of the virtual manager as a tool for gaining trust in brands are studied, taking into account its capabilities. The functions and communication capabilities of chatbots are described. Based on the conducted survey, statistics were obtained on the growing role of virtual communication between brands and consumers of their products and services. The results of the survey showed that users prefer using chatbots in Telegram and Viber. It is justified that the growth of the role of virtual communication between brands and consumers of their products and services not only determines the demand for the introduction of chatbots in communication with the target audience, but also allows considering the chatbot as an important tool for building trust in the brand.

Keywords: *social networks, virtual managers, chatbots, communications, PR communications, brand, branding, trust, positive image.*

С. П. Николишин

студент, кафедра соціальних комунікацій та інформаційної діяльності, Національний університет «Львівська політехніка», Львів, Україна

Н. О. Химиця

кандидат історичних наук, доцент, Національний університет «Львівська політехніка», Львів, Україна

ВІРТУАЛЬНІ МЕНЕДЖЕРИ ЯК ІНСТРУМЕНТИ БРЕНДИНГУ

Актуальність. Брендінг та комунікації нерозривно пов'язані. PR-комунікації активно використовуються відомими брендами, які формують власний позитивний імідж продукту чи послуги. Нині, в умовах обмеженої офлайн-комунікації, головною комунікативною платформою для брендінгу є мережа Інтернет. Особливої актуальності останнім часом набули технології комунікацій, оснований на месенджерах і чат-ботах. Розвиток цих програмних засобів привів до того, що нині в режимі реального часу через інтернет можна відправляти як текстову

1 This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0 International License.

інформацію, так аудіо- і відеоповідомлення. Зручність використання чат-ботів полягає в тому, що вони доступні передусім як у самому месенджері, так і в соціальних мережах. Саме чат-боти в мобільних пристроях на один крок ближче до цільової аудиторії бренду, ніж сам мобільний додаток, і на два кроки ближче, ніж вебсайт торгової марки. У цьому контексті актуальності набуває аналіз використання чат-ботів у бренд-комунікаціях та використання цього інструменту для завоювання довіри до бренду.

За останній рік чат-боти стали надзвичайно популярними. Експерти прогнозують грандіозне зростання використання чат-ботів у найближчі кілька років і пов'язують це із мегапопулярністю соціальних мереж та додатків до них. Для багатьох компаній впровадження чат-ботів стало одним з засобів підвищення ефективності бізнесу. Telegram, Viber, Facebook Messenger, WhatsApp — це також бізнес-платформи, які надають змоги використовувати віртуальні менеджери, щоб досягти нового рівня спілкування з клієнтами.

Мета статті. Метою статті є аналіз використання віртуальних менеджерів, як інструментів завоювання довіри до брендів з урахуванням їх комунікативних можливостей.

Методологія. Для виконання дослідження використано аналітичний метод, методи опису, зіставлення та узагальнення.

Результати. Описано функції та комунікативні можливості чат-ботів. На основі проведеного опитування отримано статистику про зростання ролі віртуальної комунікації між брендами та споживачами їхніх продуктів і послуг. Результати опитування продемонстрували, що користувачі надають перевагу використанню чат-ботів у Telegram та Viber. Обґрунтовано, що зростання ролі віртуальної комунікації між брендами та споживачами їх продуктів і послуг не лише зумовлює попит на впровадження чат-ботів у спілкування з цільовою аудиторією, а й дозволяє розглядати чат-бот як важливий інструмент формування довіри до бренду.

Новизна. На основі проведеного опитування та отриманої статистики проаналізовано основні комунікативні особливості використання чат-ботів як інструментів збільшення лояльності до брендів.

Практичне значення. Матеріали та висновки дослідження можна використовувати для вдосконалення комунікаційної стратегії в брендингу та іміджуванні.

Висновки. У сучасному світі успішний маркетинг безпосередньо залежить від ефективного використання всього спектра бренд-комунікацій. Проте чим більше нових технологій практикують у комунікаціях, тим більшої актуальності набуває психологічна складова та індивідуальний підхід. На основі проведеного опитування можемо висновувати про те, що практика комунікації через чат-бот відома більшості українських користувачів. Відповідно до статистики, 61,3% осіб вважають, що чат-бот здатен впливати на репутацію бренду. 77,5% респондентів відзначають, що в спілкуванні за допомогою віртуальних менеджерів, використовуючи емотикони, фрази ввічливості та комунікаційні стратегії мотивації до наступних дій, не лише підтримується емоційний зв'язок, а формується почуття прихильності та довіри до торгової марки, бренду чи організації. Отже, завдяки глибоко продуманій комунікаційній стратегії з використанням чат-боту репутація бренду поліпшується, оскільки клієнт отримує відповідь миттєво, що сприяє ефективній комунікації та задоволенні індивідуальних запитів користувачів.

Ключові слова: соціальні мережі, віртуальні менеджери, чат-боти, комунікації, PR-комунікації, бренд, брендинг, довіра, позитивний імідж.

Formulation of the problem. An essential condition for effective development is advanced technologies that can simplify and make the environment more convenient for people. Over the past few years, we can observe remarkable communication between artificial intelligence and humans. Virtual managers (chatbots) are an example of such cooperation. Through virtual managers, the process of communication of brands with the target audience takes place. PR communications are actively used by well-known brands that form their positive image and at the same time influence the value priorities of society through the presentation of certain personal qualities, subject properties, lifestyle, etc. In this context, the analysis of the use of chatbots in brand communications and the use of this tool to gain brand trust becomes relevant. Chatbots have become very popular over the past year. Experts predict enormous growth in the use of chatbots in the next few years and associate this boom with the mega-popularity of social networks and their applications. For many companies, the introduction of chatbots has become one of the means of increasing business efficiency. Telegram, Viber, Facebook Messenger and WhatsApp are also business platforms that allow you to use virtual managers to reach a new level of communication with customers.

Analysis of recent research and publications. The problems of researching branding on the Internet and in social networks are of interest to many foreign and Ukrainian scientists in the field of social communications, marketing and psychology. In the context of our research, the works of N. Bezrukova and L. Tymchenko (2014), O. Yarmoliuk, Y. Fisun, A. Shapovalova (2020), N. Khymytsia, and K. Petryk (2021) are relevant. Relevant are the studies in which the main attention is focused on the socialization aspect of branding. In the conditions of a highly competitive market environment, it is very important to practice modern communication technologies, to change the communication strategy of the brand, to appeal to the values and emotions of the target audience for the promotion and success of the brand. This issue was studied by Ukrainian and foreign researchers A. Badin, A. Levitas, O. Repiev, V. Tamberg, L. Havkina and others.

The purpose of the article is to analyze the use of virtual managers as a tool for gaining trust in brands, taking into account their communicative capabilities.

Introduction of main material. A few years ago, it was difficult to imagine that artificial intelligence could be used in all corners of the world, but today it has become a reality. Thanks to virtual managers, it is possible to significantly facilitate the work of employees and save costs for entrepreneurs. For customers and brand supporters, communication through a chatbot is:

- the ability to satisfy a need thanks to instant feedback

- the possibility of choosing a convenient communication channel,
- the possibility of prompt communication with the company
- the possibility of solving the problem in one channel
- personalized communication – no need to re-clarify information about yourself and the subject of previous contacts
- relevant and detailed information on the issue.

The first chatbot was created in 1966 by Joseph Weizenbaum, who wrote the Eliza program. This chatbot was the first virtual manager, after which its rapid spread and introduction into human work took place.

In the XXI century, a bot is a virtual program that is configured to automatically communicate with the user. By its functionality, the bot resembles a robot that performs mechanical operations according to a given algorithm. The program performs repetitive monotonous actions quickly and clearly, which exceeds the capabilities of an ordinary person (“REPUTATION REQUIRES TIME AND EFFORT, BUT THE RESULT IS WORTH IT”, – SVITLANA LIUBCHENKO).

Bots perform various functions, the most popular of which is the promotion of advertisements. They can show the weather or answer questions from users on company websites. They are used to distribute and popularize online stores or profiles in social networks. However, in conditions of increasing importance of online communications between brands and the target audience, the role of all aspects of the use of virtual managers is increasing, and in particular as tools for forming a positive impression and gaining trust.

To study this issue, a survey of active users of the Ukrainian Internet space was conducted. The survey showed that today every second Ukrainian has had the experience of communicating through a chatbot (Fig. 1).

This testifies to the rapid use of virtual manager tools in society and provides an opportunity to master the latest technologies with benefit to oneself. Thanks to this implementation, the user significantly saves his own time and savings. Moreover, the introduction of the latest technologies stimulates society to master new offers and develop, reducing the risk of population degradation. Humanity always strives for an easier life, and on this path, the most effective is the use of robots, which today are quite capable of providing the necessary information quickly and simply.

Statistics confirm the popularity of chatbots in the Ukrainian market. According to the obtained results, 97.5% of the respondents practice communicating through chatbots (Fig. 2).

According to the results of the survey, 46.3% of respondents have experience using chatbots once a month. Instead, 32.5% of people use a chatbot once a week (Fig. 2). This indicates that the virtual manager is

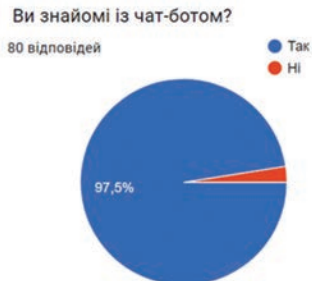

Fig. 1. Indicator of people's awareness of the virtual manager

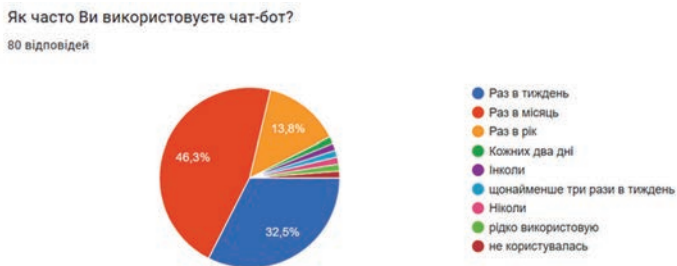

Fig. 2. Indicator of communication with the bot

Fig. 3. Brand loyalty rating

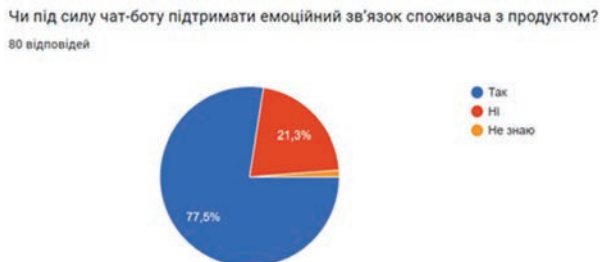

Fig. 4. Indicator of maintaining an emotional connection through a chatbot

Чи впливає чат-бот на репутацію фірми?

80 відповідей

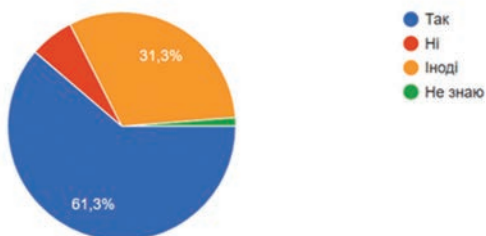

Fig. 5. Indicator of the influence of the chatbot on the company's reputation

Оцініть від 0-10 емоційне забарвлення чат-боту (ввічливість, використання емоджі)

80 відповідей

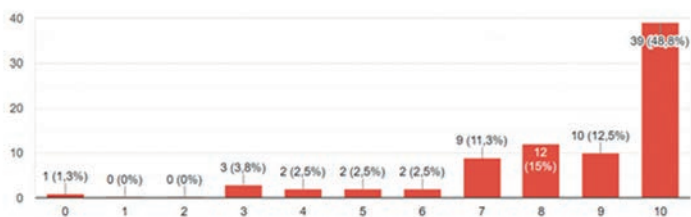

Fig. 6. Evaluation of the emotional color of the chatbot

Оцініть від 0 -10 швидкість отримання інформації за допомогою чат-боту

80 відповідей

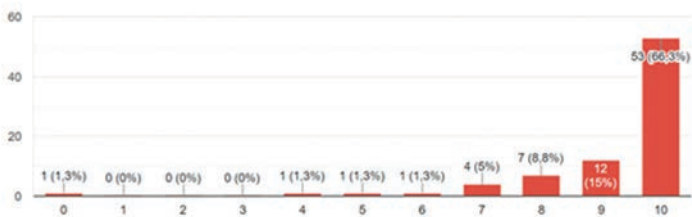

Fig. 7. The result of evaluating the speed of obtaining information

widely used and is part of the habit of using it to meet needs in this or that area. It covers the basic needs of the user instantly. And, if the user's problem is solved, it doesn't really matter who is sitting on the other side of the screen — a bot or a human.

The growing role of virtual communication between brands and consumers of their products and services not only determines the demand for the introduction of chatbots in communication with the target audience, but also allows considering the chatbot as an important tool for building trust in the brand.

The survey showed (Fig. 3) that 72.5% of users increased their loyalty to a brand, service. This figure can grow over time, and the remaining 22.5% may change their mind. It is known that the buyer wants to get what he wants as quickly and qualitatively as possible. For this, the chatbot can simplify the selection and payment method of this product. The faster the user receives an answer, the more his need and interest in this company, brand etc. will grow. This stimulates the user to give positive feedback, and makes the company competitive. It is, so to speak, a game of speed, the one who gave feedback the fastest and provided high-quality communication with the client, won. A chatbot enables a brand to cover the Internet space, and this affects the factor of trust in a person and popularization of a product or service.

The result shows (Fig. 4) that 77.5% of people believe that a chatbot is capable of supporting an emotional connection. Emotional connection is built on reciprocity between the user and the interlocutor. Succinct and accurate communication affects further interaction. Connection must be mutual, otherwise, this connection will not exist. It is the chatbot that is an intermediary between the consumer and the product, which can communicate and create an emotional connection in the user. Because your needs match, meaning the consumer wants an answer, the chatbot provides it instead. Here there is a mutual discussion that forms a connection.

Figure 5 shows the indicators of the impact of the chatbot on the company's reputation. According to statistics, 61.3% of people believe that a chatbot can influence reputation. The remaining 31.3% believe that not always. Business reputation has its value, which is called goodwill (it is an intangible asset, the value of which is determined as the difference between the market price and the book value of the assets of the enterprise as a whole property complex, which arises as a result of using better management qualities, a dominant position on the market of goods, services, new technologies, etc.). In general, there are several definitions of the term "reputation", but the most important meaning of this phenomenon is that reputation is what people think about you, not what you think about yourself. Reputation is

the most important intangible asset and one of the most effective factors in attracting new customers (*“REPUTATION REQUIRES TIME AND EFFORT, BUT THE RESULT IS WORTH IT”*, – SVITLANA LYUBCHENKO). Building a reputation is a long process, so communication using a chatbot must contribute to a positive impression of the brand. For the reputation to grow, it is necessary to take into account the whole complex of communicative factors, and first of all – the chatbot’s ability to maximally individualize the conversation with the user. It can be in voice or text mode. Also, it is especially important to take into account the emotional coloring through the analysis of the user’s communication and mood.

One of the key factors of communication interaction is understanding. The program can make sense of human requests, namely extract the context, mood, and understanding of the direction of the conversation.

Cooperation is also an important factor in optimizing online communication. The bot can constantly learn, and correctly process user requests based on the experience of other data sources and devices. This is what causes a person to trust the brand, and this has a significant impact on the reputation.

The statistics of the conducted survey (Fig. 6) show that 48.8% of people evaluate the use of emojis by a chatbot as a manifestation of politeness.

The bot should be polite but concise. In the chat, the client wants to receive a quick and simple solution, and if there is no such solution, it is necessary to transfer it to a live operator. The bot should look human, but only up to a certain level. Traditional solutions: give the bot a name, write him lines in a certain style and give them a certain emotional color, depending on the scenario. However, the user must clearly understand that he is communicating with a bot, and not with a live operator, to prevent unpleasant situations (Myrnaia, 2021).

The result of the evaluation showed (Fig. 7) that 66.3% of the respondents claim that they are satisfied with the quick work of the chatbot for processing information. If the human factor can be the reason for the long-term response, then the virtual employee can instantly process the customer’s request and respond to it either in the chat on the website or in any other messenger. Thus, the chatbot can reduce costs and the burden of the company’s operators by taking on routine tasks. Moreover, the virtual manager can communicate with several participants at once, and the speed of information processing will be the same. The availability of work for a chatbot is 24/7, which is a big advantage over the human factor.

The results of the survey showed that 81.3% of users prefer using a chatbot in Telegram because it is easy and convenient to communicate between a bot and a person there (Fig. 8).

У якому додатку Вам найзручніше використовувати чат-бот?

80 відповідей

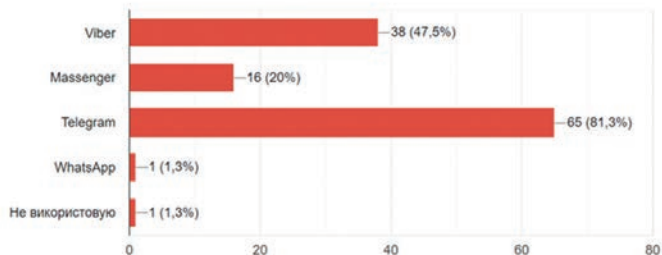

Fig. 8. Rating of the most convenient applications for using a chatbot

Ваша сфера використання чат-боту

29 відповідей

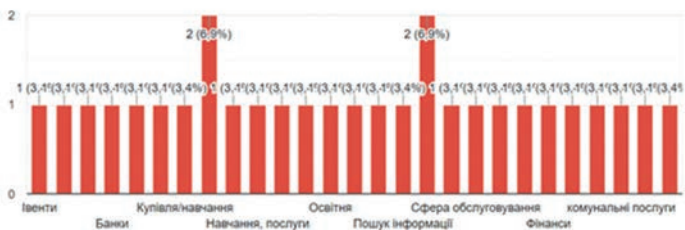

Fig. 9. Rating of current areas of use of chatbots

Чи задовільнив Ваші сподівання чат-бот у роботі

80 відповідей

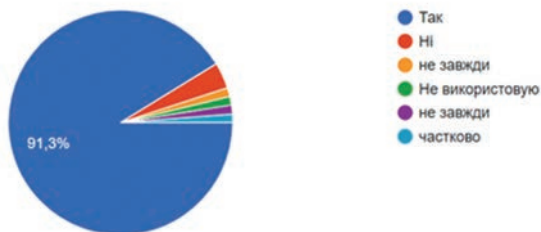

Fig. 10. The result of the evaluation of expectations in the work of the chatbot

Telegram is a popular messenger for exchanging messages, and media files, creating groups, and making calls. Here, bots interact with customers, answer their questions, and offer products and payment/delivery methods.

As for Viber, only 47.5% of respondents prefer this application. Viber bots are used for the same purposes as on other sites. The specifics of the Viber chatbot are that this virtual manager can answer questions, translate text, send images, and many other operations (OtvetChtoTakoe (2022)). In general, Viber-bots is used for: online consultations; organization of service mailings; interaction with customers. Ukrainian users use chatbots in other applications (Messenger, WhatsApp) more for private communication.

According to the survey, the field of use is dominated by education and work (Fig. 9). These are two relevant fields that are used daily. In addition to answering standard questions, chatbots can motivate learning. For example, the Norwegian bot Differ sends useful articles to students or invites them to participate in a discussion. It is necessary not only to acquire knowledge but also to be able to use it. However, practical tasks are often not given enough time in the learning process. All efforts, as a rule, are aimed at filling the student with information. Bots will be able to give students tasks, prompt them to solve them and evaluate the result.

The study showed (Fig. 10) that 91.3% of respondents were satisfied with the use of the chatbot. Clarity, concise presentation of information, speed of work and 24/7 availability are appreciated. An equally important point is safety. Chatbots recognize illegal activity and fraud faster than a live person. Scammers in this area usually start the conversation by introducing themselves on behalf of the other person. Chatbots provide clarifying information and compare it with information in the profile or on external resources. Also, bots can check IP addresses, detect inconsistencies and alert the financial service provider about a suspicious transaction (Why a bot serves a bank client better than a person).

Conclusions. In today's world, successful marketing directly depends on the effective use of the entire range of brand communications. However, the more new technologies are practiced in communications, the more relevant the psychological component and individual approach become. Based on the conducted survey, we can conclude that the practice of communication through a chatbot is known to the majority of Ukrainian users. According to statistics, 61.3% of people believe that a chatbot can influence brand reputation. 77.5% of respondents note that in communication with the help of virtual managers, through the use of emoticons, phrases of politeness, and communication strategies of motivation for further actions, not only emotional connection is maintained, but also a feeling of attachment and trust in a trademark, brand or organization is formed. Therefore, with a well-

thought-out communication strategy using a chatbot, the brand reputation is improved, as the customer receives an answer instantly, which facilitates effective communication and satisfying individual user requests.

References

- “REPUTATION REQUIRES TIME AND EFFORT, BUT THE RESULT IS WORTH IT”, — SVITLANA LYUBCHENKO. *Business People Club Ukraine*. <https://bc-club.org.ua/guidebook/articles/reputacija-vymagae-chasu-isyly-ale-rezultat-togo-vartyj-%E2%80%93svitlana-ljubchenko.html>. [In Ukrainian].
- A curated directory of chatbot resources & tools. *Bot Stash. A curated directory of chatbot resources & tools*. <http://www.botsfloor.com/botstash/products/?category=Development%20Platforms> (the date of application: 21.09.2022). [In English].
- Bezrukova, N. V. (2014). Branding on the Internet as a means of global marketing communication. *Effective economy*, 12. Elektronnyi zhurnal “Efektyvna ekonomika”. <http://www.economy.nayka.com.ua>. [In Ukrainian].
- Khymysia, N. O., Petryk, K. I. (2021). Branding and impersonation as the basis of successful promotion of Lviv cafes in the Instagram social network. In *Culture and modernity: almanac*, 2, 193–199. [In Ukrainian].
- Mudra, I., Kukharska, O. (2021). CHAT-BOTS AS A TOOL FOR PROMOTING MEDIA MATERIALS. *Visnyk Natsionalnoho universytetu “Lvivska politekhnikha”*: zhurnalistyka, 2 (2). Academic Journals and Conferences. <https://science.lpnu.ua/sites/default/files/journal-paper/2021/may/23703/12.pdf>. [In Ukrainian].
- Myrnaia, Yu. (2021). What are chatbots and how to create a chatbot for the site. *Aweb*. <https://aweb.ua/blog/uk/shho-take-chat-boti-i-yak-stvoriti-chat-bota-dlya-sajtu/> [In Ukrainian].
- OtvetChtoTakoe (2022). What is a bot. *What is it — get an answer to any question*. <https://translations.com.ua/bot.html#ispol'zovaniye>. [In Ukrainian].
- The Web Robots Pages*. <https://www.robotstxt.org>. [In English].
- Why a bot serves a bank client better than a person. *Ministry of Finance*. <https://minfin.com.ua/ua/2020/12/04/56573234/>. [In Ukrainian].
- Yarmoliuk, O., Fisun, Yu., & Shapovalova, A. (2020). SOCIAL NETWORKS AS A MODERN PROMOTION TOOL. *Entrepreneurship and Innovation* (11–2), 62–65. ICI Journals Master List. <https://journals.indexcopernicus.com/api/file/viewByFileId/1156133.pdf>. [In Ukrainian].

Надійшла до редколегії 01.09.2022

Наукове видання
Scientific edition

Вісник Харківської державної академії культури
Visnyk of Kharkiv State Academy of Culture

Збірник наукових праць
Scientific Journal

Випуск 62
Issue 62

Редактори:
А. А. Троян
Г. С. Положий

Редактор англomовних текстів:
В. О. Афанасьєв

Комп'ютерна верстка:
І. Г. Колесник

Підписано до друку 26.12.2022 р. Формат 60x84/16.
Гарнітура «Times». Папір для мн. ап.
Ум. друк. арк. 7,9. Обл.-вид. арк. 8,4. Наклад 500 пр. Зам. №

Адреса редакції і видавця:
ХДАК, Україна, 61057, м. Харків, Бурсацький узвіз, 4
тел. (057) 731-27-83. e-mail: rvv2000k@ukr.net.
Свідоцтво про держреєстрацію ДК №3274 від 04.09.2008 р.

Віддруковано в ППі Озеров Г. В.
м. Харків, вул. Університетська, 3, кв. 9.
Свідоцтво про реєстрацію: № 818604 від 02.03.2000.